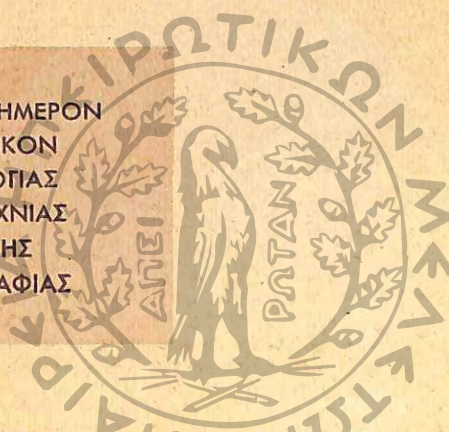

Η ΦΩΝΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

ΕΤΟΣ Γ'. ΠΕΡΙΟΔΟΣ Β'.
ΑΡΙΘ. 23

15 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 1933

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟΝ
ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ
ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ
ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ
ΚΡΙΤΙΚΗΣ
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΣΙΚΟΣ ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΥ Α. Ε. ΣΤΑΔΙΟΥ 4-ΑΘΗΝΑΙ

Ἡ Φωνὴ τοῦ Βιβλίου

Δεκαπενθήμερον περιοδικόν

Περιεχόμενα τοῦ φύλλου

Ὁ Καρτέσιος.....	129
Τὸ ἐξάχρονο Δημοτικὸ Σχολεῖο (ἀπαντήσεις)	133
Νεοελληνικὴ ποίηση. Ὁ κακοτυχημένος	135
Κριτικὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ βιβλίου.....	136
Παγκόσμιος Ἱστορία, Οὐέλς (συνέχ. βιβλίου σ. 65-96).....	137
Κρυπτογραφικὰ τηλεγραφήματα τῆς Ρωσσίας (συνέχ. βιβλ. σ. 33-48)	169
Ὁ Κρατισμὸς θάνατος τῶν Ἑθνῶν, Λακόφσκη (συνέχ. βιβλ. σ. 17-24)	185

Ο ΘΗΣΑΥΡΟΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΩΝ

Ἀπὸ τὴν 1η τοῦ Σεπτέμβρη 1933 θὰ βγαίνει ταχτικὰ κάθε δεκαπέντε μέρες. Θὰ δημοσιεύει ἐνδιαφέροντα ἐπιστημονικὰ ἀναγνώσματα, μυθιστορήματα, ταξίδια, ἀσκήσεις, πειράματα, ποὺ θὰ διδάσκουν καὶ θὰ θέλγουν τὰ Ἑλληνόπουλα.

Ἰδιαίτερα θὰ δημοσιεύει ταχτικὰ σὲ κάθε φυλλάδιο

ΤΟ ΠΑΝΟΡΑΜΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ ΜΕ ΤΟ ΑΕΡΟΠΛΑΝΟ ΚΑΙ ΜΕ ΤΟΝ ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟ

Ὅλα τὰ παιδιὰ θὰ κάμετε ἓνα ταξίδι ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ.

Θὰ ἐπισκεφθῆτε τὸ Παρίσι, τὸ Λονδίνο, τὴ Ρώμη, τὸ Βερολίνο, τὴ Βιέννη, τὴ Μόσχα καὶ ὅλες τὶς σπουδαιότερες πολιτεῖες τῆς Εὐρώπης. Θὰ ταξιδεύετε μὲ παπόρια μέσα στοὺς μεγάλους ποταμούς τῆς : στὴ Βόλγα, στὸ Δούναβη, στὸ Ρήνο κλπ. Θὰ ἐπισκεφθῆτε τὰ μεγάλα ἐργοστάσια ποὺ κάνουν τὰ ὑφάσματα γιὰ τὰ κουστούμια σας, τὰ ναυπηγεῖα ποὺ κάνουν τὰ πολεμικὰ καὶ τὰ ἐμπορικὰ παπόρια, τὰ ἀεροπλάνα, τοὺς σιδηροδρόμους, τὰ αὐτοκίνητα κλπ.

Θὰ παρακολουθήσετε τὶς ἐργασίες ποὺ κάνουν οἱ ἄνθρωποι γιὰ νὰ βγάλουν ἀπὸ τὰ βάθη τῆς γῆς τὰ κάρβουνα, τὰ σίδηρα, τὰ πετρέλαια κλπ. Ἐπειτα θὰ περάσετε μερικὲς μέρες στὶς Βόρειες χώρες Νορβηγία καὶ Σουηδία, θ' ἀνέβητε στὰ βουνὰ τῆς μέ... πατόρι. Ἐπειτα θὰ σὰς φιλοξενήσουν οἱ Λάπωνες στὴν παγωμένη χώρα τους, ὅπου τὰ μεσάνυχτα θὰ βλέπετε τὸν ἥλιο.

Στὸ τέλος θὰ κυνηγήσετε καὶ φάλαινες στὸ Βόρειο παγωμένο ὠκεανὸ καὶ θὰ παρακολουθήσετε τὰ κοπάδια τῶν ρέγγων ποὺ μοιάζουν σὰν ἀσημένιος ποταμὸς μέσα στὸν ἀφρό τῆς θάλασσας. Καὶ ἄλλα ἀφάνταστα καὶ ἀπίστευτα πράγματα θὰ ἰδῆτε στὸ ταξίδι αὐτό.

Γραφεῖτε ὅλοι ἐγκαίρως συνδρομητὲς στέλλοντας μας συμπληρωμένο τὸ ἀπέναντι δελτίο μὲ τὰ δικά σας ὀνόματα καὶ τῶν φίλων σας, γιὰ νὰ ἔχετε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὰ δικαιώματα, ποὺ θὰ δώσουμε σὲ κείνους, ποὺ θὰ ἀνανεώσουν τὴ συνδρομὴ ἢ θὰ γραφοῦνε συνδρομητὲς τὸν πρῶτο μῆνα τῆς δευτέρης χρονιάς.

Η ΦΩΝΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΕΤΟΣ Γ. ΠΕΡΙΟΔΟΣ Β.

ΦΥΛΛ. 23. - 15 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 1933

Ὁ Καρτέσιος

κατὰ G. Rageot

Α'.

Συνοπτικὸς χαρακτηρισμὸς τοῦ πρώτου
στὴ νέα ἐποχὴ φιλοσόφου τῆς ἐπιστήμης.

Στὰ 1596, σὲ μιὰ μικρὴ πόλιν τῆς Τουρεν γεννήθηκε ἓνα καχεκτικὸ παιδί. Ἡ μητέρα του πέθανε φθισικὴ μετὰ λίγες ἡμέρες. Τὸ ἴδιο αὐτὸ τὸ παιδί σ' ὅλη του τὴ ζωὴ τὸ βασάνιζε ἓνας μικρὸς ξερόβηχας, ποὺ λιγοστεύει κάπως στὰ εἴκοσι του χρόνια, ἀλλὰ ποὺ ξανάρχεται δυνατώτερος, καὶ στὰ πενήντα χρόνια τότε φέρνει στὸ θάνατο.

Ὁ ἄνθρωπος λοιπὸν αὐτὸς ζεῖ σὲ ὅλη του τὴ ζωὴ μὲ προφύλαξη, ἔχοντας γνῶσιν νὰ μὴ σπαταλᾷ τὶς δυνάμεις του, νὰ δουλεύει λίγο, νὰ κοιμᾶται πολὺ, νὰ βάνει τὸν ἑαυτό του σὲ πειθαρχία, ἀποφεύγοντας κάθε ξεφάντωση, γιὰ νὰ συγκεντρώσει ὅλη του τὴ δύναμιν στὴν ἀσκηση τῆς σκέψης καὶ στὴν καλλιέργειαν τοῦ νοῦ του.

Κι ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο αὐτὸ τὸν καχεκτικὸ προερχόμεστε ὅλοι. Αὐτὸς εἶναι ὁ πνευματικὸς πατέρας μας. Στὸν Καρτέσιο βρίσκομε τὴ φλογερὴ κατανάλωσιν τοῦ νοῦ καὶ τὴν πνευματικὴν ζωὴν τὴν ὁλοτέλῃ ξεκάθαρη στὸν ἀνώτατο βαθμὸ συγκέντρωσης καὶ φλόγας· κι αὐτὸς πραγματοποιεῖ, μὲ τὴν ἐντιμότητα του, τὴ λιτότητα του, ἀκόμα καὶ τὴ ξηρότητα του, ὅλο τὸ κλασικὸ ἰδανικὸ κι ὅλη τὴ σύγχρονον σκέψιν, κι ὅλη ἐπίσης τὴν ἐπιστήμην, ποὺ δὲν ἔχει πιά τότε οὔτε τὴ χαρὰ, οὔτε τὴ δύναμιν, οὔτε τὴ μακροβιότητα ἑνὸς Πλάτωνα, ἀλλὰ ἔχει ὅμως τὸν πυρετὸ καὶ τὴν προσπάθειαν τοῦ στοχασμοῦ.

Ἐτοί, ἀπὸ τῆς σκιαγράφου τοῦ Πλάτωνα καὶ τοῦ Καρτέσιου, προβάλλει μιὰ ἀντίθεση, ποὺ θὰ τὴν ὑποδείξωμε ἐδῶ.

Πῶς νὰ προσδιοριστῇ τὸ σύστημα τοῦ Καρτέσιου;

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΑΡΧ. ΕΥ. ΚΑΙ ΕΥ. ΛΟΛΕΙΩΝ
ΔΟΡΕΑ Καρ. Χατζής
ΗΜΕΡΟΜ. 29-9-38
ΑΡΙΘ. 23462

Εἶναι γνωστὸ πὼς πολλές φορές τὸν ἐπικρίνανε πὼς εἶχε κάποια ἱκανοποίηση ἀπὸ τὸν ἑαυτό του. "Ολοὶ γενικῶς οἱ ἄνθρωποι εἶναι εὐχαριστημένοι ἀπὸ τὸν ἑαυτό τους, ἀλλὰ ξεχωρὰ ἀπ' ὅλους οἱ φιλόσοφοι· καὶ ὁ Καρτέσιος ἔλεγε μὲ μεγάλη φρόνηση:

«Πρέπει νὰ κρίνουμε τὸν ἑαυτό μας καὶ πρέπει ν' ἀναγνωρίζουμε τὶς τελειότητες μας ὅπως καὶ τὶς ἐλλείψεις μας. "Αν τὸ καλὸ φέρσιμο μᾶς ὑποχρεώνει νὰ μὴ τὶς φωνάξουμε σ' ὅλο τὸν κόσμο, αὐτὸ δὲ θὰ πεῖ πὼς δὲν πρέπει νὰ τὶς νιώθουμε».

"Ε, λοιπόν! νά, ἡ καθαυτὴ ἀρχὴ ὅλου τοῦ καρτεσιανισμοῦ. Νά'χει ὁ καθένας πίστη, ἀπόλυτη πίστη στὴν κρίση του. Καὶ νάτος ὁ Καρτέσιος, νάτος ὁ ἀνθρωπάκος αὐτός! Εἶναι εἴκοσι χρονῶς στὰ 1616· θέλησε κι αὐτὸς ἐπίσης νὰ ταξιδέψει, νὰ γνωρίσει τὸν κόσμο, νὰ μορφωθεῖ, γιατί βγαίνοντας ἀπὸ τὸ λύκειο, ἀπὸ κείνη τὴ σοβαρὴ διδασκαλία ποὺ μοιράζαν τότε οἱ Ἰησουῖτες, ἐκατάλαβε ὁ Καρτέσιος πὼς δὲν ἔξερε μεγάλα πράγματα. Καὶ στὴν ἐποχὴ ποὺ οἱ ἄλλοι κάνουν ἐξετάσεις, αὐτὸς ἔκανε τὴν ἐξέταση τῶν δασκάλων του. Στράφηκε ἐναντίον τους καὶ εἶπε μὲ τὸ νοῦ του:

—"Ὁλ' αὐτὰ δὲν εἶναι τίποτα!

Ζητάει, λοιπόν, τότε νὰ μπεῖ στὸ σχολεῖο τοῦ κόσμου. Ζητάει νὰ ταξιδέψει, ἀλλὰ δὲν ἔχει εὐκολίες. Καὶ τότε δὰ βρίσκει ἕναν ἀπλὸ τρόπο γιὰ νὰ ταξιδέψει: τὸ νὰ γίνῃ στρατιώτης. Ὁ στρατὸς δὲν τοῦ κινοῦσε διόλου τὸ ἐνδιαφέρον, δὲν τὸν τραβοῦσε διόλου· ὅμως πῆρε τὸ στρατὸ σὰν ἕνα εἶδος πρακτορείου Κούκ, ποὺ εἶχε τὴ γνιάση νὰ τοῦ βρίσκει ξενοδοχεῖα, νὰ τοῦ ἐξασφαλίζει τὴν τροφή, νὰ τὸν κάνει νὰ ταξιδεύει στὴν Ὀλλανδία, στὴν Ἰταλία, στὴ Γερμανία ὅπου καὶ πηγαίνει. Τό'βρισκε πάρα πολὺ συμφέρον, καὶ γίνεται ἔτσι στρατιωτικὸς γιὰ νὰ εἶναι φιλόσοφος. Ἡ στροφὴ αὐτὴ τῆς ζωῆς του εἶναι πολὺ ὁμορφη.

Στὰ 1616 εἶναι εἴκοσι χρονῶ. Καὶ στὴ στρατιωτικὴ μοναξιά του, περνάει ὀλάκερες μέρες ἀποροφημένος σὲ σκέψεις, μέσα σ' ἕνα κατὰκλειστο δωμάτιο, μὲ τὴν περίφημη θερμάστρα. Κι ἐκεῖ, στὴ φωτεινὴ του ἐμπνευση—ὅμοια μὲ τὸν Πασκάλ, ὅταν ἔγραφε: «Χαρά! Χαρά!», μὲ τὸ Νεύτωνα, μὲ τὸν Κάντ καὶ μ' ὅλους τοὺς μεγάλους ἄντρες, ποὺ σὲ μιὰ ἱερὴ στιγμή, βλέπουν νὰ σκιαγράφεται μπροστά τους κι αὐτὸ ἀκόμα τὸ μέλλον τοῦ ἔργου τους—ἀνακαλύπτει ὁ Καρτέσιος τὴν ἀρχὴ τῆς φιλοσοφίας του, καὶ ἡ ἀρχὴ αὐτὴ εἶναι κείνη ποὺ συγκεφα-

λαίωσα παραπάνω λέγοντας πὼς εἶχε ἱκανοποίηση ἀπὸ τὸν ἑαυτό του καὶ ποὺ ἀλλιῶς διατυπώνεται στὴ μικρὴ τοῦτη ἐδῶ φράση ἠθικῆς παρατήρησης: «Μὴν πιστεύεις παρὰ τὸν ἑαυτό σου, μὴν ἔχεις ἄλλη πίστη, παρὰ τὸ λογικὸ σου καὶ τὴ μέθοδο σου».

Εἶναι, ἀλήθεια, πάρα πολὺ τολμηρὸ νὰ πεῖ κανεὶς:

—"Ὅ,τι ἔχουνε γράφει ὡς ἐδῶ θὰ τὸ ξαναρχίσω, ὅτι ἔχουνε σκεφτεῖ, δὲ λογαριάζεται!

Τόλμη, ἀλλιῶς ὅμως καὶ μετριοφροσύνη, γιατί ὁ φιλόσοφος μᾶς λέει: «Ἡ σωστὴ κρίση (le bon sens) εἶναι στὸν κόσμο τὸ πιὸ μοιρασμένο πράγμα», τὸ ποὺ θὰ πεῖ, πὼς γιὰ νὰ γίνῃ κανεὶς φιλόσοφος δὲν εἶναι διόλου ἀνάγκη νὰ εἶναι προορισμένος γι' αὐτό, δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἔχει ἀνώτερες ἱκανότητες· τοῦ φτάνει ἡ συνηθισμένη κρίση καὶ μιὰ καλὴ μέθοδο στοχασμοῦ. Κατὰ συνέπεια ὁ Καρτέσιος μᾶς φέρνει τὴ λογικὴ κρίση καὶ τὴ μέθοδο.

Σ' αὐτὴ τὴν ἀσκηση τοῦ νοῦ του, ἔφτασε ὁ φιλόσοφος ἕως τὰ ἀκρότατα ὅρια πέρνοντας σὰ βοήθεια του τὶς ἴδιες ἀνακαλύψεις τῆς ἐποχῆς του.

Μὲ τὴ διαύγεια του καὶ τὴ διαίσθηση του ἀνακάλυψε πὼς ἡ ἄλγεβρα καὶ ἡ γεωμετρία εἶταν τὸ ἴδιο πράγμα, πὼς, δηλαδή, μ' ἕναν τύπο ἄλγεβρικό θὰ μπορούσαμε πολὺ καλὰ νὰ ἐκφράσουμε τὴ φύση ἑνὸς γεωμετρικοῦ σχήματος καὶ πὼς κατὰ συνέπεια, ἡ μεταφορικὴ γλώσσα τῆς γεωμετρίας καὶ ἡ σχηματικὴ γλώσσα τῆς ἄλγεβρας εἶταν ἀπλουστάτα ἡ ἐξήγηση τοῦ ἴδιου κειμένου καὶ πὼς κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο θὰ μπορούσαμε νὰ ξακολουθήσουμε γιὰ ὅλα τὰ ζητήματα καὶ γιὰ ὅλα τὰ προβλήματα καὶ θὰ μπορούσαμε ἔτσι, μαθηματικά, νὰ ἐξετάσουμε τὸ σύμπαν, τὴ ζωὴ, τὸν ἄνθρωπο.

Κάνοντας μὲ παρομοιώσεις ἕνα παραλληλισμὸ, θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε πὼς τὸ σύστημα τοῦ Πλάτωνα μοιάζει σὰ μιὰ θαυμάσια συμφωνία καὶ τὸ σύστημα τοῦ Καρτεσίου εἶναι σὰ μιὰ θαυμάσια ἐξίσωση. Στὸν Πλάτωνα ὅλα εἶναι μουσική, στὸν Καρτέσιο ὅλα μαθηματικά. Δὲν πρέπει ὥστόσο νὰ νομίζουμε πὼς ὁ Καρτέσιος, ὁ συγγραφέας τῆς *Discours de la Methode*, ποὺ ἔκανε τὴν ἀνακάλυψη τῆς ἀναλυτικῆς γεωμετρίας, πέρασε ὅλο του τὸν καιρὸ στὴν ἀσκηση τοῦ νοῦ του ἢ πὼς δὲν ἔνωσε τουλάχιστο, πὼς ὁ νοῦς αὐτὸς ἔπρεπε ν' ἀσκεῖ αὐστηρὴ πει-

θαρχία σὲ ὅλες κείνες τὶς ἀρχές αἰσθαντικότητας ποὺ εἶχε ἐξυμνήσει ὁ πλατωνισμός. Ὁ Καρτέσιος δὲν εἶταν ἄνθρωπος ἀναίσθητος. Τοῦ ἄρεσε πολὺ νὰ συναναστρέφεται γυναῖκες· καὶ εἶχαν μάλιστα οἱ γυναῖκες ἀπάνω του μεγάλη ἐπίδραση. Εἶταν φίλος τῆς Ἑλισάβετ, καὶ βλέπομε ἀπὸ τὴν ἀλληλογραφία του, πὼς πολλὰ προβλήματα του εἶναι ἐμπνευσμένα καὶ μάλιστα καθαρὰ διατυπωμένα ἀπὸ κάποια γυναῖκα. Εἶταν ἐπίσης φιλοξενούμενος καὶ φίλος καὶ θύμα τῆς Χριστίνας ἐκείνης τῆς Σουηδίας, ποὺ τὸν εἶχε προσκαλέσει, στὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς του, στὴν αὐλὴ τῆς Στοχόλμης. Πῆγε κεῖ καὶ τὸν δεχτήκανε μὲ μεγάλες τιμές. Ὡστόσο εἶταν πάντα ἀδύνατος, εἶχε πάντα ἀνάγκη ἀπὸ ὕπνο καὶ ἡ βασίλισσα εἶχε ἀπὸ αὐτὸν τὴν ἀξίωση νὰ πηγαίνει κάθε πρωὶ στὶς πέντε στὴ βιβλιοθήκη της γιὰ νὰ συζητοῦν φιλοσοφία. Εἶτε ἐξαιτίας τῆς πολὺ πρῶνις ὥρας, εἶτε ἐξαιτίας τῆς φιλοσοφικῆς συζήτησης, ὅπως καὶ νά'χει τὸ πράμα, ἡ ὑγεία του δὲν μπόρεσε ν' ἀνθῆξει κι ἔπεσε ἄρρωστος ἀπὸ φθίση, ποὺ τὸν ἔφερε στὸν τάφο. Ἡ βασίλισσα κάλεσε ὅλους τοὺς γιατρούς. Εἶχανε τότε στὴ Σουηδία μιὰ μέθοδο, τὴν ἀφαίμαξη. Ὁ Καρτέσιος τοὺς εἶπε:

—Πρὸς Θεοῦ! μὴ χύνετε τὸ γαλλικὸ αἷμα!

Ἀλλὰ δὲν τὸν ἄκουσαν. Τοῦ 'καμαν τὴν ἀφαίμαξη τὴ στερνὴ ὥρα· πολὺ ἀργά, στοχάστηκαν. Πιθανῶς πολὺ γλήγορα, ἀφοῦ δὰ ἀπ' αὐτὸ πέθανε.

Ὅμως σ' ὅλη τὴ ζωὴ τοῦ Καρτέσιου δὲ βρίσκομε περιπέτειες. Ἀόριστα, εἶναι γνωστὸ πὼς ὅταν βρισκότανε στὴν Ὀλλανδία, στὰ 1620, γιὰ νὰ γλιτώσει ἀπὸ τὸ Ρισελιέ, γιὰ νὰ γλιτώσει ἀπὸ τὴν ἀνωμαλία κείνου τοῦ καιροῦ, κλείστηκε γιὰ ἓνα χρόνον στὴν ἐρημιὰ τῆς πιὸ σκοτεινῆς καὶ τῆς πιὸ θλιβερῆς πόλης. Ἐκεῖ γνώρισε κάποια Ἑλένη. Κι ἀπόκτησε μ' αὐτὴ μιὰ κόρη ποὺ τὴν ὀνόμασαν Φρανσίνη. Τὸ κοριτσάκι ἐκεῖνο τὸ ἀγάπησε ὑπερβολικὰ ὁ Καρτέσιος καὶ γνιαζόταν γιὰ τὸ μέλλον του, ἀλλὰ τοῦ πέθανε πέντε χρονῶν καὶ τόση λύπη προξένησε ὁ θάνατος του στὸ φιλόσοφο, ποὺ δὲν τὸ ξέχασε ποτέ.

Ἀπὸ τοῦτο τὸ μικρὸ σημάδι βλέπομε, πὼς ὁ μέγας αὐτὸς ὁ διανοητής, ὁ μέγας αὐτὸς δάσκαλος σὲ ἰδέες φωτεινές καὶ ξεκάθαρες, εἶταν δὰ κι αὐτὸς ἄνθρωπος καὶ γνώρισε τὸν ἔρωτα, τὸν πόνο καὶ τὴν ἀφοσίωση.

Ἡ ἔρευνα μας γιὰ τὸ ἐξάχρονο δημοτικὸ σχολεῖο

17η ἀπάντηση

Κύριε Διευθυντή,

Ἄν γιὰ ὅλες τὶς χώρες τοῦ κόσμου, ἡ ἐκπαίδευση ἔχει μεγάλη σημασία, γιὰ τὴν Ἑλλάδα, χώρα γεωργικὴ καὶ συνάμα μὲ ὑποχρεώσεις ἀπέναντι στὶς ἐνδοξες παραδόσεις της, ἡ λαϊκὴ παιδεία ἔχει μέγιστη ἀξία.

Κι ἐνῶ σήμερα βλέπομε ὅλα τὰ Κράτη νὰ ἐργάζονται νύχτα καὶ μέρα γιὰ τὸ καλυτέρεμα τῆς παιδείας τῶν, ὥστε ὁ 20ὸς αἰώνας νὰ ὀνομάζεται καὶ «αἰώνας τοῦ παιδιοῦ», τὸ δικό μας Κράτος μόνο λίγα ψίχουλα τοῦ προϋπολογισμοῦ δίνει γιὰ τὴ δύστυχη παιδεία. Νά, γιὰ τὴν παιδεία μας κουτσαίνει. Τὸ Κράτος διορίζει μονάχα δασκάλους—κι αὐτοὺς ὅποτε θελήσει—καὶ τοὺς φορτώνει στοὺς ὤμους ὅλο τὸ βάρος τῆς λαϊκῆς παιδείας. Τὰ ὠφέλιμα ἐρωτήματα σας λοιπὸν εἶναι ἐπικαίρα καὶ σὰς χροστοῦνται θερμὰ συγχαρητήρια, ποὺ γινήκατε πρωτοπόρος σ' ἓνα τόσο μεγάλο ζωτικὸ ζήτημα γιὰ τὸν Ἑλληνικὸ λαό. Ἀφοῦ τὸ Κράτος ἀδιαφορεῖ, ἂς προσπαθήσουν τὰ ἄτομα γιὰ τὴν καλυτέρεψη τῆς παιδείας. Σὰν παιδὶ λοιπὸν κι ἐγὼ γεωργοῦ, ζώντας κοντά τους καὶ ξέροντας πολὺ καλὰ τὴν τραγικὴ τους θέση, μὲ τὴ λιγοστή μου πείρα θὰ προσπαθῶ ν' ἀπαντήσω στὰ ἐρωτήματα σας, γιὰ τὴν νομίζω πὼς ἡ τελειοποίηση τοῦ λαικοῦ μας σχολείου εἶναι τὸ πραγματικὸ μέσο ἀνακούφισης καὶ σωτηρίας τοῦ λαοῦ.

Καὶ πρῶτα θὰ σᾶς πῶ πὼς ὁ Ἑλληνικὸς λαός—πρὸ παντὸς ὁ γεωργικὸς—ὠφελήθηκε ἀπὸ τὴν ἐφαρμογὴ τοῦ ἐξάχρονου σχολείου. Γιὰ τὴν παιδεία του σ' αὐτὸ πλαταίνουν τὸν κύκλο τῶν γνώσεων τους κι ἔτσι θὰ μπόρουν ν' ἀγωνιστοῦν μέσα στὴ βιοπάλη καὶ νά'χουν μιὰν ἐπιτυχίαν στὴ δουλιὰ τους. Ἀλλὰ εἶχε τὰ ἀποτελέσματα, ποὺ ὅλοι μας περιμέναμε; Ὀχι. Γιὰ τὴν πῶς μπορούσε νά'χει αὐτά, ἀφοῦ πολλὰ σχολεῖα μὲ 0, 100 καὶ περισσότερους μαθητὲς ἔχουν ἓνα δάσκαλο; Μὰ ὅσο ἐργατικὸς, ὅσο καλός, ὅσο εὐσυνείδητος κι ἂν ἐργαστεῖ αὐτὸς ὁ δάσκαλος, δὲ θὰ μπόρῃ ποτέ νὰ ἀποδώσει τοὺς καρπούς ποὺ θέλει. Ὑστερὰ πὼς νὰ δώσει τ' ἀποτελέσματα ποὺ θέλουμε μ' ἓνα πρόγραμμα παμπάλαιο, μ' ἓνα πρόγραμμα ποὺ δὲ λογαριάζει καθόλου τὸ παιδί, μὰ οὔτε καὶ τὸ δάσκαλο! Ἐπειτα καὶ πολλοὶ δασκάλοι, γέροι πιά, ἀρροῦ πραγματικὰ ἐργάστηκαν κι ἔδωσαν τὰ νιάτα τους γιὰ τὴ λαϊκὴ παιδεία, ἐπιμένουν ἀκόμη νὰ ἐργάζονται. Μὰ αὐτοί, ὅσο φιλότιμοι καὶ νά'ναι, δὲ θὰ μπόρουν ποτέ νὰ προσανατολιστοῦν στὶς νέες ἀπαιτήσεις καὶ συνθήκες τοῦ σημερινοῦ σχολείου, κι ἔτσι καὶ τὸν ἑαυτὸς τοὺς ἀδίκως κουράζουν καὶ τὴν παιδεία ζημιώνουν. Γιὰ τὴν ἑφευγαν, τίς θέσεις τους θὰ τίς ἐπαιρναν οἱ νέοι δασκάλοι, ποὺ κάθονται καὶ ποὺ κάτι θά'διναν κι αὐτοὶ γιὰ τὴ λαϊκὴ παιδεία.

Μὰ ὕστερὰ πὼς νὰ διδάξει κανεὶς γεωγραφία χωρὶς καλοὺς χάρτες; Πὼς νὰ γράψουν τὰ παιδιὰ πάνω σὲ θρανία παμπάλαια μὲ 8 καὶ 10 θέσεις; Πὼς νὰ ἐργαστοῦν οἱ μαθητὲς χωρὶς ἐποπτικὰ ὄργανα καὶ χωρὶς καλὴ καὶ πλούσια βιβλιοθήκη; Πὼς νὰ προκόψει ἡ λαϊκὴ παιδεία μὲ σχολεῖα ὑπόγεια; Πὼς νὰ προκόψει, ἀφοῦ μέσα σ' ἓνα δωμάτιο εἶναι στριμωγμένα 100 παιδιὰ; Πὼς τὸ παιδί νὰ διαβάσει καὶ νὰ γράφει ἐκεῖ μέσα; Ὅπως

δὲν μπορεῖ νὰ νοηθεῖ θρησκεία χωρὶς ἐκκλησιά καὶ οἰκογένεια χωρὶς σπίτι, ἔτσι δὲ μπορεῖ νὰ νοηθεῖ καὶ παιδεία χωρὶς ὑγιεινὰ σχολεῖα.

Γιὰ νὰ ἔχουμε τ'ἀποτελέσματα ποὺ πρέπει, χρειάζεται νὰ φροντίσουν οἱ ἀρμόδιοι 1) νὰ ἔχουμε δασκάλους πολλοὺς καὶ πραγματικά μορφωμένους, 2) νὰ ἐνισχύσουν τὰ σχολεῖα ν'ἀποκτήσουν ἐποπτικά ὄργανα κλπ., 3) νὰ ἀλλάξει τὸ πρόγραμμα, ν'ἀφαιρεθοῦνε δηλαδὴ πολλὰ περιττὰ καὶ νὰ προστεθοῦν γεωργικά μαθήματα καὶ ἄλλα τεχνικά, ποὺ μπορεῖ νὰ ὠφελήσουν τὸν ἐργαζόμενο λαό, 4) νὰ καταργηθεῖ ἡ διγλωσσία καὶ νὰ ἐφαρμοστεῖ ἡ Δημοτική καὶ στὶς 6 τάξεις, μὲ ὀρθογραφικοὺς κανόνες, ὅπως μᾶς λέει ὁ κ. Γληνός, καὶ τότε φαντάζομαι πὼς θὰ λείψῃ καὶ τὸ περίφημο «κύμα τῆς ἀγραμματοσύνης» καὶ οἱ φωνές τῶν καθηγητῶν τῆς Μέσης πὼς τοὺς στέλνουμε ἀστοιχείωτους μαθητές, 5) νὰ φύγουν οἱ γέροι δασκάλοι, 6) νὰ φτιαστοῦν παντοῦ ὑγιεινὰ σχολεῖα.

Μὰ θὰ μοῦ ἐπιτρέψετε νὰ γράψω καὶ δυὸ λόγια γιὰ τὸ δάσκαλο, τὸ φτωχὸ αὐτὸ ἐργάτη τῆς παιδείας, ποὺ σκυμένος μπροστὰ στὰ θρανία προσπαθεῖ νὰ δημιουργήσει τοὺς αὐριανούς πολλίτες. Ὅλοι μας ξέρουμε πὼς ὁ δάσκαλος πρέπει νὰ ναι μορφωμένος. Τότε θέλουμε ἀκόμη γεωπῶνο, γραμματέα τῆς Κοινότητος, τὸν θέλουμε τῇ ζωῇ καὶ τὸ κίνητρο τῆς κοινωνίας. Σύμφωνα. Μὰ πὼς θὰ μπορέσει αὐτὸς ν'ἀνταποκριθεῖ στὶς ὑποχρεώσεις ποὺ τοῦ δημιουργεῖ τὸ εὐγενικὸ του ἐπάγγελμα ἀφοῦ πεινάει; Δὲ μαραίνει τὸ ζῆλο του νὰ παίρνει αὐτὸς 50 δραχμὲς τὴν ἡμέρα καὶ ἄλλοι ὑπάλληλοι μὲ κατώτερο βαθμὸ νὰ παίρνουν 80,90 καὶ 100, ὅπως οἱ ἀρχικελευσταὶ τῆς ἀεροπορίας, δηλ.οἱ ἀνθυπασπισταί. **Δημ. Γερ. δάσκαλος.**

18η ἀπάντηση

Κύριε Διευθυντὴ τῆς Φωνῆς τοῦ Βιβλίου

Τὸ ρώτημα ποὺ κάματε στοὺς δασκάλους καὶ σ' ὅλους τοὺς διανοούμενους μας, ἂν ὠφέλησέ τὸ Ἑξάχρονο Δημοτικὸ, εἶναι βέβαια ἐπικαιρο καὶ πολὺ σπουδαῖο. Ὅθ' ἔπρεπε νὰ προκαλέσει πλατεῖα συζήτηση σὲ ὅλο τὸν Ἑλληνικὸ τύπο καὶ στοὺς συλλόγους μας καὶ στὶς Βουλές μας. Ἀλλὰ ποῦ καιρός, νὰ προσέξουν τέτιες ψιλοδουλειές οἱ σπουδαῖοι μας καὶ ποῦ ἀφήνουν χωρὶς ἐφημερίδες οἱ Στὸρ τοῦ Χολλυγούντ καὶ τὰ χερέμια τοῦ Σουλτάνου κλ. Κι ἀλλιῶς τέτια σὰν τὰ δικά σας ζητήματα δὲ βοηθοῦν τὴ μεγάλη κύκλοφορία, γιατί τὸ ἀναγνωστικὸ μας κοινὸ τὸ φέρανε σὲ κατάντια πνευματικῶν καὶ ψυχικοῦ μορφινισμού, χασισισμού, ἡρωίνισμού οἱ πολλοὶ καὶ θρανοὶ λαθρέμποροι τῶν ναρκωτικῶν τῆς σκέψης.

Ἔτσι εἶναι. Μὰ ἐπεὶδὴ καθένας πρέπει νὰ κάνει τὸ χρέος του, ἀδιάφορα ἂν δὲν τὸ κάνουν οἱ ἄλλοι, κάνω κι ἐγὼ τὸ χρέος μου καὶ ἀπαντῶ μὲ λίγα λόγια στὸ τόσο σκόπιμο ρώτημα σας.

Τὸ Ἑξάχρονο ὁ Δημοτικὸς σὰ θεσμὸς εἶναι φανερά κι ἀσυζητήτα ὠφέλιμο. Γιατί ὁ λαός, ποὺ ψυχικά στὰ χρόνια μας ξέπεσε, πρέπει νὰ ἀνυψωθεῖ πνευματικά, νὰ λάβῃ δηλ. μόρφωση μεγαλύτερη.

Στὴν ἐφαρμογὴ ὅμως ὁ καλὸς θεσμὸς ὡς τώρα μάλλον ἐβλαψε. Γιατί δὲν ὑπῆρχαν καὶ δὲν ἔγινε σωστὴ φροντίδα γιὰ νὰ ὑπάρξουν τὰ δεδομένα ποὺ προσαιτεῖ γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ του. Δηλαδή: Μορφωμένους ἐγκυκλοπαιδικὰ δασκάλους—Πρόγραμμα διδασκαλίας σωστὸ καὶ καλομετρημένον—Βιβλία διαλεχτά γιὰ τοὺς δασκάλους κι ἄλλα μὲ πολὺ λογαριασμό διαλεχτά γιὰ τὰ παιδιά (ὄχι πρὸς Θεοῦ μὲ τὴ σαλατοποίηση ποὺ γίνεται τώρα)—Ὀργανα διδασκαλίας ἀφθονα καὶ μεθοδικά. Χωρὶς ὅλα αὐτὰ κάλλιο τὸ φτωχὸ τὸ Τετρατάξιο.

Ν Π—5 διευθ. Δημ. Σχολείου

Νεοελληνικὴ ποίηση

Ο ΚΑΚΟΤΥΧΙΣΜΕΝΟΣ

(Ἀπὸ τὰ δημοτικὰ τραγούδια)

παράλλαξη

Τρεῖς χρόνους σκλάβος δούλεψα μέσ' στῆς κερᾶς τὸ σπίτι
καὶ ρόγα δὲν ἐζήτησα καὶ ρόγα δὲν ἐπῆρα.

Κι ἀκόμα χρόνους τέσσαρους τῆς δούλεψα τ' ἀμπέλια
καὶ τὰ περβόλια φύτευα κι ἔσπερνα τὰ χωράφια
καὶ ρόγα δὲν τῆς ζήτησα καὶ ρόγα δὲν ἐπῆρα.

Κι ἦρταν οἱ χρόνοι νὰ γενοῦν ἑπτὰ καὶ νὰ περάσουν
ποὺ ζήτησα νὰ πλερωθῶ τὴ δούλεψη μου τότες.

—Δῶσ' μου, κυρά, τὴ λυγερή, τὴν ὁμορφὴ σου κόρη
χρόνια νὰ μὴν ἀπομετρῶ, μόνε νὰ σοῦ 'μαι σκλάβος
μαῖδε καὶ ρόγα νὰ ζητῶ ἀσήμι καὶ λογάρι,
τοῦ ξένου μὴ περιγενῶ, τοῦ ξένου μὴ μακρύνω.

—Ἀμε, βάγια, καὶ δῶσε του ἀσήμι καὶ λογάρι
τοῦ ξένου νὰ περιγενεῖ, τοῦ ξένου νὰ μακρύνει.

—Κυρά μου, δὲ σοῦ δούλεψα γι' ἀσήμι καὶ λογάρι
μόν' δούλεψα γιὰ τὸ φιλὶ τῆς ὁμορφῆς σου κόρης.

—Ἀμε, βάγια, καὶ δῶσε του φιλὶ καὶ χόρτασέ τον,
τοῦ ξένου νὰ περιγενεῖ καὶ συναπόβγαλέ τον.

—Κυρά μου, δὲ σοῦ δούλεψα γιὰ τὸ φιλὶ τῆς βάγιας
μόν' ἤθελα τὴν κόρη σου γυναῖκα νὰ ζητήσω.

—Δὲν εἶσαι γιὰ τὴν κόρη μου, μόν' εἶσαι γιὰ τὴ ρόγα
πάρ' τη διπλὴ καὶ τρίδιπλη ἀσήμι καὶ λογάρι
κι ἂν θέλεις κόρης τὸ φιλὶ καὶ κόρης τὴν ἀγάπη
τοῦ ξένου νὰ περιγενεῖς, τοῦ ξένου νὰ μακρύνεις,
νὰ πᾶς νὰ βρεῖς τὴ μάνα σου, γιὰ νὰ σοῦ βρεῖ τὴ νύφη.

—Βαρύς, κυρά μου, ὁ λόγος σου πιὸ πὸ τὴ δούλεψη μου,
μαῖδε καὶ ρόγα σοῦ ζητῶ μαῖδε καὶ ρόγα θέλω
μόν' πάω νὰ βρῶ τὴ μάνα μου ὁ κακοτυχισμένος.

Κριτικὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ Βιβλίου

Ι. Ζερβού

Κωστὴ Παλαμᾶ : *Δειλοὶ καὶ σκληροὶ στίχοι*. — Ἡ ἔκδοσις ἔργου τοῦ κ. Παλαμᾶ εἶναι πάντα κάτι σημαντικό γιὰ τὴ σύγχρονη λογοτεχνία μας. Κι ὅταν μάλιστα τὸ ἔργο δὲν εἶναι γνωστὸ ἀπὸ προγενέστερη δημοσίευσή του, προκαλεῖ βέβαια ἡ ἔκδοσις τοῦ ζωηροῦ ἐνδιαφέρον τοῦ πρὸ μορφωμένου ἑλληνικοῦ κοινοῦ ποῦ ἔμαθε ν' ἀναγνωρίζει, νὰ τιμᾷ, νὰ διαβάξῃ καὶ ν' ἀγαπᾷ τὴν ποίησιν τοῦ Παλαμᾶ. Οἱ *Δειλοὶ καὶ σκληροὶ στίχοι* τὸ τέτιο ζωηρὸ ἐνδιαφέρον προκαλοῦν τώρα, πρωτοδιάβαστοι γιὰ τὴν Ἑλλάδα, γιατί ἡ πρώτη ἔκδοσις τους, ποῦ γένηκε πρὸ πέντε χρόνων εἰς τὸ Σικάγο, δὲν ἐκυκλοφόρησε ἐδῶ.

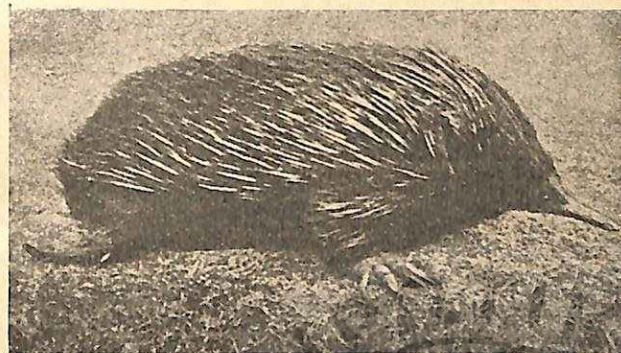
Μὰ καὶ κάποιον ἄλλο ἀκόμα ἐνδιαφέρον ἔχει γιὰ ὅλους ἡμᾶς ὁ νέος αὐτὸς τόμος. Μᾶς παρουσιάζει κάτι ξέχωρο καὶ κάτι διαφορετικὸ ἀπὸ τὸ μεγάλο ποιητικὸ ἔργο τοῦ Παλαμᾶ. Μᾶς δίνει ὅχι ἓνα σύνολο δημιουργικῆς ἐμπνεύσεως, σὲ μιὰ χρονικὴ περίοδο, μὲ μιὰ μορφή ἑκφράσεως, ἔτσι ὅπως οἱ τόσοι ἄλλοι τόμοι τῶν ποιημάτων του, ἀλλὰ ἓνα, ἃς ποῦμε, σταχυολόγημα, ποῦ ὁ ποιητὴς ἔκαμε, ξεδιαλέγοντας μέσ' ἀπὸ τ' ἀρχινισμένα καὶ παραμερισμένα, τὰ μισοφτιαγμένα καὶ τ' ἀσυμπλήρωτα, τὰ ξεκινήματα καὶ τὴς λοξοδρομιές, ἐκεῖνα ὅσα ὁ ἴδιος ἔκρινε πὼς ἔπρεπε νὰ δημοσιευτοῦν. Ἀνέκουν αὐτὰ «σὲ κάθε λογῆς περιόδους» τῆς ζωῆς τοῦ ποιητῆ κι ὅπως παραστατικὰ ὁ ἴδιος τὰ χαρακτηρίζει εἶναι «κοιτάγματα: ἢ σταματημένα πρὸς ὀρισμένα στρογγυλὰ καὶ λαμπερὰ θέματα τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου ἢ γυρισμένα πρὸς τοὺς ὄνειρεμένους ἡσκιους ἐνὸς ἀχνόφωτου ἐσωτερισμοῦ». Καὶ καθένος στοχαστικὸς καὶ καλαισθητὸς μπορεῖ ν' ἀντιληφθεῖ τί μεγάλο ἐνδιαφέρον καὶ τί σημασία ἔχουν τέτια «κοιτάγματα» γεναμένα σ' ἓνα τόσο πλατυστόχαστο, μυριότεχνο, πολυσύνθετο ποιητικὸ σύνολο, συνθεμένο σὲ δλάκερο μισὸν σίῳνα ἀπὸ ἀληθινὸ ποιητὴ, ποῦ μέσα στὴν κυματοῦσα ἀπὸ τὴς νέες πνοές ψυχῆ του καθρεφτίζονται φανταχτερὰ ὅλοι οἱ ὅμορφοι: Ἑλληνικοὶ Κόσμοι. Μιὰ ξέχωρη αἰσθητικὴ ἀπόλαυση δίνουν ἔτσι οἱ «Δειλοὶ καὶ σκληροὶ στίχοι» σὲ ὅποιον ξέρει τὴν ποίησιν τοῦ Παλαμᾶ. — Καὶ διαβάζοντας τοὺς στίχους αὐτοὺς, ποῦ εἶναι σὰν ἀπομεινάδια μιᾶς ποιητικῆς εὐφορίας κι ἀκολουθώντας μὲ τὴ στόχασιν μου τὴν πλούσια ποῦ γένηκε συγκομιδὴ, θυμήθηκα γιὰ χαρακτηριστικὸ τῆς αἰσθητικῆς αὐτῆς ἀπόλαυσης τὴ βιβλικὴ φράση τῆς Ρούθ: «συλλέξω δὴ καὶ συνάξω ἐν τοῖς δράγμασιν ὅπισθεν τῶν θερίζοντων».

Συνέχεια

ἐπὶ τινὰ χρόνον μετὰ τὴν ἐκκόλαψιν ἢ τὴν γέννησιν. Ἐν συγκρίσει πρὸς τὰ θηλαστικὰ τὰ συνήθη ἑρπετὰ δεικνύουν τελείαν ἀδιαφορίαν διὰ τοὺς ἀπογόνους των.

Αἱ τρίχες ἦσαν προφανῶς τὸ πρῶτον διακριτικὸν γνώρισμα τῶν θηλαστικῶν ἀπὸ τὰ ἄλλα ἑρπετὰ. Εἶναι ἀμφίβολον, ἐάν τὰ ἑρπετὰ τοῦ τύπου τοῦ θηριόδοντες, τὰ ὅποια ἀνέπτυξαν τρίχας κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ μεσοζωϊκοῦ αἰῶνος ἦσαν ζωοτόκα. Δύο εἶδη τῆς κατωτάτης βαθμίδος τῶν θηλαστι-

Ἐτερον πρωτόγονον μαστοφόρον.

Ἄλλο ἐπιβιώσαν ζῷον τοῦ ἐξαφανισθέντος τύπου· φωτοζον μαστοφόρον τῆς Αὐστραλίας. Ἡ Πορκιούπιν ἢ Ἐχίδνα ἢ Μυρμηκοφάγος.

κῶν, τὰ ὅποια ἐπέζησαν μέχρι σήμερον, ὥτοκοῦν. Ταῦτα εἶναι ὁ ὀρνιθορύγχος καὶ ὁ μυρμηκοφάγος τῆς Αὐστραλίας· κατὰ τὴν ἡώκαινον διάπλασιν ὑπῆρχον πολλοὶ τύποι συγγενεῖς πρὸς αὐτά. Τὰ δύο ἐν λόγῳ πλάσματα, δὲν θηλάζουν τὰ νεογνά των, ἐκκρίνουν ἐν τούτοις θρεπτικὸν ὑγρὸν ἐξ ἀδένων διεσπαρμένων ἐπὶ τοῦ δέρματος εἰς τὸ μέρος τῆς κοιλίας. Οἱ ἀδένες ὅμως οὗτοι δὲν εἶναι συνηγμένοι εἰς μαστοὺς, ὅπως εἰς τὰ ἄλλα θηλαστικὰ, ἀπὸ τοὺς ὁποίους θὰ ἠδύναντο νὰ θηλάσουν τὰ νεογνά. Τὸ ὑγρὸν ἐξέρχεται ἀπὸ τοὺς ἀδένας, ἐνῶ ἡ μήτηρ κεῖται ὑπτία καὶ τὰ μικρὰ λείχουν τὸ βρεγμένον δέρμα. Εἶναι οἱ μόνοι ἐπιζήσαντες ἀπό-

γονοὶ μιᾶς κατὰ πᾶσαν πιθανότητα πολυπληθεστέρας καὶ ποικιλοτέρας κατηγορίας μικρῶν φωτοκούντων τριχωτῶν πλασμάτων, τριχωτῶν ἑρπετῶν, πηδητικῶν, ἀναρριχητικῶν καὶ δρομέων, τὰ ὅποια περιελάμβανον τοὺς μεσοζωϊκοὺς προγόνους ὄλων τῶν ὑπαρχόντων θηλαστικῶν συμπεριλαμβανομένου ἀκόμη καὶ αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου. Δὲν ἀποκλείεται δὲ κάθε στιγμήν νὰ ἀνακαλυφθοῦν ἀκόμη μέσα εἰς ἀπόκεντρόν τι κοίτασμα ἄλλα λείψανα τοιούτων ἐνδιαμέσων κρίκων.

Ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἀναπαραγωγὴν τῶν θηλαστικῶν ἔχομεν νὰ κάμωμεν τὰς ἐξῆς σημαντικὰς παρατηρήσεις. Τὸ θηλαστικὸν εἶναι ζῷον οἰκογενειακόν. Ἡ δὲ ἑξὶς τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου καθιστᾷ δυνατὴν τὴν συνέχισιν νέου εἵδους πείρας εἰς τὸν κόσμον. Συγκρίνατε τὴν τελείως ἀπομεμονωμένην ζωὴν τῆς σαύρας μετὰ τὴν ζωὴν οἰοῦν δήποτε σχεδὸν εἶδους θηλαστικοῦ, ἔστω καὶ κατωτέρου τύπου. Τὸ πρῶτον δὲν ἀποτελεῖ κρίκον διανοητικοῦ συνδέσμου μετὰ ἄλλο ζῷον, περιοριζόμενον μόνον εἰς τὸν ἑαυτὸν του· εἶναι εἰς μικρὸς αὐτοτελὲς κύκλος διδαγμάτων πείρας, ἢ ὅποια ἐξυπηρετεῖ μόνον τὰς ἰδίας βλέψεις καὶ τοὺς ἰδίους σκοποὺς. Τὸ δεύτερον ὅμως παραλαμβάνει ἀπὸ τὴν μητέρα του καὶ μεταβιβάζει εἰς τὰ τέκνα του.

Ὅλα τὰ θηλαστικά, πλὴν τῶν δύο μεμονωμένων γενῶν, τὰ ὅποια ἀνωτέρω ἀνεφέραμεν, εἶχον ἤδη φθάσει πρὸ τῆς κάτω ἡωκαίνου ἐποχῆς εἰς τὸ στάδιον αὐτὸ τῆς κατὰ τὴν ἡλικίαν ἐξαρτήσεως καὶ ἀπομιμήσεως. Εἶχον κατὰ τὴν νεότητά των εἰς μεγαλύτερον ἢ μικρότερον βαθμὸν τὴν ιδιότητα τῆς ἀπομιμήσεως καὶ ἦσαν ἐπιδεκτικὰ ποιᾶς τινος ἀγωγῆς εἰς ὅλα δὲ ἓνα μέρος τῆς ἀναπτύξεώς των ἀπετέλει ὠρισμένον ποσὸν φροντίδος καὶ παραδειγμάτων καὶ δὴ καὶ καθοδηγήσεως ἐκ μέρους τῆς μητρὸς των. Αὐτὸ ἀλθιθεύει τόσον διὰ τὴν ὕαιναν καὶ τὸν ρινόκερων, ὅσον καὶ διὰ τὸν σκύλον καὶ τὸν ἄνθρωπον. Καὶ ἡ μὲν διαφορὰ ὡς πρὸς τὸ ἐπιδεκτικὸν τῆς ἀγωγῆς εἶναι τεραστία, τὸ γεγονὸς ὅμως ὅτι ὅλα αὐτὰ τὰ ζῶα προστατεύονται καὶ ὅτι δύνανται νὰ λάβουν ἀγωγὴν κατὰ τὸ στάδιον τῆς νεότητός των εἶναι ἀναντίρρητον.

Ὅσον ἀφορᾷ, λοιπόν, τὰ σπονδυλωτὰ ζῶα, τὰ νέα αὐτὰ θηλαστικά, μετὰ τὴν ιδιότητα τῆς ζωοτοκίας καὶ τῆς προστασίας τῶν νεογνῶν, καὶ τὰ νέα αὐτὰ πτηνὰ, μετὰ τὴν ιδιότητα τῆς ἐπώσεως καὶ τῆς προστασίας ἐπίσης, τῶν νεοσσῶν, εἰσά-

γουν κατὰ τὴν ἐναρξιν τοῦ καινοζωϊκοῦ αἰῶνος νέον στοιχεῖον εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς διαδόσεως τῆς ζωῆς, τὸ στοιχεῖον τοῦ κοινωνικοῦ συνδέσμου, διὰ τοῦ ὁποίου εἰς τὸ σκληρὸν καὶ ἄκαμπτον ἔνστικτον προστίθεται ἡ παρὰδοσις, συνάμα δὲ καὶ τὴν νευρικήν ὀργάνωσιν τὴν ἀναγκαίαν διὰ νὰ δέχεται τὴν παράδοσιν.

Ὅλοι οἱ νεωτερισμοί, οἱ ὅποιοι ἐμφανίζονται εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ζωῆς, ἔχουν πολὺ ταπεινὴν τὴν ἀρχήν. Τὰ αἰμοφόρα ἄγγεϊα, μετὰ τὰ ὅποια ἐφωδιάσθη ἡ νηκτικὴ κύστις τοῦ κωβίτου τῶν πηλωδῶν χειμάρρων τοῦ κάτω παλαιοζωϊκοῦ αἰῶνος, καὶ τὰ ὅποια ἐπέτρεπον εἰς τὸν ἰχθύν αὐτὸν νὰ ἐπιζῇ κατὰ τὰς περιόδους τῆς ξηρασίας, θὰ ἐφαίνοντο τότε εἰς ἓνα φανταστικὸν ἐπισκέπτῃν τοῦ πλανήτου μας ὡς ἓνα πολὺ ἀσημαντον γεγονὸς εἰς τὸν παλαιὸν ἐκείνον κόσμον τῶν μεγάλων καρχαριῶν καὶ τῶν τεθωρακισμένων ἰχθύων, τῶν θαλασσίων σκορπίων, τῶν κοραλλιωδῶν βράχων καὶ τῆς μάξης τῶν φυκῶν· καὶ ὅμως ὁ ἄσχημος αὐτὸς νεωτερισμὸς εἶναι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἤνοιξε τὸν στενὸν δρόμον, διὰ τοῦ ὁποίου τὰ χερσαία σπονδυλωτὰ ἀνῆλθον εἰς περιωπὴν. Ὁ ἰχθύς τῆς ἰλῦος τῶν ποταμῶν θὰ ἐφαίνετο τότε ὡς ἓνας πτωχὸς ἀπόκληρος τῆς ζωῆς, ὁ ὁποῖος κατέληξεν ἐκεῖ φεύγων τὸν συνωστισμόν καὶ τὰς ἐπιθέσεις τῆς θαλάσσης. Ἀφοῦ ὅμως ἀπᾶς οἱ πνεύμονες εἰσῆχθησαν εἰς τὸν κόσμον, κάθε κλάδος ἀπογόνων, οἱ ὅποιοι εἶχον πνεύμονας, ἐξηκολούθει νὰ τοὺς τελειοποιῇ.

Οὕτως ἐπίσης εἰς τὸν ἄνω παλαιοζωϊκὸν αἰῶνα τὸ γεγονός ὅτι μερικὰ ἐκ τῶν ἀμφιβίων ἔχανον τὴν ιδιότητα τοῦ ἀμφιβίου διὰ τῆς ἐπιβραδύνσεως τῆς ἐκκολάψεως τῶν ὤων, θὰ ἐφαίνετο ὡς ἀπλὴ ἀπάντησις εἰς τοὺς κινδύνους, οἱ ὅποιοι ἠπειλοῦν τὸν νεαρὸν γυρίνον. Καὶ ὅμως αὐτὸ παρεσκεύαζε τὴν κατάκτησιν τῆς ξηρᾶς ὑπὸ τοῦ θριαμβευτικοῦ πλήθους τῶν μεσοζωϊκῶν ἑρπετῶν. Διήνοιγε νέαν κατεύθυνσιν πρὸς ζωὴν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς, ἐλευθέραν καὶ σθεναράν· καὶ τὴν κατέυθυνσιν αὐτὴν ἠκολούθησαν ὅλα τὰ ἑρπετά.

Αὐτὸς δὲ ὁ καταναγκαστικὸς ἐθισμὸς περὶ τὴν ιδιότητα τοῦ ζωοτοκεῖν καὶ τὴν ἀνατροφὴν τῶν νεογνῶν, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπεβλήθησαν οἱ πρόγονοι τῶν θηλαστικῶν κατὰ τὴν πλήρη δεινοπαθημάτων περίοδον τῆς κατωτέρας αὐτῶν καταστάσεως, ἔκαμεν ὥστε νὰ γεννηθῇ διὰ πρώτην φοράν εἰς τὸν κόσμον ἡ ἀλληλουχία τῶν ἐξωτερικῶν ἀντιλήψεων, τῆς

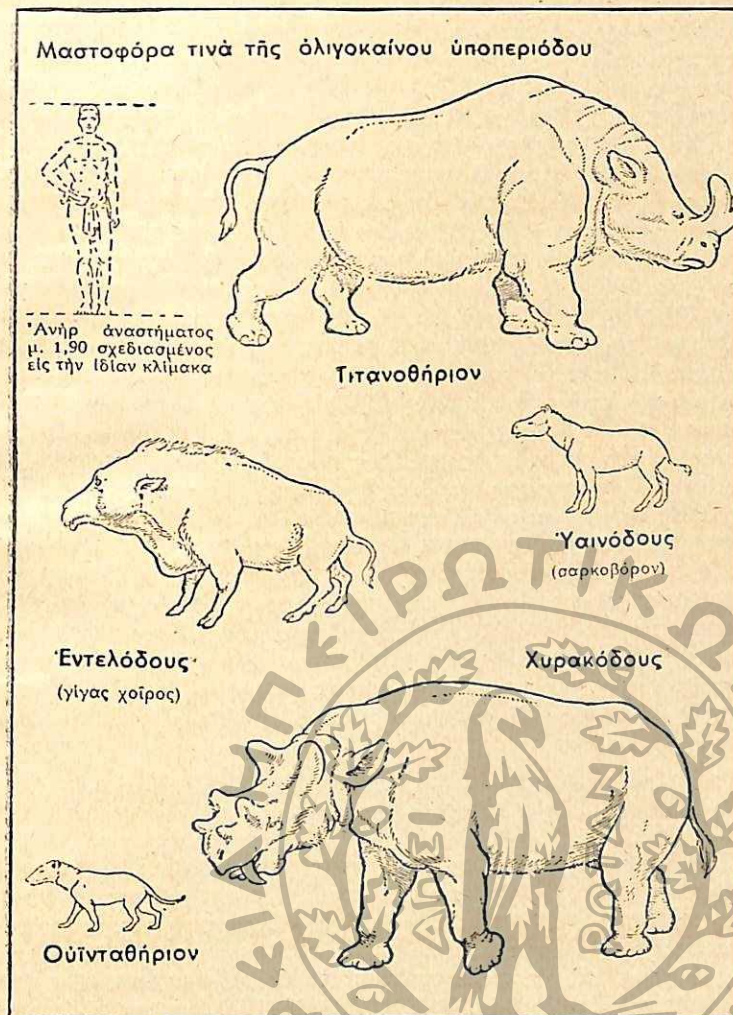
ὅποιας καὶ αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος μόλις σήμερον ἀρχίζει νὰ ἐκτιμᾷ τὴν σημασίαν.

3. Αἰὼν ἀναπτύξεως τοῦ ἐγκεφάλου.

Ἰκανὸς ἀριθμὸς τύπων θηλαστικῶν ἐμφανίζονται ἤδη κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἡωκαίνου διαπλάσεως. Μερικὰ διαφοροποιοῦνται πρὸς μίαν διεύθυνσιν, καὶ ἄλλα πρὸς ἄλλην· μερικὰ τελειοποιοῦνται ὡς ποσάγα τετράποδα, ἄλλα πηδοῦν καὶ ἀναρριχῶνται εἰς τὰ δένδρα, καὶ ἄλλα ἐπιστρέφουν εἰς τὸ νερὸ διὰ νὰ κολυμβήσουν, ὅλοι ὅμως οἱ τύποι ἀσυνειδήτως ἀναπτύσσουν τὸν ἐγκέφαλον, τὸ ὄργανον τοῦτο τῆς νέας δυνάμεως, ἣτις ἐπιτρέπει εἰς αὐτὰ νὰ ἀποκτοῦν ἐμπειρίαν καὶ νὰ λαμβάνουν ἀγωγὴν. Ὁ αἰὼν λοιπὸν τῶν ἀνθέων, ὁ αἰὼν οὗτος τῶν πτηνῶν καὶ τῶν θηλαστικῶν, ὁ καινοζωϊκὸς αἰὼν, θὰ ἡδύνατο ἐπίσης νὰ ὀνομασθῇ ὁ αἰὼν τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἐγκεφάλου. Εἰς τὰ πετρώματα τῆς ἡωκαίνου διαπλάσεως εὐρίσκονται μικρῶν διαστάσεων παλαιότατοι πρόγονοι τοῦ ἵππου—ὁ ἡώϊππος—κάμηλοι μικρῶν διαστάσεων, χοῖροι, τάπηροι, ἀκανθόχοιροι, πίθηκοι καὶ μάκοι, καθὼς καὶ σαρκοβόρα. Ὅλα αὐτὰ τὰ ζῷα δύνανται κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον νὰ θεωρηθοῦν ὡς πρόγονοι σημερινῶν τύπων, ὅλα ὅμως εἶχον ἐγκέφαλον πολὺ μικρότερον ἀπὸ τοὺς ζῶντας αὐτῶν ἀντιπροσώπους.

Ὑπάρχει, ἐπὶ παραδείγματι, ζῶον τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ὁμοιάζον μὲ ρινόκερων, τὸ λεγόμενον **τιτανοθήριον**, τοῦ ὁποῦ ὁ ἐγκέφαλος δὲν ἀποτελεῖ εἰς ὄγκον οὔτε τὸ ἑν δέκατον τοῦ ἐγκεφάλου τοῦ σημερινοῦ ρινοκέρατος. Ὁ τελευταῖος οὗτος δὲν εἶναι καθόλου τέλειος τύπος προσεκτικοῦ καὶ εὐπειθοῦς παρατηρητοῦ, πάντως ὅμως εἶναι δεκάκις ἱκανώτερος ἀπὸ τὸν προκατόχον του νὰ παρατηρήσῃ καὶ νὰ σπουδάσῃ ὅ,τι γίνεται γύρω του. Τὸ αὐτὸ ἰσχύει καὶ δι' ὅλας τὰς τάξεις καὶ τὰς οἰκογενεῖας τῶν ζῶων, αἱ ὁποῖαι ἔχουν ἐπιζήσει. Ὅλα τὰ θηλαστικά τοῦ καινοζωϊκοῦ αἰῶνος ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς κοινῆς ἀνάγκης ὑφίσταντο τὴν αὐτὴν ἀνατομικὴν μεταμόρφωσιν, ἣτις συνίστατο εἰς τὴν αὔξησιν τοῦ ὄγκου τοῦ ἐγκεφάλου. Ἡ πρόοδος ἐγένετο ἐκ παραλλήλου. Εἰς τὴν αὐτὴν τάξιν, ἡ οἰκογένειαν σήμερον, ὁ ἐγκέφαλος εἶναι συνήθως ἐξάκις ἢ δεκάκις μεγαλύτερος ἀπὸ ὅ,τι ἦτο εἰς τὸν πρόγονον τῆς ἡωκαίνου διαπλάσεως.

Ἡ ἡώκαινος διάπλασις ἀπεκάλυψεν ὁλόκληρον σειρὰν χορ-

τοφάγων θηρίων, τῶν ὁποίων οὐδεὶς ἀντιπρόσωπος ἐπέζησε μέχρις ἡμῶν. Τοιαῦτα ἦσαν π. χ. τὰ **τιτανοθήρια**.

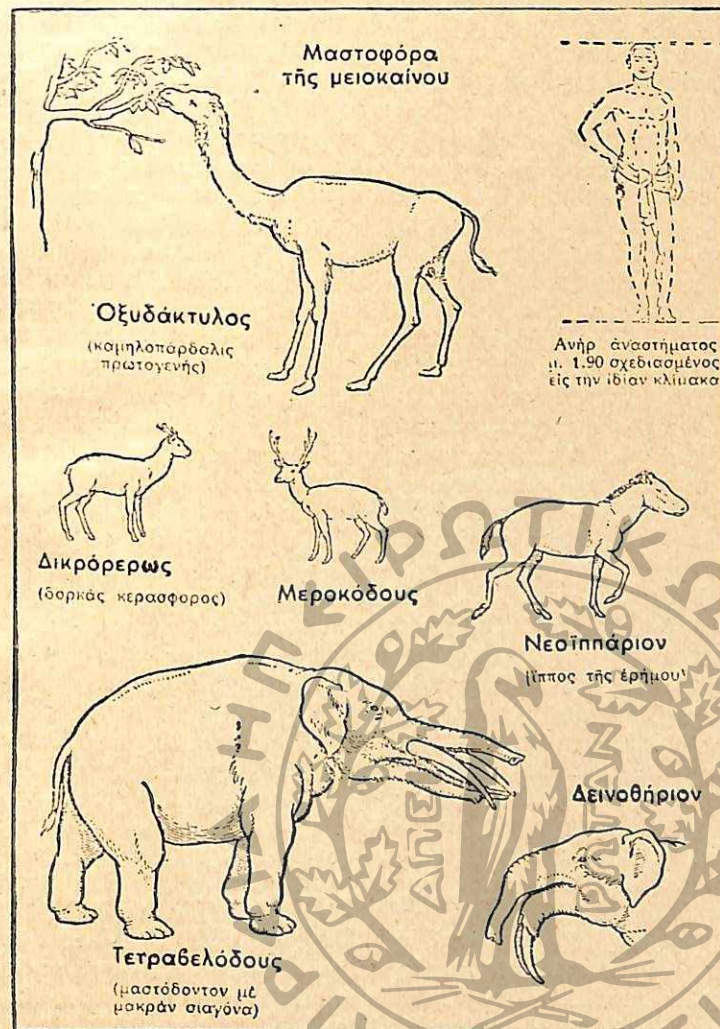
Αὐτὰ ἐξετοπίσθησαν ὑπὸ μᾶλλον εἰδικευμένων τύπων ποοφάγων ζώων, ἐφ' ὅσον ἡ πρὸς ἐξηπλώθη ἀνὰ τὸν κόσμον. Εἰς καταδίωξιν τῶν ζώων αὐτῶν ἐπέπεσαν ἀγέλαι πρωτογενῶν κυνοειδῶν ὀρπακτικῶν, ἐνίων ἐξ αὐτῶν ἴσων εἰς μέγεθος πρὸς ἄρκτους, ἐπίσης δὲ καὶ τὰ πρῶτα εἶδη τῶν αἰλούρων, εἰς ἰδίως, ὁ πτερόδους, μικρὸν θηριῶδες τὴν ὄψιν πλάσμα μὲ μεγάλους λίαν κοπτεροὺς κυνόδοντας, ἡ πρώτη τίγρις, ἡ ὁποία ἐπέπρωτο νὰ ἐξελιχθῇ εἰς πολὺ μεγαλυτέρους καὶ φοβερωτέρους ἀπογόνους. Κοιτάσματα τῆς μειωκαίνου διαπλάσεως ἐν Ἀμερικῇ παρουσιάζουν μεγάλην ποικιλίαν καμήλων, ἐκ τῶν ὁποίων ἄλλαι μὲν ὡς ἐκ τῶν μακρῶν αὐτῶν λαιμῶν ὁμοιάζουν μὲ τὰς σημερινὰς καμηλοπαρδάλεις, ἄλλαι μὲ δορκάδας, ἄλλαι μὲ λάμας καὶ ἄλλαι μὲ τὰς σημερινὰς καμήλους. Ἡ βόρειος Ἀμερικὴ φαίνεται ὅτι κατὰ τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ καινοζωϊκοῦ αἰῶνος εἶχεν εὐκόλον συγκοινωνίαν διὰ ξηρᾶς μετὰ τῆς Ἀσίας, καθότι, ὅταν ἐπὶ τέλους οἱ παγετῶνες τῆς μεγάλης περιόδου τῶν πάγων, καὶ κατόπιν ὁ Βερίγγειος Πορθμὸς ἐχώρισαν ὀριστικῶς τὰς δύο μεγάλας ἡπείρους, αἱ τελευταῖαι κάμηλοι ἔμειναν εἰς τὸν Παλαιὸν Κόσμον καὶ οἱ λάμαι εἰς τὸν Νέον.

Εἰς τὴν ἡώκαινον διάπλασιν οἱ πρῶτοι προπάτορες τῶν ἐλεφάντων ἐμφανίζονται εἰς τὴν βόρειον Ἀφρικὴν ὡς πλάσματα τῶν ὁποίων ἡ κεφαλὴ ἀπολήγει εἰς ρύγχος, βραδυτέρον δέ, εἰς τὴν μειόκαινον διάπλασιν, ἀπαντῶμεν τὰ πρῶτα σημεῖα τῆς χαρακτηριστικῆς προβοσκίδος ἡ ὁποία ἤϋξανεν ὅλον ἐν εἰς μῆκος ἐφ' ὅσον παρήρχοντο οἱ αἰῶνες.

4. Σκληραὶ συνθῆκαι ἐπικρατοῦσι πάλιν εἰς τὸν κόσμον.

Ἐπὶ ἑκατομύρια ἐτῶν, ἐπὶ γενεὰς γενεῶν ζώων ἡ γῆ περιέφερετο περὶ τὸν ἥλιον, βραδέως δὲ ἡ τροχία της, ἡ ὁποία θὰ ἦτο ἴσως σχεδὸν κυκλικὴ ἐφ' ὅσον διήρκει ἡ περίοδος τῶν ὁμοιομόρφων κλιματολογικῶν συνθηκῶν, προσελάμβανε ἕνεκα τῆς ἑλξεως τῶν περιφερομένων ἐξωτερικῶν πλανητῶν ὅλον ἐν ἑλλειπτικὸν σχῆμα. Ὁ ἄξων αὐτῆς, ὁ ὁποῖος ἔκλινεν ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου τῆς τροχιάς, ὅπως ὁ ἴστος ἐνὸς πλεόντος ἰστιοφόρου κλίνει πρὸς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης, ἔκλινε σχεδὸν ἀνεπαίσθητῶς ὅλον ἐν περισσώτερον. Καὶ κάθε νέον ἔτος

τὸ θερινὸν ἡλιοστάσιον ὅλον ἐν καὶ ἀπεμακρύνετο κατὰ τὴν ἀπὸ τὸ περιήλιον.

Αἱ μεταβολαὶ αὗται ἦσαν βεβαίως ἐλάχισται, ὡς συμβαί-

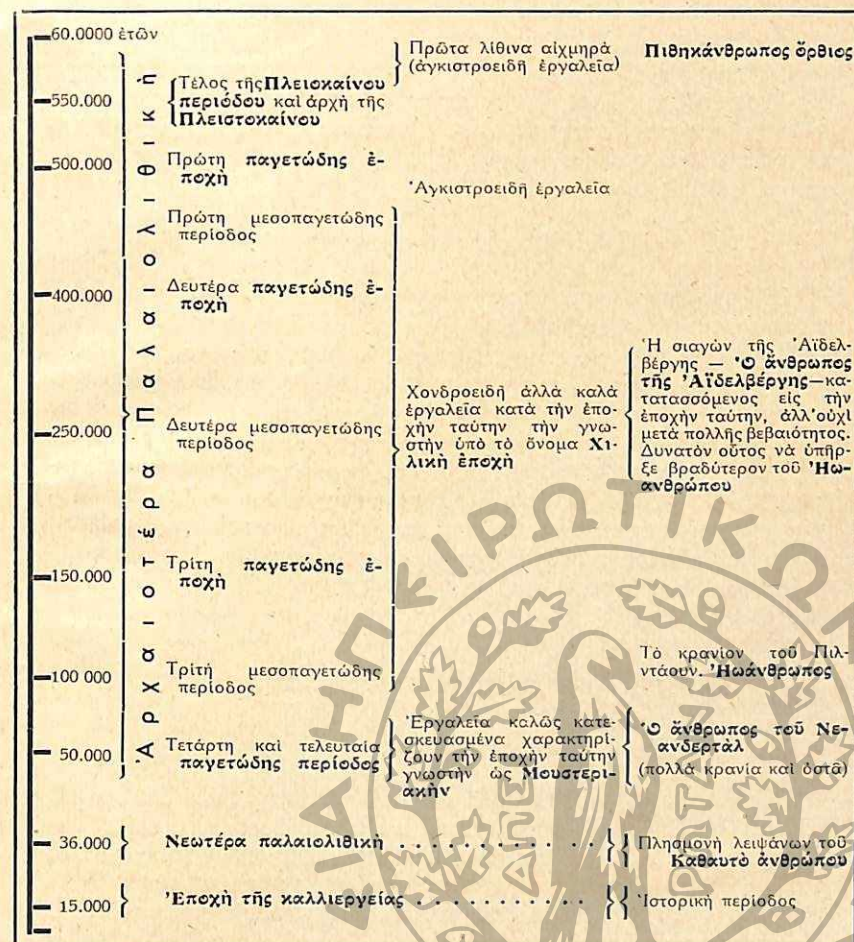
νουσαι εἰς σφαῖραν διαμέτρου δύο καὶ ἡμίσεος ἑκατοστῶν περιφερομένην ἐξ ἀποστάσεως 300 μέτρων περὶ διάπυρον ἡλιον διαμέτρου 2,70 μ. καὶ ἐν διαστήματι ἑκατομμυρίων ἐτῶν. Καὶ θὰ ἦσαν σχεδὸν ἀνεπαίσθητοι δι' ἓνα ἀθάνατον ἀστρονόμον, ὁ ὁποῖος, εὗρισκόμενος ἐπὶ τοῦ Ποσειδῶνος, θὰ παρετήρει τὴν γῆν κατὰ διαλείμματα αἰώνων. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ὅμως τῆς πληθωρικῆς ζωῆς τῶν θηλαστικῶν τῆς μειοκαίνου διαπλάσεως εἶχον βαθυτάτην σημασίαν. Ἀπὸ τοῦ ἐνὸς αἰῶνος εἰς τὸν ἄλλον, οἱ χειμῶνες ἐν τῷ συνόλῳ ἐγίνοντο ψυχρότεροι καὶ σκληρότεροι καὶ μακρότεροι ἐν σχέσει πρὸς τὸ θέρος, τὸ ὁποῖον ἀντιθέτως ἐγίνετο ὅλον ἐν βραχυτέρον. Κατὰ μέσον ὅρον αἱ χιόνες τοῦ χειμῶνος παρέμενον ὅλον ἐν περισσώτερον τὴν ἀνοιξιν ἐφ' ὅσον παρήρχοντο οἱ αἰῶνες, οἱ δὲ παγετῶνες ἐκέρδιζον ὅλον ἐν κατ' ἔτος ὀλίγα ἑκατοστὰ τοῦ μέτρου.

Τὰ Ἀρχεῖα τῶν πετρωμάτων διηγοῦνται περὶ αὐξάνοντος ψύχους. Ἡ πλειόκαινος διάπλασις ἦτο ἐποχὴ συγκερασμένου κλίματος, καὶ πολλὰ ἀπὸ τὰ θερμόφιλα φυτὰ καὶ ζῶα εἶχον ἐξαφανισθῇ ἀπὸ τὰ εὐκρατα πλάτη. Ἐπειτα ὁ πάγος, προχωρῶν κατὰ ἑκατοστὰ ἢ καὶ μέτρα κατ' ἔτος, ἐφθασε εἰς τὰς εὐκράτους χώρας τῆς γῆς.

Ζῶα τῶν ἀρκτικῶν χωρῶν—βόνασος, δασύτριχος μαμμούθ, δασύτριχος ρινόκερως, λέμμος—μᾶς εἰσάγουν εἰς τὴν πλειστόκαινον διάπλασιν. Ἐπὶ τῆς βορείου Ἀμερικῆς καὶ τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀσίας ὁμοίως ὁ πάγος ὅλον ἐν ἐπροχώρει. Ἐπὶ χιλιάδας ἐτῶν ἐπροχώρει καὶ ἔπειτα ἐπὶ χιλιάδας ἐτῶν ὠπισθοχώρει διὰ νὰ προχωρήσῃ πάλιν. Ἡ Εὐρώπη μέχρι τῶν ἁκτῶν τῆς Βαλτικῆς θαλάσσης, ἡ Ἀγγλία μέχρι τοῦ Τατῶν, ἡ Βόρειος Ἀμερικὴ μέχρι τοῦ Ὀχάιο, ἦσαν ἐπὶ αἰῶνας κεκαλυμμένοι ἀπὸ παγετῶνας. Τεράστιοι ὄγκοι ὕδατος εἶχον ἀποσυρθῇ ἀπὸ τοὺς ὠκεανούς καὶ εἶχον ἐγκλεισθῇ εἰς τοὺς καταπληκτικούς αὐτοὺς παγετῶνας καὶ ἕκαμον ὥστε νὰ ἐπέλθῃ παγκόσμιος μεταβολὴ εἰς τὰ σχετικὰ ἐπίπεδα τῆς ξηρᾶς καὶ τῆς θαλάσσης. Καὶ τοιουτοτρόπως μεγάλοι ἐκτάσεις ἀπετέλουν μέρος τῆς ξηρᾶς, αἱ ὁποῖαι καὶ πάλιν τώρα εἶναι βυθὸς τῆς θαλάσσης.

Ὁ κόσμος σήμερον βραδέως ἐξέρχεται ἀπὸ τὸ τελευταῖον κύμα μῆς ὁλοκλήρου σειρᾶς ψυχρῶν κυμάτων. Τὸ κύμα δὲν γίνεται σταθερῶς θερμότερον. Ὑπῆρξαν διακυμάνσεις καὶ ὑπάρχουν ἀκόμη. Λείψανα ἐλοβίων δρυῶν ἐπὶ παραδείγματι, αἱ ὁποῖαι ἐβλάστησαν πρὸ δύο ἢ τριῶν χιλιάδων ἐτῶν, εὗρέ-

Χρονικὸν διάγραμμα τῶν παγετῶν αἰώνων καὶ τῶν μεσοπαγετῶν περιόδων

Τὸ διάγραμμα τοῦτο παραβλητέον πρὸς τὸ τῆς σελ. 26. Ἡ τοποθέτησις τοῦ Ἡωανθρώπου εἶναι λιαν ἀμφίβολος. Δυνατὸν οὗτος νὰ εἶναι τὸσον παλαιός, ὥστε νὰ ἀνήκῃ εἰς τὴν Πλειόκαινον ἐποχὴν.

θησαν ἐν Σκωτίᾳ εἰς γεωγραφικὰ πλάτη, εἰς τὰ ὅποια οὔτε νάνοι δρυς δὲν φύονται σήμερον. Ἡ ἀβεβαία αὕτη μεταβολὴ πρὸς τὴν θερμότητα ἐνδεχόμενον εἶναι νὰ προχωρήσῃ ἢ ὄχι. Τοῦτο δὲν τὸ γνωρίζομεν.

Μεταξὺ δὲ τῶν αὐξομειώσεων τοῦ ψύχους καὶ τῶν χιόνων, κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν παγετώνων, ἀναγνωρίζομεν τὸ πρῶτον τύπους ζώων, οἱ ὅποιοι ὁμοιάζουν μὲ τοὺς τύπους τῶν ἀνθρώπων. Οὕτω τὴν κορύφωσιν τῆς ἐποχῆς τῶν θηλαστικῶν ἀπετέλεσαν ὁ πάγος, αἱ σκληραὶ συνθήκαι τῆς ζωῆς καὶ ἡ ἐμφάνισις τοῦ ἀνθρώπου.

5. Αἱ ἐποχαὶ τῶν παγετώνων.

Τὴν ἐποχὴν τῶν παγετώνων ὑποδιαίρουσιν συνήθως εἰς τέσσαρας ἐποχὰς μὲ ἐνδιαμέσους ἢ μεσοπαγετώδεις περιόδους ἡπιωτέρων κλιματολογικῶν συνθηκῶν. Αἱ ὑποδιαίρέσεις αὗται πιθανὸν χωρίζουν μὲ ὑπερβολικὴν ἀκρίβειαν ὅ,τι πραγματικῶς ἀπετέλει πολὺ πολυπλοκώτερον σύστημα κλιματολογικῶν διακυμάνσεων. Ἐν τούτοις εἶναι πολὺ χρήσιμοι ὡς χρονικαὶ ὑποδιαίρέσεις. Περὶ τοῦ προσδιορισμοῦ τῆς διαρκείας αὐτῶν ὑπάρχει ἀκόμη μεγαλύτερα ἀσυμφωνία. Τὴν ἀρχὴν τῆς πλειοκαίνου διαπλάσεως, μὲ τὴν ὁποίαν συμπίπτει ἡ πρώτη περίοδος τῶν παγετώνων καὶ τὴν ὁποίαν ἡμεῖς θέτομεν εἰς 550,000 ἔτη πρὸ τῆς ἐποχῆς μας, ἄλλοι τὴν καταβιβάζουν εἰς 200,000 μόνον ἔτη.

VI. Πίθηκοι, ὑπάνθρωποι, ἄνθρωποι.

1. Περὶ τῆς καταγωγῆς τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ καταγωγὴ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν σχέσεών του πρὸς ἄλλα ζῶα ὑπῆρξεν ἀντικείμενον μεγάλων ἐπιστημονικῶν συζητήσεων κατὰ τὰ τελευταῖα ἑκατὸν ἔτη. Ἡ ἐπικρατοῦσα γνώμη εἰς τοὺς εἰδικούς ἐπιστημονικοὺς κύκλους εἶναι ὅτι ὁ ἄνθρωπος, ὅπως καὶ ὅλα τὰ ἄλλα θηλαστικά, κατάγεται ἀπὸ προπάτορας εἰδους κατωτέρου καὶ ὅτι αὐτὸς καὶ οἱ πίθηκοι τῶν μεγαλυτέρων τύπων ἦτοι ὁ χιμπατζῆς, ὁ οὐραγκοτάγκος καὶ ὁ γορίλλας εἶχον ποτὲ κοινὸν πρόγονον, καὶ ὅτι ὁ πρόγονος αὐτὸς ἐξειρίχθη ἀπὸ ἀκόμη κατωτέρας μορφῆς, ἀπὸ κάποιον παλαιότερον τύπον θηλαστικοῦ, τὸ ὅποιον καὶ

αὐτὸ κατήγετο ἀπὸ θηριόμορφον ἐρπετόν, καὶ τοῦτο πάλιν ἀπὸ σειρὰν ἀμφιβίων καὶ τὰ ἀμφίβια ἀπὸ πρωτογενεῖς ἰχθύς. Ἡ γενεαλογία αὕτη στηρίζεται ἐπὶ τῆς συγκρίσεως τῆς ἀνατομικῆς κατασκευῆς τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὴν ἀνατομικὴν κατασκευὴν ἄλλων σπονδυλωτῶν ζώων, καὶ πιστοποιεῖται ὑπὸ τῶν περιέργων φάσεων, διὰ τῶν ὁποίων διέρχεται τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τὴν ἐνδομήτριον ζωὴν. Διότι ὁ ἄνθρωπος ὡς ἔμβρυον ἀρχίζει, ὡς ἐὰν ἐπρόκειτο νὰ εἶναι ἰχθύς, μὲ βραγχιακὰ τόξα καὶ βραγχιακὰς σχισμάς καὶ καρδίαν καὶ νεφροὺς ὁμοιάζοντα πρὸς τὰ τῶν ἰχθύων, διέρχεται ἀπὸ φάσεις, αἱ ὁποῖαι ὑπομιμνήσκουν τὸ ἀμφίβιον καὶ τὸ ἐρπετόν, καὶ ἔπειτα τοὺς ὁργανισμοὺς κατωτέρων θηλαστικῶν ζώων. Ἐπὶ τινὰ χρόνον ἔχει οὐράν. Δὲν ἀρχίζει ὡς ἄνθρωπος, ἀκόμη καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἀτομικὴν του ἀνάπτυξιν, ἀλλὰ παλαίει τρόπον τινὰ διὰ νὰ γίνῃ ἄνθρωπος. Εἰς πολλὰ μικρὰ πράγματα ἄχρηστα εἰς αὐτόν, ὅπως εἶναι αἱ τρίχες καὶ ἡ διεύθυνσις τῶν τριχῶν ἐπὶ τῶν ἄκρων αὐτοῦ, ἐπὶ παραδείγματι, ὑπενθυμίζει τὸν πίθηκον.

Ἐπὶ ἑκατομύρια καὶ ἑκατομύρια γενεῶν ὁ ἄνθρωπος διεμορφώθη εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἀποκτήσῃ τὰς δυνάμεις καὶ τὰς ἐλπίδας, τὰς ὁποίας ἔχει σήμερον. Ἐφθασεν εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ἀπὸ τὴν ἀσημον ἀρχὴν τοῦ κατωτέρου ὄντος, τὸ ὅποιον ἐκινεῖτο ἐντὸς τῶν ὑδάτων, καὶ ἀντιμετωπίζει τῶρα μὲ αὐξουσας συνείδησιν καὶ θέλησιν τὰ ἀνυπολόγιστα πεπρωμένα τῆς φυλῆς του. Ὁ συγγραφεὺς παραδέχεται αὐτὴν τὴν γνώμην περὶ τῆς καταγωγῆς τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ νομίζει ὅτι εἶναι πλέον ἀνεπίδεκτος ἀμφισβητήσεως. Εἶναι ὁμῶς καλὸν νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ ἐκ τῶν ζώων καταγωγὴ τοῦ ἀνθρώπου καταπολεμεῖται ἀκόμη ἐμπαθῶς ἀπὸ ἀνθρώπους ἔμφρονες καὶ δὴ καὶ πεπαιδευμένους. Ἡ κυβέρνησις τῆς πολιτείας Τέννεσς ἐν Ἀμερικῇ, ἐπὶ παραδείγματι, εἶναι τόσον τελείως πεπεισμένη περὶ τοῦ ἐναντίου, ὥστε ἀπηγόρευσε τὴν διδασκαλίαν τῆς θεωρίας ταύτης εἰς ὅλα τὰ σχολεῖα καὶ τὰ κολλεγιαία της.

Ἰσχυρίζονται ἐνίοτε ὅτι διάφοροι θρησκευτικοὶ ὁργανισμοί, καὶ ἰδιαιτέρως ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία, ἐναντιοῦνται εἰς τὴν γνώμην ταύτην περὶ τῆς καταγωγῆς τοῦ ἀνθρώπου ἐξ ἄλλων ζώων, δὲν φαίνεται ὅμως αὐτὸ νὰ ἀληθεύῃ. Ἡ Καθολικὴ ἐκκλησία δὲν συμερίζεται τὴν γνώμην, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐπλάσθη ἰδιαιτέρως, ὅπως δὲν συμε-

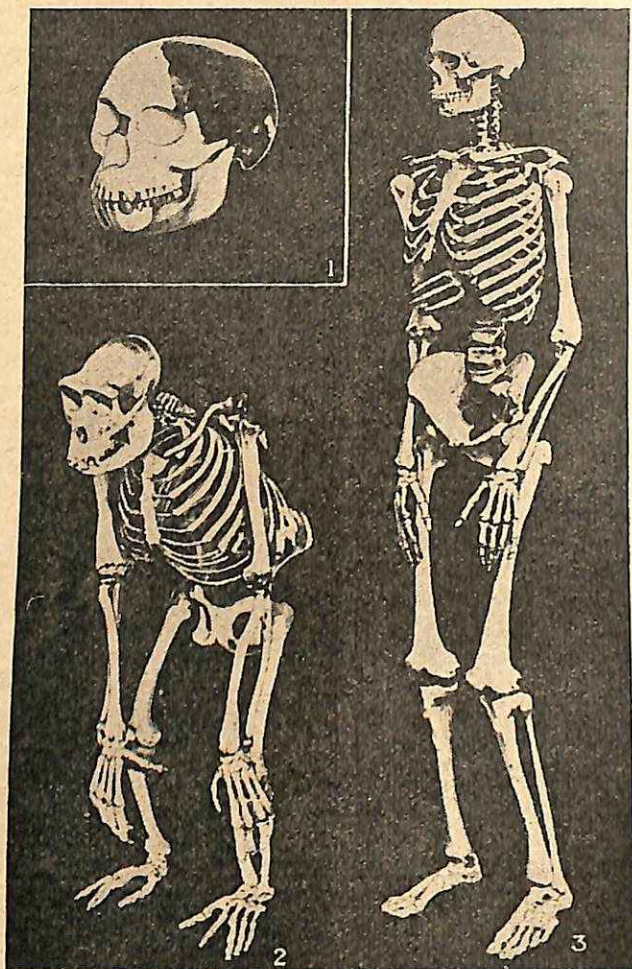
ρίζεται πλέον τὴν θεωρίαν, ὅτι ἡ γῆ εἶναι ἐπίπεδος ἢ ὅτι ἀποτελεῖ τὸ κέντρον, περὶ τὸ ὁποῖον κινεῖται ὁ ἥλιος. Οἱ ἄνθρωποι ἄλλοτε ἐφαντάζοντο, ὅτι τοιαῦται ἦσαν αἱ δοξασταὶ τῆς ἐκκλησίας, αὐτὰ ὅμως ὅλα ἔχουν διευκρινισθῇ πλέον κατὰ τρόπον λίαν ἱκανοποιητικόν. Πολλοὶ ἐκ τῶν πιστῶν ὡς ἄτομα διαφωνοῦν πρὸς τὴν ἐπιστημονικὴν γνώμην, διότι αἰσθάνονται ὅτι εἶναι περισσότερον πρέπον ἀπὸ θρησκευτικῆς ἀπόψεως νὰ ὑποτεθῇ ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἔπρεπε μᾶλλον παρὰ ἀνυψώθῃ, ἀλλ' εἰς τὰς ἀντιρρήσεις αὐτὰς δὲν ἐνέχεται ἡ ἐκκλησία ὡς σύνολον. Τὸ ἔργον ἐν τούτοις τοῦ ἱστορικοῦ εἶναι νὰ ἀσχυληθῇ ὅχι μὲ ὅ,τι εἶναι πρέπον, ἀλλὰ μὲ ὅ,τι εἶναι ἀληθές. Τῇ ἀληθείᾳ καμμία σημαντικὴ Χριστιανικὴ ἐκκλησία τώρα δὲν ἐπιμένει ὅτι τὰ ἀναφερόμενα ὑπὸ τῆς Ἀγ. Γραφῆς πρέπει νὰ τὰ παραδεχώμεθα κατὰ γράμμα ἐπακριβῶς· καὶ ἐφ' ὅσον οἱ βιολόγοι δὲν ἐπιμένουν, ὅτι καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου ἔχει τὴν ἀρχὴν τῆς εἰς τὰ ζῶα, δὲν ὑπάρχει πραγματικῶς διένεξις μεταξύ ἐπιστήμης καὶ θρησκείας εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο. Θὰ ἦτο ἐν τούτοις μεροληπτικόν νὰ προβῶμεν εἰς τὴν ἀφήγησιν τῶν ἀφορώντων εἰς τὴν καταγωγὴν τοῦ ἀνθρώπου, χωρὶς νὰ κάμωμεν προκαταβολικῶς λόγον περὶ τῶν ἀντιθέτων ἀπόψεων. Ἐκαστος συγγραφεὺς λέγει ὅ,τι αὐτὸς νομίζει ὅτι εἶναι ἡ ἀλήθεια, καὶ δὲν ἔχει τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἀναπτύξῃ τὰ ἐπιχειρήματα τῶν ἀντιθέτων, τὰ ὁποῖα δὲν θεωρεῖ βάσιμα.

Προκειμένου περὶ πολλῶν ἐκ τῶν μεγάλων θηλαστικῶν εἶναι δυνατόν νὰ παρακολουθήσωμεν τὴν καταγωγὴν τῶν ὑπαρχόντων εἰδῶν σχεδὸν βῆμα πρὸς βῆμα ἀπὸ κάποιον πρόγονον τῆς ἡωκαίνου περιόδου. Αὐτὸ ἰσχύει διὰ τοὺς ἐλέφαντας ἐπὶ παραδείγματι, τὰς καμήλους καὶ τοὺς ἵππους. Ἐν σχέσει ὅμως μὲ τὸν ἄνθρωπον ὀφείλομεν νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι τὰ ἀπολιθωμένα λείψανα τῶν ἀνθρωπίνων προπατόρων αὐτοῦ εἶναι σπάνια καὶ ἀτελῆ καὶ ὅτι εἰς τὴν συνέχειαν τῆς ἐξελίξεως ὑπάρχουν πολλὰ χάσματα, τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ πληρωθοῦν. Καθ' ἣν ἐποχὴν ὁ μέγας Ἀγγλος φυσιοδίφης Κάρολος Δαρβίνος τὸ πρῶτον εἵλκυσε τὴν προσοχὴν τοῦ κόσμου εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο μὲ τὸ ἔργον του «Ἡ Καταγωγὴ τοῦ Ἀνθρώπου» (the Descent of Man) τὰ γνωστὰ προϊστορικὰ λείψανα ἀνθρώπων ἦσαν σπάνια καὶ ἐλάχιστα βοηθητικά. Μεταξὺ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν ἀνθρωποειδῶν πιθήκων ἐφαίνετο ἓνα μέγα κενὸν καὶ ἡ ἔλλειψις διαμέσων κρίκων ἦτο τὸ κοινότατον κατὰ τῆς θεωρίας τοῦ Δαρβίνου ἐπιχειρήμα. Μό

λις ἐσχάτως εὐρέθησαν λείψανα πλασμάτων, τὰ ὁποῖα φαίνονται νὰ γεφυρώνουν τὸ χάσμα αὐτό. Τὸ καταπληκτικώτερον ἐξ αὐτῶν εἶναι τὸ κρανίον τοῦ Taungs, ἀνακαλυφθὲν τῷ 1924 καὶ περιγραφέν ὑπὸ τοῦ καθ. Dart τοῦ Johannesburg. Εἶναι δὲ τοῦτο κρανίον πλάσματος, τὸ ὁποῖον ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις εὐρίσκετο εἰς τὸ μέσον μεταξύ ἀνθρώπου καὶ πιθήκου. Οἱ ὀδόντες αὐτοῦ, ἡ χωρητικότης τοῦ κρανίου, ἡ στάσις τῆς κεφαλῆς καὶ ἡ κλίσις τοῦ μετώπου εἶναι μὲν περισσότερο ἀνθρώπινα ἀπὸ τὰ σχετικὰ χαρακτηριστικὰ οἰουδήποτε πιθήκου ἀλλὰ καὶ περισσότερο ἀνθρωποειδῆ ἀπὸ κάθε ἄλλου γνωστοῦ ἀνθρωπίνου ὄντος.

Γίνεται συχνὰ λόγος ὅτι ὁ Δαρβίνος ἐδίδασκεν ὅτι ὁ ἄνθρωπος κατάγεται ἀπὸ κάποιον ἀνθρωποειδῆ πῖθηκον, οἷος εἶναι ὁ χιμπαντζῆς, ὁ οὐραγοτάγκος ἢ ὁ γορίλλας· τοῦτο ὅμως εἶναι τόσον παράλογον, ὡς ἂν ἓνας ἐξ ἡμῶν ἔλεγεν «ἐγὼ κατάγομαι ἀπὸ κάποιον Ὀττεντότον ἢ Ἐσκιμῶν». Ἄλλοι, ἐν συνειδήσει τοῦ παραλογισμοῦ τούτου, λέγουσιν ὅτι ὁ ἄνθρωπος κατάγεται ἀπὸ τὸν κοινὸν πρόγονον τοῦ χιμπαντζῆ, τοῦ οὐραγοτάγκου καὶ τοῦ γορίλλας. Μερικοὶ ἀνθρωπολόγοι· προέβησαν μάλιστα εἰς τὴν ὑπόθεσιν ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐνδέχεται νὰ ἔχῃ διπλὴν ἢ τριπλὴν τὴν ἀρχὴν, καὶ ὁ μὲν Νέγρος νὰ κατάγεται ἀπὸ προπάτορα ὁμοιάζοντα πρὸς γορίλλαν, ὁ δὲ Κινέζος ἀπὸ ἓνα πρωτογενῆ οὐραγοτάγκον, ὁ ἄνθρωπος τῆς «Λευκῆς φυλῆς» ἀπὸ πρόγονον ὁμοιάζοντα πρὸς χιμπαντζῆν καὶ οὕτω καθεξῆς. Αἱ ἰδέαι αὗται εἶνε ἀνόητοι καὶ τὰς ἀναφέρομεν μόνον διὰ νὰ δηλώσωμεν ὅτι δὲν πρέπει νὰ λαμβάνωνται ὑπ' ὄψιν. Ἰσχυρίζοντο ἄλλοτε, ὅτι ὁ προπάτωρ τοῦ ἀνθρώπου ἦτο «πιθανῶς δενδρόβιος», ἡ ἐπικρατοῦσα ὅμως σήμερον ἰδέα μεταξύ ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι δικαιοῦνται νὰ ἔχουν ἔγκυρον γνώμην, εἶναι ὅτι διέτριβεν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, καὶ ὅτι ἀντιστρόφως οἱ ὑπάρχοντες σήμερον πιθήκοι ἐγίναν σὺν τῷ χρόνῳ δενδρόβιοι.

Ἐὰν θέσωμεν τὸν σκελετὸν ἑνὸς ἀνθρώπου παραπλευρῶς πρὸς τὸν σκελετὸν ἑνὸς γορίλλας, ἡ γενικὴ ὁμοιότης τῶν εἶναι τόσον μεγάλη, ὥστε πολὺ εὐκόλως καταλήγει τις εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ πρῶτος παρήχθη ἐκ τοῦ δευτέρου δι' αὐσυμπέρασμα ὅτι ὁ πρῶτος παρήχθη ἐκ τοῦ δευτέρου δι' αὐξήσεως τοῦ ἐγκεφάλου καὶ γενικοῦ ἐξευγενισμοῦ. Ἐὰν ὅμως ἐξετάσῃ τις ἐπισταμένως, θὰ ἀνακαλύψῃ μίαν ἢ δύο οὐσιώδεις διαφοράς, αἱ ὁποῖαι κάμνουν νὰ εὐρυνθῇ τὸ χάσμα. Ἰδιαιτέρως προσοχὴ ἐδόθη ἐσχάτως εἰς τὸν τρόπον, μὲ τὸν ὁποῖον

Σκελετὸς ἀνθρώπου (3) ἐν συγκρίσει πρὸς σκελετὸν χιμπατζῆ (2). Τὸ εὐρεθὲν ἐν Πιλντνόουν τοῦ Σάσσεξ κρανίον (1) συναρμωσθὲν, ἀποδιδόμενον δὲ εἰς τὸν Ἡωάνθρωπον.

ὁ ἄνθρωπος στηρίζεται ἐπὶ τοῦ ποδὸς βαδίζων. Πατεῖ ἐπὶ τῶν δακτύλων καὶ τοῦ πέλματος τοῦ ποδός, ὁ δὲ μέγας δάκτυλος εἶναι ὁ κυριώτερος αὐτοῦ μοχλὸς κατὰ τὸ βάδισμα, ὅπως ὁ ἀναγνώστης δύναται νὰ βεβαιωθῇ, ἐὰν ἐξετάσῃ τὰ ἀποτυπώματα τῶν ποδῶν του ἐπὶ τοῦ δαπέδου τοῦ λουτροῦ καὶ προσέξῃ ποῦ πίπτει ἢ πίεσις, ἐφόσον τὰ ἀποτυπώματα γίνονται ἀμυδρότερα. Ὁ μέγας δάκτυλος τοῦ ποδός εἶναι ὁ βασιλεὺς τῶν ἄλλων δακτύλων.

Μεταξὺ τῶν πιθήκων καὶ ἡμιπιθήκων, τὸ μόνον γένος, ποὺ ἔχουν τοὺς μεγάλους δακτύλους τῶν ποδῶν των ἀνεπτυγμένους κατὰ τρόπον ὅπως δὴποτε ὁμοιάζοντα πρὸς τὸν τοῦ ἀνθρώπου, εἶναι μερικὰ εἶδη λεμουρίων. Ὁ κυνοκέφαλος (hathor) βαδίζει ἐπὶ τοῦ πέλματος καὶ ἐπὶ ὅλων τῶν δακτύλων τοῦ ποδός, στηρίζων κυρίως τὸ βάρος τοῦ σώματος, καθὼς προχωρεῖ, ἐπὶ τοῦ μέσου δακτύλου, περίπου ὅπως κάμνει ἡ ἄρκτος. Καὶ τὰ τρία δὲ εἶδη τῶν μεγάλων πιθήκων βαδίζουν ἐπὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ μέρους τοῦ ποδός κατὰ τρόπον ἀντίθετον πρὸς τὸν τοῦ ἀνθρώπου.

Οἱ μεγάλοι πίθηκοι διαιτῶνται εἰς τὰ δάση· βαδίζουν δὲ μόνον, ὅταν τύχῃ. Δὲν ἔχουν τὴν εὐκίνησιν τῶν μικρῶν πιθήκων μέσα εἰς τὰ δένδρα, ἀλλὰ πάντως ἀποφεύγουν νὰ εὕρισκωνται ἐπὶ τοῦ ἐδάφους. Ἐχουν ἰδικὰς των ἰδιαιτέρας μεθόδους ἀναρριχίσεως· αἰωροῦνται κρατούμενοι μὲ τοὺς βραχίονάς των πολὺ περισσότερον παρὰ οἱ μικροὶ πίθηκοι, καὶ δὲν μετακινοῦνται μὲ πηδήματα ὅπως οἱ τελευταῖοι. Δὲν ἔχουν οὐρὰς διὰ νὰ τοὺς βοηθοῦν, καὶ δι' αὐτὸ ἀνέπτυξαν ἴδιον τρόπον ἀναρριχίσεως. Ὁ ἄνθρωπος ὁμῶς βαδίζει τὸσον καλὰ καὶ τρέχει μὲ τόσην ταχύτητα, ὥστε τοῦτο νὰ ὑποβάλῃ τὴν ιδέαν, ὅτι οἱ πρόγονοί του ἐπὶ μακρότατον χρόνον ἐκινούντο ἐπὶ τοῦ ἐδάφους. Ἀντιθέτως ἡ ἀναρρίχσις εἶναι τώρα δι' αὐτὸν πρᾶγμα δύσκολον καὶ τὸ κάμνει μετὰ προφυλάξεως καὶ δισταγμοῦ.

Ὅσον τὰ δεδομένα ἐπιτρέπουν νὰ συμπεράνωμεν, ὁ προκατοχὸς τῶν ἀνθρώπων καὶ ὑπανθρώπων, τοὺς ὁποίους πρόκειται νὰ περιγράψωμεν, ἦτο κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ καινοζωικοῦ αἰῶνος, πίθηκος δρομεύς, διαιτῶμενος κυρίως ἐπὶ τοῦ ἐδάφους καὶ κρυπτόμενος μᾶλλον μεταξύ τῶν βράχων παρὰ μεταξύ τῶν δένδρων, ὅπως π.χ. κάμνουν οἱ πίθηκοι τοῦ Γιβραλτάρ. Ἡδύνατο ὁμῶς νὰ ἀναρριχᾶται μὲ ἱκανὴν εὐκολίαν καὶ νὰ κρατῇ ἀντικείμενα μεταξύ τοῦ μεγάλου καὶ τοῦ δευτέρου δα-

κτύλου τῶν ποδῶν (ὅπως δύνανται νὰ κάμουν οἱ Ἰάπωνες ἀκόμη καὶ σήμερον), διότι καίτοι ἐξοικειωμένος εἰς τὴν ζωὴν τοῦ ἐδάφους, προήρχετο ἐν τούτοις ἀπὸ ἑτι παλαιοτέρους δενδροβίους προπάτορας τοῦ μεσοζωικοῦ αἰῶνος.

Ἐπὶ πλέον δέον νὰ σημειωθῇ ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν δύναται ἐκ φύσεως νὰ κολυμβήσῃ, ἀλλὰ πρέπει νὰ μάθῃ νὰ κολυμβᾷ, αὐτὸ δὲ φαίνεται νὰ ὑπονοῇ, ὅτι ἀπὸ μακροῦ χρόνου εἶχεν ἐγκαταλείψει τὴν ζωὴν τῶν ποταμῶν καὶ τῶν λιμνῶν καὶ τῆς θαλάσσης. Καὶ τῶρα εἶναι λίαν εὐνόητον ὅτι ἓνα τοιοῦτον πλάσμα σπανίως ἠδύνατο νὰ ἀποθάνῃ ἐντὸς τοῦ ὕδατος ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας, ὥστε τὰ ὅσα αὐτοῦ νὰ μείνουν διὰ νὰ ἀπολιθωθῶν.

Πρέπει νὰ ἔχωμεν πάντοτε ὑπ' ὄψιν, ὅτι μεταξὺ τῶν πολλῶν ἄλλων ἀτελειῶν τὰ γεωλογικὰ ἀρχεῖα περιέχουν κατ' ἀνάγκην ἀφθόνους μαρτυρίας μόνον περὶ ὑδροβίων ἢ ἐλοβίων πλασμάτων ἢ περὶ πλασμάτων, τὰ ὅποια εὐκόλως καὶ συχνὰ ἐπνίγοντο. Οἱ αὐτοὶ λόγοι, διὰ τοὺς ὁποίους τὰ ἴχνη τῶν προπατόρων τῶν θηλαστικῶν εἶναι σπάνια εἰς τὰ πετρώματα τοῦ μεσοζωικοῦ αἰῶνος καὶ σχετικῶς δυσἀπόκτητα, κάμνουν πιθανῶς νὰ συμβαίνει τὸ ἴδιον καὶ μετὰ μαρτυρίας περὶ τῶν ὑποτιθεμένων προπατόρων τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸν καινοζωικὸν αἰῶνα. Αἱ γνώσεις, τὰς ὁποίας ἔχομεν περὶ τῶν παλαιοτάτων ἀνθρώπων, ἐπὶ παραδείγματι, προέρχονται σχεδὸν ἐξ ὀλοκλήρου ἀπὸ ὀλίγα σπήλαια, τὰ ὅποια ἐχρησιμοποιοῦν ὡς καταφύγια οἱ ἄνθρωποι καὶ εἰς τὰ ὅποια ἄφησαν τὰ ἴχνη των. Μέχρι τῶν σκληρῶν χρόνων τῆς πλειστοκαίνου διαπλάσεως οἱ ἄνθρωποι ἔζων καὶ ἀπέθνησκον εἰς τὸ ὕπαιθρον ἢ εἰς τὰ δάση, τὰ δὲ πτώματά των ἢ κατεβροχθίζοντο ἢ ἀπεσυντίθεντο ἐξ ὀλοκλήρου.

Πρὸς τούτοις εἶναι πιθανὸν ὅτι οἱ προπάτορες τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως οἱ μεγάλοι σημερινοὶ πίθηκοι, οὐδέποτε ἀπετέλεσαν πολυἀριθμὸν φυλὴν. Δὲν ὁμοιάζον π.χ. τοὺς ἀγρίους ἵππους καὶ ἐλάφους, οἱ ὅποιοι δύνανται νὰ περιφέρονται κατὰ μέγαν ἀγέλας καὶ ἀντεπροσωπεύοντο ὑπὸ ἑκατοντάδων καὶ χιλιάδων, ἐὰν ὅχι ἑκατομμυρίων, ἀτόμων εἰς κάθε γενεάν. Πλήθος ἐξ αὐτῶν τῶν ποοφάγων ζώων ἀναμφίβολον εἶναι ὅτι θὰ ἐπνίγοντο ἢ θὰ ἐσύροντο ἐντὸς τοῦ ὕδατος ὑπὸ κροκοδείλων ἢ θὰ ἐφονεύοντο εἰς τὴν λάσπην, ὅπου μετέβαινον διὰ νὰ ποτισθοῦν. Καὶ κατὰ συνέπειαν ἦτο εὐκόλον νὰ ἀπολιθωθῶν. Οἱ μεγάλοι πίθηκοι ἀπ' ἐναντίας ζοῦν μόνοι ἢ κατὰ ζεύγη

μὲ ἓνα ἢ δύο νεογνά. Ἀναζητοῦν τὴν τροφήν των ἐντὸς μεγάλης ἀκτίνος καὶ ἐκδιώκουν ἐκεῖθεν κάθε ἄλλον ὁμόφυλον ἀνταγωνιστήν. Εἶναι μονήρη ζῶα καὶ τὸ καθένα χρειάζεται ἰδίαν περιφέρειαν. Ἐχουν ἀνάγκην πολὺ εἰδικῆς τροφῆς. Εἶναι ἀμφίβολον, ἐὰν οἱ γορίλλαι εἶναι περισσότεροι ἀπὸ ὀλίγας χιλιάδας εἰς τὸν κόσμον καὶ ἐνδέχεται νὰ μὴ ὑπερβαίνουν τὰς ὀλίγας ἑκατοντάδας. Ὀλόκληροι γενεαὶ ἐξ αὐτῶν εἶναι δυνατόν νὰ παρέλθουν χωρὶς οὔτε ἓν καὶ μόνον ἄτομον νὰ

Σύγκρισις μεταξὺ ἀνθρωπίνων καὶ πιθηκοειδῶν κρανίων

Ἐξ ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιὰ τὰ κρανία γορίλλα—Ροδεσιανοῦ ἀνθρώπου—Νεαντερταλικοῦ καὶ—Καφφιρίου.

ἀπολιθωθῇ. Ὑπάρχουν πολλοὶ λόγοι διὰ νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ πρόγονος τοῦ ἀνθρώπου ἦτο μονήρης πίθηκος παρομοίου τύπου. Περιεφέρετο μόνος ἢ κατὰ μικρὰς οἰκογενεῖας εἰς μέγαν ἐκτάσεις. Δωδεκάδες συγγενῶν εἰδῶν πολὺ πιθανὸν νὰ ἐξηφανίσθησαν ἐντελῶς χωρὶς νὰ ἀφήσουν ὀπίσω των σχεδὸν κανέν ἴχνος καὶ συνεπῶς αἱ ἐλπίδες, ὅτι οἱ παλαιοντολόγοι θὰ ἀνακαλύψουν τὸ ἴχνος αὐτὸ ὀφείλουν νὰ θεωρηθοῦν τῇ ἀληθείᾳ πάρα πολὺ μικροί.

Εἶναι ἐπίσης καλὸν νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι τὰ ἀρχεῖα τῶν πετρωμάτων πρέπει νὰ ὑποστοῦν λεπτομερεστέραν ἀκόμη ἐξέτασιν. Ἡ μελέτη αὐτῶν ἀπασχόλησε μέχρι τοῦδε ὀλίγας μόνον γενεὰς καὶ ὀλίγους ἀνθρώπους ἀπὸ κάθε γενεάν. Κυρίως μόνον ἡ δυτικὴ Εὐρώπη ἐξηρευνήθη σχετικῶς. Ἐνδέχεται νὰ ὑπάρχουν κατὰ πάσαν πιθανότητα χιλιάδες κοιτασμάτων, τὰ ὅποια ἀκόμη εἶναι ἐντελῶς ἀνέπαφα, περιέχοντα λείψανα

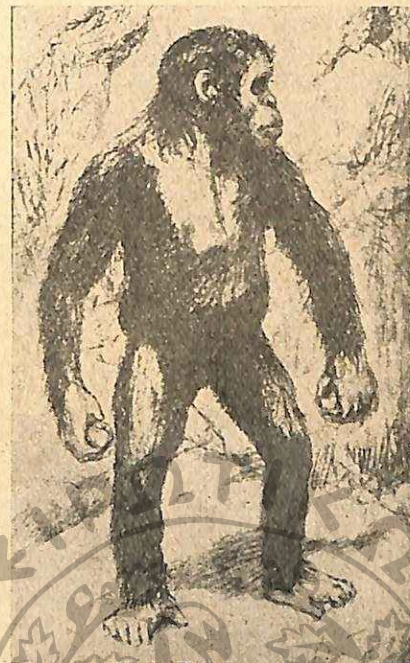
καὶ ἴχνη τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν προγόνων αὐτοῦ. Εἰς τὴν Ἀσίαν, εἰς τὰς Ἰνδίας ἢ εἰς τὴν Ἀφρικὴν πιθανώτατα κρύπτονται αἱ μάλλον διαφωτιστικαὶ μαρτυρίαι. Εἰς τὴν Ἀμερικὴν ὑπάρχει ὀλιγωτέρα πιθανότης, ὅτι θὰ εὑρεθοῦν λείψανα τῶν παλαιωτάτων προγόνων τοῦ ἀνθρώπου. Ἀλλ' ἐν πάσῃ περιπτώσει ὅ,τι γνωρίζομεν σήμερον περὶ τοῦ πρώτου ἀνθρώπου ἴσως νὰ ᾖ ἓν ἀπλοῦν ψιχίον ἀπὸ ὅ,τι θὰ μάθωμεν εἰς τὸ μέλλον.

Οἱ μεγάλοι καὶ μικροὶ πίθηκοι φαίνεται ὅτι εἶχον ὑποστῆ ἤδη διαφορισμὸν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ καινοζωικοῦ αἰῶνος, ὑπάρχουν δὲ πολλοὶ μεγάλοι πίθηκοι ὀλιγοκαινικοὶ καὶ μειοκαινικοὶ, τῶν ὁποίων αἱ σχέσεις πρὸς ἀλλήλους καὶ πρὸς τοὺς ὑπανθρώπους αὐτῶν συντρόφους, τοὺς ὁποίους πρόκειται ἤδη νὰ περιγράψωμεν δὲν ἔχουν ἀκόμη ἐξακριβωθῇ. Μεταξὺ αὐτῶν θὰ ἀναφέρωμεν τὸν Δρυοπίθηκον τῆς μειοκαινικοῦ περιόδου, ὁ ὁποῖος ἔχει σιαγὸνα πολὺ ὁμοιάζουσαν πρὸς τὴν τοῦ ἀνθρώπου. Εἰς τοὺς λόφους τοῦ Siwalik τῶν βορείων Ἰνδιῶν εὐρέθησαν λείψανα πολὺ ἐνδιαφερόντων εἰδῶν πιθήκων, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ Σιβαπίθηκος (Sivapithecus) καὶ ὁ Παλαιοπίθηκος δεικνύουν μερικὰ ἀνθρωπόμορφα χαρακτηριστικά. Ὁ Προπλειοπίθηκος, ὁ εὐρεθεὶς εἰς τὴν ὀλιγόκαινον διάπλασιν ἐν Αἰγύπτῳ (Φαγιούμ) θὰ ᾗτο ἀσφαλῶς πολὺ ἐνδιαφέρον πλάσμα. Ἦτο μικρὸς ἀρρενωπὸς πίθηκος ἴσος εἰς μέγεθος πρὸς μικρὸν γάτον καὶ ἐνδέχεται νὰ ὑπῆρξε κατ'εὐθείαν γραμμὴν πρόγονος τῶν σημερινῶν ἀνθρωποειδῶν πιθήκων. Εἶχεν ἐπίσης στενὴν συγγένειαν πρὸς τοὺς προπάτορας τοῦ ἀνθρώπου.

Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὅλα αὐτὰ τὰ ζῶα, αὐτοὶ οἱ σχεδὸν ἀνθρωποὶ ἔκαμνον χρῆσιν ἐργαλείων. Ὁ Δαρβίνος παριστάνει τοὺς κυνοκεφάλους πιθήκους ὡς θραύοντας κάρυα μὲ λίθους, ὡς μεταχειριζομένους πασσάλους ἐν εἵδει μοχλῶν, διὰ νὰ ἀνασηκῶνουν βαρεῖς λίθους εἰς ἀναζήτησιν ἐντόμων, καὶ καταφέροντας κτυπήματα μὲ ράβδους καὶ λίθους εἰς τοὺς ἐχθροὺς των. Ὁ χιμπαντζῆς κατασκευάζει διὰ τὸν ἑαυτὸν του ἓν εἶδος καλύβης, πλέκων τοὺς κλάδους τῶν δένδρων. Λίθοι κατὰ τὸ φαινόμενον πελεκημένοι πρὸς χρῆσιν εὐρέθησαν εἰς στρώματα τῆς ὀλιγοκαινικοῦ διαπλάσεως ἐν Boncelles τοῦ Βελγίου. Πιθανὸν ἢ τάσις πρὸς χρῆσιν ἐργαλείων εἶχεν ἤδη ἐκδηλωθῇ εἰς τοὺς μεσοζωικοὺς προγόνους, ἐκ τῶν ὁποίων φαίνεται ὅτι καταγόμεθα.

§ 2. Τὰ πρῶτα ἴχνη ἀνθρωπομόρφων πλασμάτων.

Μεταξὺ τῶν πρώτων μαρτυριῶν περὶ τῆς ὑπάρξεως πλάσματος περισσότερον ὁμοιάζοντος μὲ τὸν ἀνθρωπον ἀπὸ κάθε μεγάλου πίθηκου ζῶντα σήμερον, εἶναι πολυάριθμα τεμάχια πυρίτου καὶ κοινοῦ λίθου πολὺ χονδροειδῶς πελεκημένα εἰς τοιοῦτον σχῆμα, ὥστε νὰ δύνανται νὰ κρατοῦνται διὰ τῆς χειρός. Ἐχρησιμοποιοῦντο δὲ ταῦτα πιθανῶς ὡς πελέκεις. Τὰ πρῶτα αὐτὰ ἐργαλεῖα («ἡώλιθοι») εἶναι πολλάκις τόσον ἄξεστα καὶ ἀπλᾶ, ὥστε ἦτο διαφιλονεικούμενον ἐπὶ μακρὸν χρόνον, ἐὰν ἔπρεπε νὰ θεωροῦνται ὡς φυσικὰ ἢ τεχνητὰ προϊόντα. Ἡ ἐποχὴ τῶν παλαιωτέρων ἐξ αὐτῶν τῶν ἡωλίθων θὰ ᾗτο κατὰ τοὺς γεωλόγους ἢ τῆς πλειοκαινικοῦ διαπλάσεως, ἦτοι ἢ πρὸ τῶν παγετῶν μεσοπαγετώδης ἐποχῆς. Ἀπαντῶσιν ἐπίσης καθ' ὅλην τὴν πρώτην μεσοπαγετώδη. Δὲν εὐρέθησαν ἐν Εὐρώπῃ ἢ ἐν Ἀμερικῇ ὅσα ἢ λείψανα τῶν πρὸ ἡμίσεος ἑκατομμυρίου ἐτῶν ζησάντων ἀνθρωπίνων αὐτῶν ὄντων, τὰ ὁποῖα κατεσκεύασαν καὶ ἐχρησιμοποίησαν τὰ ἐν λόγῳ ἐργαλεῖα. Ἐξαιρέσειν ἀμφιβόλου σημασίας ἀποτελεῖ τραπέζιτης ὁδοῦς εὐρεθεὶς ἐντὸς χαλίκων τῆς ἄνω πλειοκαινικοῦ ἐποχῆς ἐν Snaek Creek τῆς πολιτείας Νεβράσκας ἐν Ἀμερικῇ, ὁ ὁποῖος θεω-

Πιθανὴ ἐμφάνισις τοῦ νεοζοῦ Ἀφρικανικοῦ Αὐστροαλιπιδήκου ὁ πιθήκάνθρωπος τοῦ Taungs ὡς τὸν ἐφάντασθη ὁ καθηγητὴς Γ. Ἐλιοτ Σμιθ, σχεδιασμένος ὑπὸ Α. Φορέστιερ.

ἦτο πρὸ τῶν παγετῶν μεσοπαγετώδης ἐποχῆς. Ἀπαντῶσιν ἐπίσης καθ' ὅλην τὴν πρώτην μεσοπαγετώδη. Δὲν εὐρέθησαν ἐν Εὐρώπῃ ἢ ἐν Ἀμερικῇ ὅσα ἢ λείψανα τῶν πρὸ ἡμίσεος ἑκατομμυρίου ἐτῶν ζησάντων ἀνθρωπίνων αὐτῶν ὄντων, τὰ ὁποῖα κατεσκεύασαν καὶ ἐχρησιμοποίησαν τὰ ἐν λόγῳ ἐργαλεῖα. Ἐξαιρέσειν ἀμφιβόλου σημασίας ἀποτελεῖ τραπέζιτης ὁδοῦς εὐρεθεὶς ἐντὸς χαλίκων τῆς ἄνω πλειοκαινικοῦ ἐποχῆς ἐν Snaek Creek τῆς πολιτείας Νεβράσκας ἐν Ἀμερικῇ, ὁ ὁποῖος θεω-

ρεῖται ὑπὸ τινων ὅτι ἀνῆκεν εἰς πλάσμα, εἰς τὸ ὁποῖον ἐδόθη τὸ ὄνομα ἐσπεροπίθηκος. Εἶναι οὐχ ἥττον οὗτος πολὺ ἐφαρμένος καὶ ἴσως νὰ μὴν ἀνήκει εἰς ἀνθρωποειδὲς πλάσμα.

Εἰς τὸ Trinitil ὁμως τῆς νήσου Ἰάβας, εἰς στρώματα, τὰ ὁποῖα λέγεται ὅτι ἀντιστοιχοῦν εἴτε εἰς τὴν ὑστερωτέραν πλειόκαινον ἐποχὴν ἢ εἰς τὸν Ἀμερικανικὸν καὶ Εὐρωπαϊκὸν αἰῶνα τῶν παγετώνων, εὐρέθησαν διεσπαρμένα ὁστᾶ πλάσματος δυναμένου νὰ ταυτισθῇ πρὸς τὰ κατασκευάσαντα τὰ πρῶτα αὐτὰ ἐργαλεῖα. Τὰ ὁστᾶ αὐτὰ ἦσαν θόλος κρανίου, μερικοὶ ὀδόντες καὶ ὁστοὺν τοῦ μηροῦ. Τὸ κρανίον δεικνύει κοίτην τοῦ ἐγκεφάλου μέσης χωρητικότητος μεταξύ τοῦ κρανίου τοῦ χιμπαντζῆ καὶ τοῦ ἀνθρώπου, τὸ ὁστοὺν ὁμως τοῦ μηροῦ ἀνήκει εἰς πλάσμα προσηρμοσμένον, ὅπως ὁ ἀνθρώπος εἰς τὸ νὰ ἴσταται ὀρθιον καὶ νὰ τρέχῃ ἐλευθέρως, κατὰ συνέπειαν νὰ κάμνῃ χρῆσιν τῶν χειρῶν του. Τὸ πλάσμα αὐτὸ δὲν ἦτο ἀνθρώπος ἀλλ' οὔτε καὶ δενδρόβιος πίθηκος ὅμοιος μὲ τὸν χιμπαντζῆν. Ἦτο πίθηκος ὀρθοβατῶν. Ὡνομάσθη δὲ ὑπὸ τῶν φυσιοδιφῶν Πίθηκάνθρωπος ὀρθίος.

Τῶν πλασμάτων, τὰ ὁποῖα κατεσκεύασαν καὶ ἐχειρίζοντο τοὺς εὐρωπαϊκοὺς ἡωλίθους δὲν ἔχομεν καθόλου ὁστᾶ καὶ μόνον ὑποθέσεις δυνάμεθα νὰ κάμωμεν περὶ τῆς ἐμφανισέως των.

Καθ' ἣν ἐποχὴν οἱ πρῶτοι αὐτοὶ ἀνθρώποι ἢ ὑπάνθρωποι ἢ ψευδάνθρωποι τῶν ἡωλίθων διέτρεχον τὴν Εὐρώπην πρὸ 400.000 ἢ 500.000 ἐτῶν, ὑπῆρχον ἐπίσης εἰς τὴν ἡπειρον αὐτὴν καὶ μαμμουθ καὶ ρινόκεροι καὶ ἓνα εἶδος πελωρίου ἵπποποτάμου καὶ γιγάντιοι κάστορες καὶ βόνασοι καὶ ἄγριοι βόες.

Ὑπῆρχον ἐπίσης ἄγριοι ἵπποι καὶ μαχαιρόδοντες ἐν ἀφθονίᾳ. Λεόντων ὁμως καὶ γυνθίων τίγρεων δὲν εὐρίσκοντο ἴχνη εἰς τὴν Εὐρώπην κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ὑπῆρχον ὁμως ἄρκτοι, ἐνυδρίδες, λύκοι καὶ ἓνα εἶδος ἀγριοχοίρου. Δὲν εἶναι δὲ ἀπίθανον ὁ πρῶτος ὑπάνθρωπος τῆς ἐποχῆς ἐκείνης νὰ ἔπαιζεν ἐνίοτε τὸν ρόλον τοῦ τσακαλιοῦ ἐν σχέσει πρὸς τὴν τίγριν, ἀποτελειώων τὴν λείαν μὲ τὴν ὁποίαν ἐκείνη εἶχε χορτάσει.

§ 3. Ὁ ὑπάνθρωπος τῆς Ἀϊδελβέργης (Homo Heidelbergensis)

Μετὰ τὸν πίθηκάνθρωπον τῆς Ἰάβας, τὸ πρῶτον αὐτὸ δεῖγμα τοῦλάχιστον ὑπάνθρωπινου πλάσματος εἰς τὰ

ἀρχεῖα τῆς γεωλογίας, παρέρχονται ἑκατοντάδες χιλιάδων ἐτῶν χωρὶς νὰ συναντήσωμεν εἰς τὰ ἀρχεῖα αὐτὰ ἄλλο τεμάχιον ἀνθρωπίνου ἢ ὑπάνθρωπινου ὁστοῦ. Τὰ μόνα δὲ ἀνθρώπινα ἢ ὑπάνθρωπινα ἀντικείμενα, τὰ ὁποῖα εὐρίσκονται, εἶναι μία αὐξουσα ἀφθονία λιθίνων ἐργαλείων. Αὐτὰ μάλιστα γίνονται ὁλονὲν τελειότερα. Καὶ μόνον ὅταν φθάνωμεν εἰς τὴν δευτέραν μεσοπαγετώδη περίοδον, 200,000 ἔτη βραδύτερον ἢτοι πρὸ 200,000 ἢ 250,000 ἐτῶν, ἀποκαλύπτεται εἰς ἡμᾶς ἄλλο θραῦσμα ὁστοῦ. Ἐπειτα εὐρίσκομεν μίαν κάτω σιαγόνα.

Ἡ σιαγὼν αὕτη εὐρέθη ἐντὸς ἀμμοστρώματος παρὰ τὴν Ἀϊδελβέργην εἰς βάθος εἴκοσι πέντε περίπου μέτρων, δὲν εἶναι δὲ σιαγὼν ἀνθρώπου, ὅπως ἡμεῖς ἐννοοῦμεν τὸν ἀνθρώπον, ἀλλὰ παρεμφερὴς πρὸς αὐτὴν ὑπὸ πᾶσαν ἐποψιν, πλὴν τοῦ ὅτι στερεῖται ἐξ ὁλοκλήρου πώγωνος. Εἶναι χονδροτέρα ἀπὸ τὴν ἀνθρωπίνην σιαγόνα, ἡ δὲ στενότης, τὴν ὁποίαν παρουσιάζει εἰς τὸ ὀπίσθιον μέρος, φαίνεται ὅτι δὲν θὰ παρείχεν εἰς τὴν γλῶσσαν τὴν ἀπαιτουμένην εὐρυχωρίαν πρὸς παραγωγὴν ἐνάρθρου ὁμιλίας. Δὲν εἶναι ὁμως σιαγὼν μεγάλου πιθήκου, διότι οἱ ὀδόντες εἶναι ὅμοιοι πρὸς τοὺς τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ κάτοχος τῆς σιαγόνος ταύτης ὠνομάσθη ἀνθρώπος τῆς Ἀϊδελβέργης ἢ παλαιάνθρωπος τῆς Ἀϊδελβέργης ἀναλόγως πρὸς τὴν ἐκτίμησιν διαφορῶν εἰδικῶν ὡς πρὸς τὸ ἂν τὸ ἄτομον, εἰς τὸ ὁποῖον ἀνῆκεν ἡ σιαγὼν αὕτη ἦτο ἀνθρώπος ἢ ὑπάνθρωπος. Οὗτος ἐζησεν εἰς κόσμον ὅχι πολὺ διάφορον ἀπὸ τὸν κόσμον τοῦ ἀκόμη παλαιότερου ὑπάνθρωπου, ὁ ὁποῖος κατεσκεύασε τοὺς πρῶτους ἡωλίθους. Τὰ δὲ κοιτάσματα εἰς τὰ ὁποῖα εὐρέθη δεικνύουσιν ὅτι ὑπῆρχον ἐλέφαντες, ἵπποι, ρινόκεροι, βόνασοι, καὶ ἓνα εἶδος ἄλκης μετ' αὐτοῦ εἰς τὸν κόσμον ἡ τίγρις ὁμως μὲ τοὺς ξιφοειδεῖς ὀδόντας, ὁ φοβερός μαχαιρόδους, εὐρίσκετο ἐν ὑποχωρήσει, ἐνῶ ἀντιθέτως ὁ λέων ἠπλώνετο ἀνά τὴν Εὐρώπην. Τὰ ἐργαλεῖα τῆς περιόδου ταύτης, ἡ ὁποῖα λέγεται Χιλιανή, ἀποτελοῦν σημαντικὴν πρόοδον ἐν συγκρίσει πρὸς τὰ τῆς πλειοκαίνου ἐποχῆς. Εἶναι καλῶς ἐξεργασμένα, ἀλλὰ πᾶρα πολὺ χονδροειδέστερα ἀπὸ οἵαδήποτε ἄλλα πραγματικῶς ἀνθρώπινα ἐργαλεῖα. Ὁ ἀνθρώπος τῆς Ἀϊδελβέργης εἶχεν ἴσως πολὺ μεγάλον σῶμα καὶ πολὺ ἀνεπτυγμένα πρόσθια μέλη, ἐν ἀναλογίᾳ πρὸς τὴν μεγάλην καὶ χονδρὴν

σιαγώνα. Θὰ ἦτο κατὰ πᾶσαν πιθανότητα πλάσμα τριχωτὸν καὶ παράδοξον.

§ 4. Ὁ ὑπάνθρωπος τοῦ Piltown.

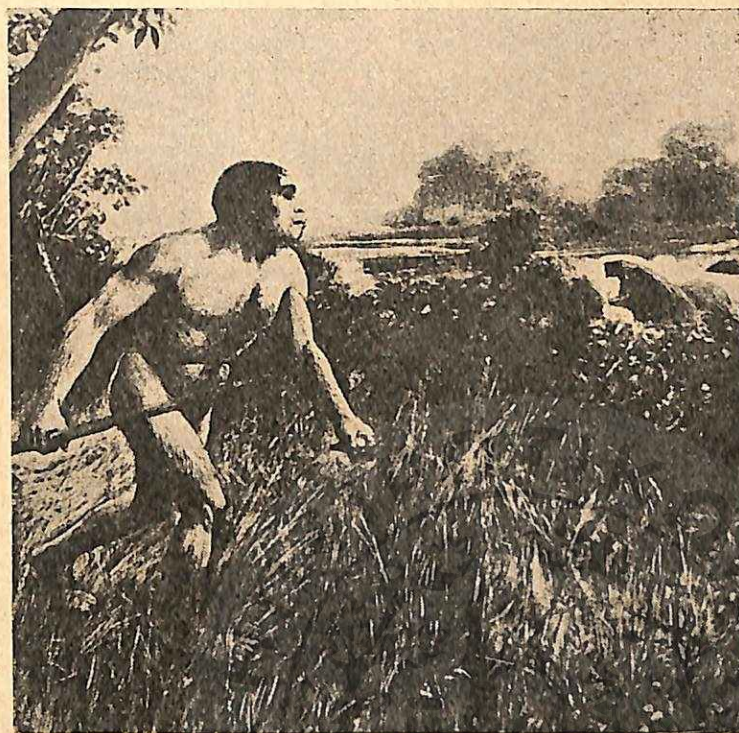
Πρέπει νὰ γυρίσωμεν τόσα φύλλα τῶν γεωλογικῶν ἀρχείων, ὅσα ἀντιστοιχοῦν πρὸς ἄλλα 100,000 ἔτη διὰ νὰ συναντήσωμεν νέα λείψανα ἀνθρωπίνου ἢ ὑπάνθρωπινου ὄντος. Τότε εἰς κοίτασμα, τὸ ὁποῖον θεωρεῖται ἀναγόμενον εἰς τὴν τρίτην μεσοπαγετώδη περίοδον, ἣτις πιθανῶς ἤρχισε πρὸ 100,000 ἐτῶν καὶ διήρκεσε 50.000 ἔτη, εὑρέθησαν τὰ συντρίμματα ἑνὸς δλοκλήρου κρανίου. Τὸ κοίτασμα αὐτὸ ἀποτελεῖται ἐκ χαλίκων εἶναι δὲ πιθανὸν νὰ παρήχθῃ ἐκ συσσωρεύσεως τοῦ ὑλικοῦ αὐτοῦ, τὸ ὁποῖον τὰ ὕδατα παρέσυραν διερχόμενα ὑπεράνω ἄλλων παλαιότερων χαλικοδῶν στρωμάτων, καὶ κατὰ συνέπειαν τὸ κρανίον αὐτὸ ἐνδέχεται νὰ ἀνάγεται εἰς τὴν πρώτην περίοδον τῶν παγετῶνων. Τὰ λείψανα αὐτὰ τῶν ὀστέων, τὰ ἀνακαλυφθέντα ἐν Piltown τῆς νοτίου Ἀγγλίας δεικνύουν πλάσμα, τὸ ὁποῖον συντόνως ἐξακολουθεῖ ὁλονὲν νὰ ἀνέρχεται βαθμηδὸν καὶ κατ'ὀλίγον ἀπὸ τὴν κατάστασιν τοῦ ὑπάνθρωπου.

Τὰ πρῶτα θραύσματα αὐτοῦ τοῦ κρανίου εὑρέθησαν ἐκεῖ ὅπου ἔσκαπταν παρὰ τὸ Piltown διὰ νὰ ἐξαγάγουν χονδρὴν ἄμμον πρὸς χρῆσιν εἰς τὴν ὁδοποιίαν. Ἐπειτα δι' ἐπιμόνου ἀναζητήσεως μέσα εἰς τοὺς σωροὺς τοῦ ἀμμορυχείου κατάρθωσαν νὰ εὑρουν καὶ ἄλλα τεμάχια, ἐπαρκῆ εὐτυχῶς διὰ νὰ συναρμολογηθῇ ἐξ αὐτῶν τὸ μέγιστον μέρος τοῦ κρανίου. Εἶναι κρανίον χονδρόν, χονδρότερον ἀπὸ τὸ κρανίον οἰασδήποτε ἐκ τῶν σημερινῶν ἀνθρωπίνων φυλῶν, καὶ ἔχει χωρητικότητα κρανίου μεταξὺ τῆς τοῦ πιθηκανθρώπου καὶ τοῦ ἀνθρώπου. Τὸ πλάσμα αὐτὸ ἀπεκλήθη ἡ ὡ ἄ ν θ ρ ω π ο ς. Εἰς τὰ αὐτὰ χαλικορυχεῖα εὑρέθησαν ὀδόντες ρινοκέρου, ἵπποποτάμου καὶ τὸ μηριαῖον ὀστοῦν ἐλάφου με σημεία ἐπ' αὐτοῦ, τὰ ὁποῖα ἴσως νὰ ἦναι ἐντομαῖ. Εὑρέθη ἐπίσης καὶ ἓνα περίεργον ὄργανον ἀπὸ ὀστοῦν ἐλέφαντος, ἔχον σχῆμα νυκτερίδος.

Μεταξὺ τῶν διεσπαρμένων αὐτῶν λειψάνων ὑπῆρχε ἐπὶ πλεόν καὶ σιαγών, ἡ ὁποία ἐθεωρήθη κατ' ἀρχάς, πολὺ φυσικῶς, ὅτι ἀνῆκεν εἰς τὸν ἡ ὡ ἄ ν θ ρ ω π ο ν, ἀλλὰ κατόπιν ὑπεστηρίχθη ὅτι ἦτο πιθανῶς σιαγὼν χιμπαντζῆ. Ὅμοιά-

ζει ὑπερβολικὰ με σιαγὼνα χιμπαντζῆ, ἀλλ' ὁ A. Keith, ἀπὸ τὰς μεγαλυτέρας αὐθεντίας εἰς τὰ ζητήματα αὐτά, τὴν ἀποδίδει, μετὰ ἐξαντλητικὴν ἀνάλυσιν εἰς τὸ βιβλίον του τὸ

Ὁ ἀρχαιότερος γνωστὸς κάτοικος τῆς Ἀγγλίας

Ὁ Ὑπάνθρωπος ἀνεσχηματισμένος συμφώνως με μέρος τῆς σιαγόνος καὶ τεμάχια τοῦ κρανίου εὑρεθέντα ἐν Σάσσεξ. Πιλοῖον του εὑρέθησαν λείψανα ζώων τύπου πρὸ πολλοῦ ἐξαφανισθέντος ἐξ Ἀγγλίας.

ἐπιγραφόμενον The Antiquity of Man (νέα ἐκδ. 1925), εἰς τὸ κρανίον, μετὰ τοῦ ὁποῖου εὑρέθη. Εἶναι σιαγὼν ὀλιγώτερον ἀνθρωπόμορφος ἀπὸ τὴν παλαιότεραν σιαγὼνα τοῦ ἡ ὡ ἄ ν θ ρ ω π ο υ τῆς Αἰδελβέργης, οἱ ὀδόντες ὅμως ὑπὸ τινὰς ἐπόψεις ὁμοιάζουν μᾶλλον με ὀδόντας ἀνθρώπου.

Ὁ Keith ἀμφιταλαντευόμενος ἀπὸ τὴν ἐξέτασιν τῆς σιαγό-
νος, δὲν πιστεύει ὅτι ὁ ἡώανθρωπος, παρὰ τὸ ὄνομα
του, εἶναι πλάσμα, ἀπὸ τὸ ὁποῖον κατάγεται ἀπ'εὐθείας ὁ
ἄνθρωπος. Πολὺ δὲ ὀλιγώτερον δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς διά-
μεσος τύπος μεταξὺ τοῦ ἀνθρώπου τῆς 'Αἰδελβέργης καὶ τοῦ
ἀνθρώπου τοῦ Neanderthal, τὸν ὁποῖον θὰ περιγράψωμεν
ἀμέσως κατωτέρω. Συγγενεῦει, κατὰ τὸν Keith, πρὸς τὸν ἁ-
ληθινὸν προπάτορα τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως ὁ οὐραγοτάγκος
συγγενεῦει πρὸς τὸν χιμπαντζῆν. Ἀνῆκε δὲ πιθανῶς εἰς ἓνα ἐκ
τῶν διαφόρων εἰδῶν τῶν ὑπανθρώπων δρομέων πιθήκων, οἱ
ὅποιοι εἶχον διανοητικότητα ἀνωτέραν τῆς τῶν κυρίως πι-
θήκων.

Μετὰ τὰ λείψανα τοῦ κρανίου τούτου τὰ ἀρχεῖα ἐπὶ πολ-
λὰς ἑκατονταετηρίδας μᾶς δεικνύουν μόνον ἐργαλεῖα ἐκ πυρι-
τολίθου, τῶν ὁποίων ἡ ποιότης ὁλονέν βελτιοῦται. "Ὅλα τὰ
ὅστ'α τῶν πλασμάτων, τὰ ὁποῖα τὰ κατεσκευάσαν, ἐξέλιπον,
καθὼς καὶ ὅλα τὰ ξύλινα καὶ δερμάτινα ἀντικείμενα, τὰ ὁποῖα
οἱ κατασκευασταὶ τῶν ἐργαλείων μετεχειρίζοντο, ὑποστάντα
ἀποσύνθεσιν· καὶ ἔμειναν μόνον αὐτοὶ οἱ λίθοι. "Ενας ἐξ αὐτῶν
ἔχει λίαν χαρακτηριστικὸν σχῆμα, ὁμοιάζων μὲ πέλμα ὑπο-
δήματος, τῆς ὁποίας ἡ μία ἐπίπεδος πλευρὰ ἀπεκόπη δι'ἐνὸς
κτυπήματος ἢ δὲ ἄλλῃ εἶναι ἐξεργασμένη. Οἱ ἀρχαιολόγοι,
ἐφ'ὅσον ἐξετάζουν τὰ ἀρχεῖα, εἶναι εἰς θέσιν νὰ διακρίνουν
ξύστρας, τρύπανα, μαχαίρας, αἰχμὰς δοράτων, λίθινα βλή-
ματα καὶ τὰ παρόμοια.

Ἄλλ' ἤδη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἡ πρόοδος εἶναι ταχυ-
τέρα· ἐντὸς ὀλίγων ἑκατονταετηρίδων τὸ σχῆμα τοῦ πελέ-
κεως δεικνύει σημαντικὰς βελτιώσεις.

Καὶ ἔπειτα ἔρχονται πάλιν ἀρκετὰ ἀνθρώπινα λείψανα.
Ἡ τετάρτη περίοδος τῶν παγετῶνων πλησιάζει εἰς τὸ ἀ-
νώτατον αὐτῆς σημεῖον. Ὁ ἄνθρωπος καταφεύγει εἰς τὰ
σπήλαια, ὅπου ἀφίνει τὰ ἔχνη του· εἰς τὴν Krapina τῆς Κρο-
ατίας, εἰς τὸ Neanderthal παρὰ τὸ Düsseldorf, εἰς τὸ Spy
εὐρέθησαν κρανία καὶ ἄλλα ὅστ'α πλάσματος, τὸ ὁποῖον ἀ-
σφαλῶς εἶναι ἄνθρωπος. Πρὸ 50,000 περίπου ἐτῶν, ἐὰν ὅχι
παλαιότερον, ἐνεφανίσθη ὁ ἄνθρωπος τοῦ Neanderthal (*Homo*
Neanderthalensis) ὁ λεγόμενος ἐπίσης καὶ *Homo antiquus* καὶ
Homo primigenius (πρωτόγονος) ὁ ὁποῖος ἦτο ἀσφαλῶς ἄν-
θρώπινον ὄν. Ὁ ἀντίχειρ αὐτοῦ δὲν εἶχε τὴν εὐκαμψίαν καὶ
χρησιμότητα τοῦ ἀνθρώπινου ἀντίχειρος, τὸ σῶμα του ἔ-

κυπτε πρὸς τὰ ἐμπρὸς καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ κρατήσῃ τὴν κε-
φαλὴν του ὀρθίαν, ὅπως κάμνουν σήμερον ὅλοι οἱ ἄνθρωποι,
δὲν εἶχε γένειον καὶ ἴσως ἦτο ἀνίκανος νὰ ὁμιλήσῃ· ὑπάρχουν
περίεργοι διαφοραὶ μεταξὺ τῆς ἐλεφαντίνης οὐσίας, τῶν φα-
νωμάτων καὶ τῶν ριζῶν τῶν ὀδόντων του καὶ τῶν ὀδόντων
ὄλων τῶν σημερινῶν ἀνθρώπων· ἦτο πολὺ χονδροκαμωμέ-
νος, καὶ δὲν ἀνῆκεν ἐξ ὀλοκλήρου εἰς τὸ εἶδος ἄνθρωπος,
ἀνῆκεν ὅμως ἀναμφισβητήτως εἰς τὸ ἄνθρωπικὸν γένος
(*homo*). Βεβαίως δὲν κατήγετο ἀπὸ τὸν ἡώανθρωπον,
ἢ σιαγὼν ὅμως αὐτοῦ ὁμοιάζει τόσον πολὺ μὲ τὴν σιαγὼνα
τοῦ τῆς 'Αἰδελβέργης, ὥστε νὰ καθιστᾷ πιθανὴν τὴν ὑπό-
θεσιν, ὅτι ὁ μᾶλλον χονδροειδὴς καὶ βαρύτερος ἄνθρω-
πος τῆς 'Αἰδελβέργης, ὁ κατὰ χιλίαν ἑκατονταετη-
ρίδας παλαιότερος αὐτοῦ ἦτο ἐκ τοῦ αὐτοῦ αἵματος καὶ τῆς
αὐτῆς φυλῆς.

VII. Ὁ ἄνθρωπος τοῦ Neanderthal.

Φυλὴ ἐξαφανισθεῖσα.

(Ἡ πρώτη παλαιολιθικὴ ἐποχή).

I. Ὁ κόσμος πρὸ 50.000 ἐτῶν.

Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς τρίτης μεσοπαγετώδους ἐποχῆς τὸ
περίγραμμα τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Δυτικῆς Ἀσίας ἦτο πολὺ
διαφορετικὸν ἀπὸ ὅ,τι εἶναι σήμερον. Πρὸς δυσμὰς καὶ πρὸς τὰ
βορειοδυτικὰ μεγάλα ἐκτάσεις, αἱ ὁποῖαι εὐρίσκονται σήμερον
ὑπὸ τὰ ὕδατα τοῦ Ἀτλαντικοῦ, ἦσαν τότε ξηρὰ. Ἡ Ἰρλαν-
δικὴ θάλασσα καὶ ἡ Βόρειος Θάλασσα ἦσαν μεγάλα κοιλάδες
τὰς ὁποίας διέσχιζον ποταμοί. Πρὸς βορρᾶν δὲ τῶν ἐκτάσεων
αὐτῶν ἓνα παχὺ στρώμα πάγου ἐκάλυπτε τὴν ἡπείρου μὲ δια-
δοχικὰ διακυμάνσεις, ὅπως τὸ καλύπτει σήμερον τὴν κεν-
τρικὴν Γροιλλανδίαν. Αὐτὸς ὁ πελώριος ἐκ πάγου πέπλος, ὁ
ὁποῖος ἐκάλυπτεν ἀμφοτέρας τὰς πολικὰς ζώνας τῆς γῆς ἀπέ-
συρεν ἀπὸ τὸν ὠκεανὸν τεραστίαν ποσότητα ὕδατος καὶ κατὰ
συνέπειαν ἡ στάθμη τῆς θαλάσσης κατήρχετο ἀποκαλύπτουσα
μεγάλας ἐκτάσεις ξηρᾶς, αἱ ὁποῖαι εὐρίσκονται τώρα πάλιν
ὑπὸ τὸ ὕδωρ. Ὁλόκληρος ἡ Μεσόγειος ἦτο κατὰ πᾶσαν πι-
θανότητα μεγάλη κοιλὰς εὐρισκομένη ὑπὸ τὴν γενικὴν ἐπι-
φάνειαν τῆς θαλάσσης, περικλείουσα δύο ἐσωτερικὰς θαλάσσας

ἀποχωρισμένες ἀπὸ τὸν μέγαν ὠκεανόν. Τὸ κλίμα τῆς λεκάνης αὐτῆς τῆς Μεσογείου ἦτο πιθανῶς εὐκρατον, ἡ δὲ περιοχὴ τῆς Σαχάρας πρὸς νότον δὲν ἦτο τότε ἔρημος ἀποτελουμένη ἀπὸ καταξήρους βράχους καὶ σωρούς μετατοπιζομένης διὰ τῶν ἀνέμων ἄμμου, ἀλλὰ χώρα ἀφθόνης ἀρδευομένη καὶ

Πιθανὸν περίγραμμα τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Δυτικῆς Ἀσίας κατὰ τὴν ἀκμὴν τῆς Τετάρτης Παγετώδους Περιόδου (πρὸ 50.000 περίπου ἐτῶν).

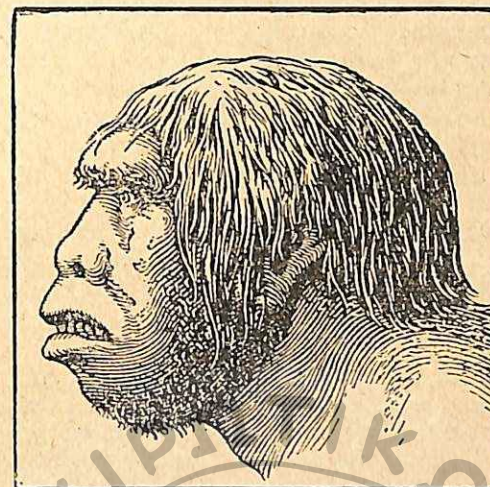
εὐφορος. Μεταξὺ τῶν στρωμάτων τοῦ πάγου πρὸς βορρᾶν καὶ τῶν Ἀλπεων καὶ τῆς λεκάνης τῆς Μεσογείου πρὸς νότον ἐξετείνετο μία ἀγρία καὶ ἄγονος χώρα, τῆς ὁποίας τὸ τραχὺ κλίμα ἔγινε πολὺ ἡπιώτερον διὰ τὰ μεταβληθῆ πάλιν εἰς δριμύ κατὰ τὴν τετάρτην περίοδον τῶν παγετῶνων.

Εἰς τὴν ἀγρίαν ἐκείνην ἐρημίαν, ἡ ὁποία σήμερον ἀποτελεῖ τὴν μεγάλην πεδιάδα τῆς Εὐρώπης, ἐπλανῶντο ἀπὸ ἄκρου εἰς ἄκρον διαφόρων εἰδῶν ζῶα. Καὶ κατ'ἀρχὰς μὲν ἦσαν ἵπποπόταμοι, ρινόκεροι, μαμούθ καὶ ἐλέφαντες. Ὁ μαχαιρόδους ἔβαινε πρὸς ἐξαφανισμόν. Ἐπειτα δέ, καθὼς τὸ κλίμα ἤρχισε νὰ ἀποβαίνει ψυχρόν, ὁ ἵπποπόταμος καὶ κατόπιν τὰ ἄλλα ζῶα, ποὺ ἠρέσκοντο εἰς τὴν θερμότητα, ἔπαυσαν νὰ πηγαίνουν

εἰς τόσον βόρεια πλάτη, ὃ δὲ μαχαιρόδους ἐξηφανίσθη ἐντελῶς. Ἀντ'αὐτῶν ἐπεκράτησεν ὁ δασύτριχος μαμούθ, ὁ δασύτριχος ρινόκερος, ὁ μοσχοφόρος μόσχος, ὁ βόνασος, ὁ πρωτογενὴς βοῦς (*Bos primigenius*) καὶ ὁ ρέννος, ἡ δὲ εὐκρατος βλάστησις ἐξετοπίσθη ἀπὸ φυτὰ ἀρκτικωτέρου τύπου. Ἡ πρὸς νότον ἐξάπλωσις τῶν παγετῶνων ἔφθασεν εἰς τὸ ἀνώτατον σημεῖον κατὰ τὴν τετάρτην περίοδον τῶν παγετῶνων (πρὸ 50.000 ἐτῶν περίπου) διὰ τὰ ὑποχωρήσειν εἶτα καὶ πάλιν.

Εἰς τὴν πρώτην φάσιν τῆς τρίτης μεσοπαγετώδους ἐποχῆς ἕνας ἀριθμὸς μικρῶν οἰκογενειακῶν ομάδων πρωτογενὸς ἀνθρώπου (*Homo Neanderthalensis*) καὶ πιθανῶς ὑπανθρώπων (*Ἡωάνθρωπος*) ἔζησαν πλανώμενοι ἀνὰ τὴν ἡπειρον χωρὶς νὰ ἀφήσουν τίποτε ἄλλο πλὴν τῶν ἐκ πυριτολίθου ἐργαλείων αὐτῶν ὡς μαρτυρίαν τῆς ὑπάρξεώς των. Δὲν εἶναι ἀπίθανον νὰ ὑπῆρξε καὶ ἄλλο εἶδος, τὸ ὁποῖον κατεσκεύαζεν ἐργαλεῖα καὶ περὶ τοῦ ὁποίου ἡμεῖς σήμερον ἔχομεν μόνον ἀπλήν ὑπόνοιαν. Πιθανόν δὲ νὰ ἔκαμινον ἐπίσης χρήσιν καὶ πολλῶν καὶ ποικίλων ξυλίνων ἐργαλείων, καὶ ἀπὸ τὸ ξύλον ἴσως ἀφωρμήθησαν εἰς τὸν σχηματισμὸν πολλῶν ἀντικειμένων, τὴν γνώσιν δὲ αὐτὴν ἐφήρμοσαν κατόπιν εἰς τὸν λίθον. Ἐκ τοῦ ξυλίνου ὅμως αὐτοῦ ὕλικου τίποτε δὲν διεσώθη μέχρις ἡμῶν καὶ μόνον ὑποθέσεις δυνάμεθα νὰ κάμωμεν περὶ τῶν σχημάτων καὶ τῆς χρήσεως αὐτοῦ.

Ὅταν ἡ θερμοκρασία ὅλονεν κατερχομένη ἐγένετο ἀφόρητος, οἱ ἄνθρωποι τοῦ Neanderthal, οἱ ὁποῖοι, φαίνεται, θὰ ἐγνώριζον ἤδη τὴν χρῆσιν τοῦ πυρός, ἤρχισαν νὰ ζητοῦν σκέ-

Ὁ ἄνθρωπος τοῦ Νεάνδεθαλ, ἄλλως λεγόμενος ἀρχαιοάνθρωπος ἢ πρωτόγονος (*Homo antiquus* ἢ *primigenius*).

91

πην ὑπὸ τοὺς βράχους καὶ ἐντὸς τῶν σπηλαίων, καὶ τοιοῦτο-
τρόπως νὰ καταλείπουν λείψανα ὀπίσω των. Ἔως τώρα ἦσαν
συνειθισμένοι νὰ ὀκλάζουν εἰς τὸ ὑπαιθρον γύρω ἀπὸ τὴν πυ-
ρὰν καὶ πλησίον τοῦ μέρους, ὅπου ὑδρεύοντο. Ἦσαν ὅμως
ἤδη ἀρκετὰ νοήμονες, ὥστε νὰ προσαρμοσθοῦν εἰς τὰς νέας
καὶ σκληροτέρας συνθήκας τῆς ζωῆς.

Ὅσον ἀφορᾷ τοὺς ὑπανθρώπους, αὐτοὶ φαίνεται ὅτι ὑπέ-
κυψαν ἐξ ὀλοκλήρου εἰς τὰ δεινὰ τῆς τετάρτης ταύτης περιό-
δου τῶν παγετώνων. Πάντως τὰ χονδροειδέστερα ἐκ τῶν ἐρ-
γαλείων ἐντὸς ὀλίγου ἐξαφανίζονται.

Καὶ δὲν κατέφυγε μόνον ὁ ἄνθρωπος εἰς τὰ σπήλαια. Εἰς τὴν
περίοδον ταύτην ὑπῆρχεν ἐπίσης καὶ σπηλαῖος λέων καὶ σπη-
λαῖα ἄρκτος καὶ σπηλαῖα ὕαινα. Ἦτο δὲ ἀνάγκη τὰ πλάσματα
ταῦτα νὰ ἐκδιωχθοῦν ἀπὸ τὰ σπήλαια καὶ νὰ ἐμποδισθοῦν
νὰ ἐπανέλθουν εἰς αὐτά, μέσα εἰς τὰ ὁποῖα οἱ πρῶτοι ἄνθρωποι
ἐζήτουν καταφύγιον· καὶ δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι πρὸς τὸν
σκοπὸν αὐτὸν ἐγένετο ἀποτελεσματικὴ χρῆσις τοῦ πυρός.
Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα οἱ πρῶτοι ἄνθρωποι δὲν ἐπροχώρουν
εἰς τὸ βάθος τῶν σπηλαίων, διότι δὲν εἶχον τὸ μέσον νὰ φω-
τίζουν τὰ σκοτεινὰ των μέρη. Ἐπροχώρουν τόσον μόνον, ὅσον
ἦτον ἀρκετὸν διὰ νὰ προστατεύωνται ἀπὸ τὴν κακοκαιρίαν
καὶ νὰ ἐναποθηκεύουν ξύλα καὶ τρόφιμα εἰς κρυφὰς γωνίας,
καὶ πιθανώτατα ἀπέφρασσον τὰ στόμια τῶν σπηλαίων. Τὸ
μόνον δὲ φῶς, τὸ ὁποῖον εἶχον εἰς τὴν διάθεσιν των διὰ νὰ προ-
χωρήσουν εἰς τὸ βάθος τῶν σπηλαίων θὰ ἦσαν δᾶδες.

Τί ζῶα ἐκυνηγοῦσαν καὶ κατὰ τίνα τρόπον οἱ ἄνθρωποι
αὐτοὶ τοῦ Neanderthal; Τὰ μόνα ὅπλα των ἐναντίον
τοιούτων γιγαντιαίων πλασμάτων, οἷα ἦσαν τὰ μαμούθ, ἡ
ἡ σπηλαῖα ἄρκτος, ἡ καὶ αὐτὸς ἔστω ὁ ρέννος, ἦσαν ξύλινα
δόρατα, ξύλινα ρόπαλα καὶ ἐκεῖνα τὰ μεγάλα τεμάχια τοῦ
πυριτολίθου, ποὺ ἄφησαν ὀπίσω των, ἦτοι τὰ ἐργαλεῖα τῆς
«Χιλικῆς» καὶ «Μουστερικῆς» ἐποχῆς. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα
συνήθως περιωρίζοντο νὰ κυνηγοῦν τὰ μικρὰ ἀγρίμια. Ἐτρω-
γον ὅμως καὶ τὸ κρέας τῶν μεγάλων θηρίων, ὅσας τις παρουσιάζ-
ετο εἰς αὐτοὺς ἡ εὐκαιρία· ἴσως τὰ παρηκολούθουν, ὅταν ἦσαν
ἄρρωστα ἢ πληγωμένα κατόπιν συμπλοκῆς πρὸς αὐτά, ἢ
ἐπωφελοῦντο τῆς εὐκαιρίας νὰ ἐπιτεθοῦν κατ' αὐτῶν ὅταν τὰ
εὗρισκον βυθισμένα μέσα εἰς τὴν ἰλύν, ἢ ἐπάλαιον μέσα εἰς τὸν
πόγον ἢ τὸ νερό. Οἱ ἰθαγενεῖς τῆς χερσονήσου Λαβραδὸρ καὶ
νῦν φονεύουν τοὺς ταράνδους μὲ δόρατα, παραφυλάττοντες εἰς

τὰς διαβάσεις τῶν ποταμῶν. Εἰς τὸ Devlish ἐν Dorset τῆς
Ἀγγλίας εὗρέθη τεχνητὴ τάφος, ἡ ὁποία ὑποτίθεται ὅτι
ὑπῆρξε παλαιολιθικὴ παγὶς δ' ἐλέφαντας. Ἡ Γνωρίζομεν ὅτι
οἱ ἄνθρωποι τοῦ Neanderthal ἔτρωγον ἐν μέρει τὰ με-
γάλα θηράματά των ἐκεῖ ὅπου αὐτὰ ἐπιπτον, μετέφερον ὅμως
τὰ περιέχοντα μυελὸν χονδρὰ ὅστ' αἰς τὰ σπήλαιά των, ὅπου
τὰ ἔθραυον καὶ ἐρρόφουν τὸ περιεχόμενον ἐν ἀνέσει· καθόσον
ὀλίγα μὲν πλευραὶ καὶ σπόνδυλοι εὗρίσκονται εἰς τὰ σπήλαια,
μεγάλαι ὅμως ποσότητες σπασμένων καὶ σχισμένων αὐλοει-
δῶν ὀστέων. Μετεχειρίζοντο δέρματα διὰ νὰ τυλίσσουν τὸ σῶ-
μα των, τὰ ὁποῖα πιθανὸν κατεργάζοντο αἱ γυναῖκες.

Γνωρίζομεν ἐπίσης ὅτι ἦσαν δεξιόχειρες, ὅπως οἱ σημερινοὶ
ἄνθρωποι, διότι ἀπὸ τὸν σχηματισμὸν τοῦ κρανίου συμπε-
ραίνομεν ὅτι τὸ ἄριστον μέρος τοῦ ἐγκεφάλου των (τὸ ὁποῖον
διευθύνει τὸ δεξιὸν μέρος τοῦ σώματος) εἶναι ὀγκωδέστερον τοῦ
δεξιοῦ. Ἀλλ' ἐνῶ τὰ ὀπίσθια μέρη τοῦ ἐγκεφάλου, τὰ ὁποῖα
εἶναι τὰ κέντρα τῆς ὁράσεως καὶ τῆς ἀφῆς καὶ ὀλοκλήρου τῆς
ἐνεργείας τοῦ σώματος εἶναι καλῶς ἀνεπτυγμένα, τὰ πρόσθια
μέρη, τὰ ὁποῖα ἔχουν σχέσιν μὲ τὴν σκέψιν καὶ τὸν λόγον,
εἶναι ἐν συγκρίσει μικρά. Ὁ ἐγκέφαλος αὐτὸς εἶναι ὀγκώδης
ὅπως ὁ ἰδικὸς μας, ἀλλὰ διαφορετικὸς. Τὸ εἶδος αὐτὸ τοῦ
πρωτογόνου ἀνθρώπου εἶχεν ἀσφαλῶς διανοητικό-
τητα πολὺ διάφορον τῆς ἰδικῆς μας· τὰ ἀποτελοῦντα αὐτὸ
ἄτομα δὲν ἦσαν ὅπως πνευματικῶς ἄξεστα καὶ κατώτερα
ἀπὸ ἡμᾶς, ἀλλ' εὗρίσκοντο εἰς ἄλλην κατεύθυνσιν. Ἰσως δὲν ὡ-
μίλουν καθόλου ἢ ὡμίλουν μόνον πολὺ σπανίως. Ἐν πάσῃ
περιπτώσει δὲν εἶχον οὔτε ἀπλῶς στοιχειώδη γλῶσσαν.

2. Ἡ καθημερινὴ ζωὴ τῶν τότε ἀνθρώπων.

Εἰς τὸ βιβλίον τοῦ Worthington Smith «Man the Pri-
meval «Savage» ὑπάρχει πολὺ ζωηρὰ περιγραφή τῆς
πρώτης παλαιολιθικῆς ζωῆς, ἐκ τῆς ὁποίας ἠρανίσθημεν
κατὰ μέγα μέρος τὴν κατωτέρω εἰκόνα. Ὁ ἐν λόγῳ σοφὸς φαν-
τάζεται περισσότερον ἀνεπτυγμένην κοινωνικὴν ζωὴν, μεγα-
λυτέραν κοινότητα, καὶ περισσότεραν αὐστηρότητα εἰς τὴν
κατανομήν τῆς ἐργασίας μεταξὺ τῶν μελῶν αὐτῆς ἀπὸ ὅ, τι
δικαιολογούμεθα ἐν γένει νὰ παραδεχθῶμεν κατόπιν τῆς δη-

1, Osmand Fischer Wriyht παρὰ «Quaternary he Age».

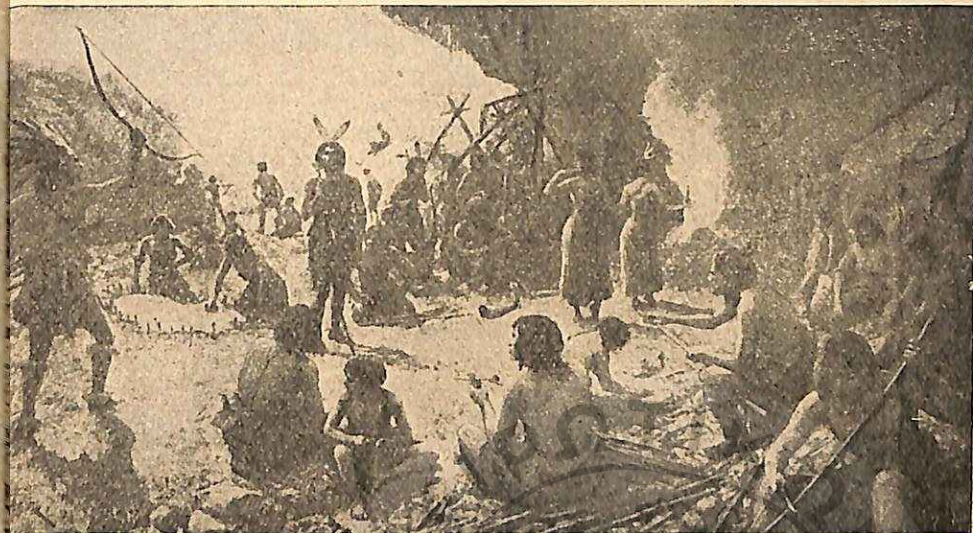
μοσιεύσεως νεωτέρων ἔργων, ἐν οἷς ἡ ἀξιωματικὴ μελέτη τοῦ J. J. Atkinson περὶ Πρωτογενοῦς Νόμου (Primal Law). Κατὰ συνέπειαν τὴν μικρὰν φυλὴν τοῦ Smith ἀντικατεστήσαμεν μετὰ οἰκογενειακὴν ὁμάδα ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Ἀρχηγοῦ τῆς οἰκογενείας, ὅσα δὲ ὁ Atkinson λέγει σχετικῶς μετὰ τὴν διαγωγὴν τοῦ ἀρχηγοῦ ἐλήφθησαν ὑφ' ἡμῶν ὑπ' ὄψιν.

Ὁ Smith περιγράφει μίαν κατασκήνωσιν πλησίον ῥυακος, διότι ὁ πρωτογενὴς ἄνθρωπος στερούμενος οἰουδήποτε εἶδους δοχείων, ὥφειλε κατ' ἀνάγκην νὰ μὴ ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὰς πηγὰς τοῦ νεροῦ καὶ νὰ εὕρισκεται ἐπίσης πλησίον βράχων χαλαζιακῶν, ἀπὸ τοὺς ὁποίους θὰ ἠδύνατο νὰ προμηθεύεται τὰ τεμάχια τοῦ πυρίτου, τὰ ἀναγκαῖα διὰ τὴν κατασκευὴν ἐργαλείων. Ὁ ἄνθρωπος ἦτο παγερός, καὶ ἡ φωτιὰ ἦτο ἀπαραίτητος· ἀπαιτεῖτο δὲ πολλὴ προσοχή, διότι ἐὰν ἐσβυνε δὲν ἦτο εὐκόλουν νὰ τὴν ἀνάψουν ἐκ νέου. Ὅταν δὲν τὴν ἐχρειάζοντο τὴν ἐσκέπαζον μετὰ στάκτην. Ὁ πιθανώτερος τρόπος κατὰ τὸν ὁποῖον ἦναπτον πῦρ ἦτο διὰ τῆς προσκρούσεως ἐνὸς τεμαχίου πυρίτου ἐπὶ ἐτέρου τοιοῦτου ἐν τῷ μέσῳ ξηρῶν χόρτων. Ἡ μικρὰ ὁμάς τῶν ἀνθρώπων ἐκάθητο κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὁκλαδὸν ἐπάνω εἰς στρῶμα ἀπὸ πτέριδας, βρύα καὶ ἄλλα παρόμοια ξηρὰ ὕλικά. Ἐνὰ μέρος τῶν γυναικῶν καὶ τῶν παιδιῶν θὰ ἦτο ἀνάγκη νὰ μαζεύουν διαρκῶς καύσιμον ὕλην, διὰ νὰ συντηροῦνται αἱ πυραὶ. Αὐτὸ ἀπετέλει παράδοσιν, ἡ ὁποία ἀνεπτύχθη ἐνωρίς, καθόσον τὰ παιδιὰ ἀπεμιμοῦντο τοὺς γονεῖς τῶν. Ἴσως πρὸς τὴν μίαν πλευρὰν τῆς κατασκηνώσεως νὰ ὑπῆρχον χονδροειδεῖς φράκται ἀπὸ κλώνους δένδρων διὰ νὰ προφυλάττουν ἀπὸ τὸν ἀνεμον.

Ὁ Ἀρχηγὸς τῆς οἰκογενείας, πατὴρ καὶ κύριος τῆς ὁμάδος, ἡσχολεῖτο ἴσως νὰ πελεκᾷ μετὰ λίθινον σφυρίον τεμάχια πυρίτου λίθου παρὰ τὴν πυρὰν. Τὰ παιδιὰ τὸν ἀπεμιμοῦντο καὶ ἐμάνθανον νὰ χρησιμοποιοῦν τὰ τεμάχια, τὰ ὁποῖα εἶχον γίνει κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον κοπτερὰ. Πιθανὸν μερικαὶ ἀπὸ τὰς γυναῖκας νὰ ἐπήγαιναν πρὸς ἀναζήτησιν καλῶν τεμαχίων πυρίτου, κατῶρθωναν δὲ νὰ ἐξαγάγουν αὐτὰ ἀπὸ μέσα ἀπὸ τὸ στρῶμα τῆς κρητίδος μετὰ μακρὰς ράβδους καὶ τὰ ἔφεραν εἰς τὴν κατασκήνωσιν.

Τῇδε κακίεσε ἦσαν ἀπλωμένα δέρματα. Εἶναι πιθανὸν ὅτι εἰς πολὺ παλαιὰν ἐποχὴν οἱ πρωτόγονοι ἄνθρωποι ἤρχισαν νὰ κάμνουν χρῆσιν δερμάτων. Πιθανὸν νὰ ἐτύλισσον μετὰ αὐτὰ τὰ παιδιὰ, νὰ εἶχον δὲ καὶ τὴν συνήθειαν νὰ ἐξαπλώνωνται

ἐπάνω εἰς αὐτὰ, ὅταν τὸ ἔδαφος ἦτο ὑγρὸν καὶ ψυχρὸν. Μία γυναῖκα παρέκει κατεγίνετο ἴσως μετὰ τὴν κατεργασίαν ἐνὸς δέρματος. Πρῶτον τὸ ἐσωτερικὸν μέρος ἐξύετο μετὰ λεπτὰς λεπίδας πυρίτου, διὰ νὰ καθαρισθῇ ἀπὸ ὑπολείμματα κρέατος καὶ ἔπειτα τὸ δῆμα ἐτεντώνετο καλὰ καὶ ἐκαρφώνετο μετὰ ξύλα ἐπὶ τοῦ ἔδαφους διὰ νὰ ξηρανθῇ ἀπὸ τὸν ἥλιον.

οἰκιστὴς τοῦ Παλαιολιθικοῦ αἰῶνος. Τυπικὴ οἰκιστικὴ σκηνὴ μᾶλλον τῶν ἐν βράχοις ἐγκαταστάσεων τῆς Ν. Αὐστρίας κατὰ τὸν Νεώτερον Παλαιολιθικόν αἰῶνα. Ἡ εἰκὼν ἐγένετο ἐπὶ τῇ βάσει σωζομένων ἢ ζωγραφιῶν ἐπὶ βράχων. Οἱ ἐνοικιστὰς γίνονται εἰς διαφόρους ἀσχολίας, κατασκευάζοντες λίθινα ἢ ξύλινα ἐργαῖα, σκαλίζοντες αἰχμὰς βελῶν καὶ δορῶν ἢ ἀκούμενοι εἰς τὸ τόξον.

Ἄλλοι ἐκ τῶν ἀρρένων ἀπεμακρύνοντο ἀπὸ τὴν πυρὰν εἰς ἀναζήτησιν τροφῆς, ὅταν ἐνύκτωνε ὁμοῦς ὅλοι συνηθοῦντο περὶ τὴν πυρὰν, τὴν ὁποῖαν συνετήρουν μετὰ μεγάλας φλόγας, καθόσον αὐτὴ ἦτο ἡ μόνη προστασία τῶν κατὰ τῶν ἀρκτῶν καὶ τῶν ἄλλων θηρίων. Ὁ ἀρχηγὸς ἦτο ὁ μόνος ἡλικιωμένος ἄνθρωπος τῆς μικρᾶς ὁμάδος. Ὑπῆρχον γυναῖκες, ἀγόρια καὶ κορίτσια· μόλις ὁμοῦς τὰ ἀγόρια ἐμεγάλωναν ἀρκετά, ὥστε νὰ διεγείρουν τὴν ζηλοτυπίαν τοῦ ἀρχηγοῦ, οὗτος ἐπέπιπτε

ἐναντίον των καὶ ἡ τὰ ἐξεδίωκε ἡ τὰ ἐφόνευε. Τοὺς ἐκδιωχθέντας ἠκολούθουν ἴσως καὶ μερικαὶ κόραι· ἡ δὺο τρεῖς ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς νέους ἐνδέχεται νὰ περιεφέροντο ὁμοῦ ἐπὶ τινὰ χρόνον, ἕως ὅτου συναντήσουν καμμίαν ἄλλην ὁμάδα, ἀπὸ τὴν ὁποίαν νὰ κατορθώσουν νὰ κλέψουν μίαν γυναῖκα. Ἐπειτα ἤρχοντο μεταξύ των εἰς ρῆξιν. Κάποια ἡμέραν, ὅταν ὁ ἀρχηγὸς θὰ ἦτο πλέον τεσσαράκοντα ἐτῶν ἢ καὶ γεροντότερος καὶ τὰ δόντια του θὰ εἶχον φθαρῇ καὶ ἡ ἐνεργητικότης του ἤρχιζε νὰ καταπίπτῃ, κάποιος ἐκ τῶν νεωτέρων ἀρσενικῶν θὰ ἐλάμβανε τὸ θάρρος νὰ τοῦ ἐπιτεθῇ, νὰ τὸν φονεύσῃ καὶ νὰ γίνῃ αὐτὸς ἀρχηγός. Διὰ τοὺς γέροντας δὲν ὑπῆρχεν ἔλεος εἰς τὴν κατασκήνωσιν. Μόλις ἤρχιζαν νὰ ἐξασθενοῦν καὶ νὰ γίνωνται βαρετοί, ἔπρεπε νὰ περιμένουν ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμήν τὸν βίαιον θάνατον.

Τί ἔτρωγαν εἰς τὴν κατασκήνωσιν;

«Ὁ πρωτόγονος ἄνθρωπος περιγράφεται συνήθως ὡς κυνηγῶν τὸν μεγάλον δασύτριχον ἐλέφαντα, τὴν ἄρκτον καὶ τὸν λέοντα, ἀλλ' εἶναι λίαν ἀπίθανον ὅτι ὁ ἀνθρώπινος τύπος τῆς περιόδου ταύτης ἐθήρευσεν ποτὲ ζῶα μεγαλύτερα τοῦ λαγωοῦ, τοῦ κονίκλου καὶ τοῦ ποντικοῦ. Ὁ ἄνθρωπος τότε ἦτο μάλλον θήραμα παρά θηρευτής.

»Ὁ πρωτόγονος ἄνθρωπος ἦτο συγχρόνως χορτοφάγος καὶ σαρκοφάγος. Ἐτρέφετο μὲ παντὸς εἶδους κάρυα καὶ ρίζας καὶ βαλάνους. Εἶχεν εἰς τὴν διάθεσίν του ἄγρια μῆλα, ἀχλάδια, κεράσια, μοῦρα, δαμάσκηνα καὶ παντὸς εἶδους ἄλλους ἀγρίου καρπούς, καθὼς καὶ διαφόρων εἰδῶν χυμώδεις βλαστούς, ὅπως εἶναι ὁ ἀσπάραγος. Εὔρισκεν ἐξ ἄλλου αὐγὰ πτηνῶν, μικρὰ πουλάκια καὶ μέλι καὶ κηρήθρας ἀπὸ ἀγριομέλισσες. Εἶχε σαλαμάνδρας, κοχλίας καὶ βατράχους. Τὰ δύο τελευταῖα τρώγονται ἀκόμη καὶ σήμερον καὶ ἐκτιμῶνται ἰδιαίτερος εἰς τὴν Νορμανδίαν καὶ τὴν Βρεττανίαν. Εἶχεν ἐπίσης ἰχθὺς θνησιμαίους ἢ ζῶντας καὶ μύδια γλυκῶν ὑδάτων. Ἡδύνατο νὰ συλλαμβάνῃ εὐκόλως ἰχθὺς διὰ τῶν χειρῶν, βυθίζων αὐτὰς εἰς τὸ ὕδωρ ἢ νὰ τοὺς παγιδεύῃ μὲ κύρτους. Εἰς τὰ παράλια θὰ εὔρισκεν ἰχθὺς, μαλάκια καὶ θαλάσσια φυτά. Θὰ εἶχε πολλὰ ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα πτηνὰ καὶ τὰ μικρότερα θηλαστικὰ, τὰ ὁποῖα ἠδύνατο νὰ φονεύῃ μὲ πέτρας ἢ μὲ ξύλα ἢ νὰ συλλαμβάνῃ μὲ παγίδας. Ἐτρώγεν ἐπίσης φίδια καὶ καραβίδας καθὼς καὶ διαφόρων εἰδῶν σκώληκας καὶ ἕντομα, τοὺς μεγάλους κανθάρους καθὼς καὶ διαφόρους κάμπας. Ἡ μεγάλη ὄρεξις διὰ τὰς κάμπας

συνέχεια

49. Κρυπτογραφικὸν τηλεγράφημα τοῦ ἐν Ἀθήναις πρεσβευτοῦ

28 Ὀκτωβρίου) 10 Νοεμβρίου ἀριθ. 535

Ἐπεῖγον

Ἀντίγραφα εἰς Παρισίους, Λονδῖνον καὶ Ρώμην

Ἡ κατάστασις ἐν Ἑλλάδι ὤξυνθη ἀποτόμως. Ὁ Προθυπουργὸς ἐδήλωσε σήμερον εἰς τοὺς συναδέλφους μου ὅτι τὸ Ὑπουργικὸν Συμβούλιον ἔλαβε τὴν ἀπόφασιν νὰ ἀφοπλίσῃ ὄχι μόνον τὰ Σερβικὰ ἀλλὰ καὶ τὰ συμμαχικὰ στρατεύματα ἐν περιπτώσει ὑποχωρήσεως των ἐπὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἐδάφους. Ἐχομεν ἐνδείξεις ὅτι ἡ Γερμανία ὑπέβαλε τοιαύτην ἀπαίτησιν πρὸς τὴν ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν, ἡ ὁποία φοβεῖται ὁλονὲν περισσότερον ἐπὶ τῇ προσεγγίσει τῶν γερμανικῶν στρατευμάτων. Ἐλάβομεν ἐπίσης εἰδήσεις περὶ τῆς ἀπροσδοκήτου, τῆς προσωρινῶς ἀναβληθείσης, μεταφορᾶς εἰς τὴν Μακεδονίαν τῶν τελευταίων δύο ἑλληνικῶν σωμάτων. Ὑπ' αὐτὰς τὰς συνθήκας, καὶ λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν ὅτι τὰ συμμαχικὰ στρατεύματα θὰ ἦτο δυνατόν νὰ εὐρεθοῦν εἰς λίαν δυσάρεστον θέσιν, λόγῳ τοῦ μικροῦ ἀριθμοῦ των, εἰς τὴν σημερινήν μας μακρὰν σύσκεψιν ἐφθάσαμεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι πρέπει ἐπειγόντως νὰ ζητήσωμεν ἀπὸ τὰς Κυβερνήσεις μας νὰ μᾶς ἐπιτρέψουν νὰ κάμωμεν ἄνευ ἀναβολῆς κοινὸν διάβημα πρὸς τὴν ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν, διαμαρτυρόμενοι διὰ τὴν ἀπόφασίν της, καὶ ζητοῦντες γραπτὰς ἐγγυήσεις περὶ τοῦ ὅτι οὔτε τὰ συμμαχικὰ οὔτε τὰ Σερβικὰ στρατεύματα θὰ ἀφοπλισθοῦν ἐν Ἑλλάδι. Θὰ ἦτο, καθ' ἡμᾶς, πολὺ ὠφέλιμον, ἐὰν συγχρόνως ἐγίνετο μία ναυτικὴ ἐπίδειξις εἰς τὸν Πειραιᾶ, διότι τὸ ζήτημα λαμβάνει σοβαρὰν τροπὴν μὲ τὴν ἐνίσχυσιν τῆς ἐδῶ δυνάμεως τῶν ἐνταῦθα γερμανῶν αξιωματικῶν καὶ τῆς γερμανικῆς προπαγάνδας εἰς τὸν στρατόν. Τὴν κατάστασιν ἠμποροῦμεν νὰ τὴν σώσωμεν μόνον μὲ ἀποφασιστικότητα καὶ μὲ ταχεῖαν ἐπίδειξιν τῆς δυνάμεώς μας.

Ὑπογρ. ΔΕΜΙΔΩΦ

σελ. Κρυπτογρ. τηλεγράφ.

50. Κρυπτογραφικὸν τηλεγράφημα τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν πρὸς τὸν ἀρχηγὸν τοῦ Ἐπιτελείου τοῦ Ἀρχιστρατήγου

Πετρούπολις 28 Ὀκτωβρίου) 10 Νοεμβρίου 1915 ἀριθ. 5570.

Παρὰ τὴν ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Καδόρνα ἐκφρασθεῖσαν κατ' ἀρχὴν συγκατάθεσιν νὰ σταλοῦν στρατεύματα εἰς Θεσσαλονίκην, ἡ σκέψις αὐτὴ συναντᾷ ἀντίδρασιν εἰς τοὺς ἰταλικούς κυβερνητικούς κύκλους. Ἐνεκα τούτου εἶναι δύσκολον νὰ ἐλπίζωμεν τὴν πραγματοποίησιν της. Ἐν τούτοις ἅμα τῇ λήψει τοῦ τηλεγραφήματος τῆς Ὑμετέρας Ὑψηλότητος ἀριθ. 456, μετέδωκα τὸ περιεχόμενον του εἰς Παρισίους, Λονδῖνον καὶ Ρώμην, ἀναθέσας εἰς τοὺς ἀντιπροσώπους μας νὰ κάμουν, ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν συμμάχων, νέαν ἀπόπειραν διὰ νὰ καταπέσουν τοὺς Ἰταλοὺς, ὅτι εἶναι ἀπαραίτητον νὰ συμμετάσχουν καὶ αὐτοὶ εἰς τὰς στρατιωτικὰς ἐπιχειρήσεις τῶν Βαλκανίων.

Ὑπογρ. ΣΑΖΟΝΩΦ

51. Κρυπτογραφικὸν τηλεγράφημα τοῦ Ἀρχηγοῦ τοῦ Ἐπιτελείου τοῦ Ἀρχιστρατήγου

28 Ὀκτωβρίου (π. ἡ) 1915 ἀριθ. 456

Ἡ πορεία τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων τοῦ ἰταλικοῦ στρατοῦ εἰς τὸ Ἰζόντσο δὲν μᾶς δίδει τὸ δικαίωμα νὰ περιμένωμεν ἀποτελέσματα σημαντικά. Λόγω τοῦ καιροῦ, λίαν συντόμως αἱ ἐδῶ ἐπιχειρήσεις θὰ διακοποῦν ὀλοτελῶς. Τὰ γενικὰ συμφέροντα ὅλων τῶν συμμάχων ἀπαιτοῦν ἐπιτακτικῶς, ὅπως σημαντικαὶ ἰταλικαὶ δυνάμεις χρησιμοποιηθοῦν εἰς τὰ Βαλκάνια ταχέως καὶ ἐπωφελῶς. Ἀπόβασις 50—70 χιλιάδων, ἡ κατάληψις τῆς Καβάλλας καὶ ἀνυπερθέτως ὁ διορισμὸς ἐνὸς γενικοῦ ἀρχηγοῦ δι' ὅλα τὰ ἐκεῖ εὐρισκόμενα συμμαχικὰ στρατεύματα, θὰ ἐστερέωνε τὴν θέσιν τῶν συμμάχων εἰς τὰ Βαλκάνια, θὰ διηγύρνε τὴν βάσιν των, θὰ παρεῖχε μεγάλην ἀσφάλειαν ἀκόμη καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν ἐξόδου τῶν ἐλλήνων καὶ θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἔχη σπουδαῖα στρατηγικὰ ἀποτελέσματα εἰς περίπτωσιν ἐπιθέσεως εἰς τὴν γραμμὴν Σόφια—Σκόπεια. Δὲν εὐρίσκετε ἄραγε ὠφέλιμον καὶ δυνατόν νὰ ἐξασκηθῇ ἀπὸ κοινοῦ πίεσις ἐπὶ τῶν Ἰταλῶν, διὰ ν' ἀναλάβουν τὴν ἐνέργειαν ταύτην ἢ ὅποια ὑπόσχεται πολὺ περισσότερον παρὰ ἢ ἂνεν ἐλπίδων ἐπιθέσεως τοῦ Ἰζόντσο; Τὰ ἄμεσα συμφέροντα τῆς

Ἰταλίας εἰς τὴν Ἀλβανίαν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἐξασφαλισθοῦν μὲ μικρὰς δυνάμεις, π.χ. μὲ καμμιά δεκαριά χιλιάδας στρατοῦ. Τὴν ἀπόφασιν ταιαυτῆς ἐπιχειρήσεως καθὼς καὶ τὴν πραγματοποίησιν της θὰ ἔπρεπε νὰ τὴν ἀναλάβουν ἄνευ χρονοτριβῆς. Ἡ μεταφορὰ τῶν στρατευμάτων εἶναι ἐξησφαλισμένη χάρις εἰς τὴν ἀφθονίαν τοῦ ἐμπορικοῦ στόλου, ἄνευ οὐδενὸς σχεδὸν κινδύνου ἐκ τῶν ὑποβουχίων. Ἡ ἀπόβασις δὲν θὰ συναντήσῃ ἐνοπλον ἀντίστασιν οὔτε εἰς τὴν Κ.βάλλαν. Γενικῶς ἡ ἐνίσχυσις τῶν συμμάχων εἰς τὰ Βαλκάνια νομίζομεν, ὅτι θὰ ἐπενεργήσῃ καρποφόρως ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος, τὴν ὁποίαν, ἂν ὅχι τι ἄλλο, θὰ συγκρατήσῃ εἰς κατὰστασιν οὐδετερότητος.

Ὑπογρ. ΑΛΕΞΕΓΙΕΦ

52. Κρυπτογραφικὸν τηλεγράφημα τοῦ ἐν Ἀθῆναις πρεσβευτοῦ

28 Ὀκτωβρίου) 10 Νοεμβρίου ἀριθ. 532

Ἀντίγραφα εἰς Λονδῖνον, Παρισίους καὶ Ρώμην

Σήμερον 28 Ὀκτωβρίου, ὁ Πρωθυπουργὸς μὲ ἐβεβαίωσεν ἐκείνο τὸ ὁποῖον ἐδήλωσε καὶ χθὲς εἰς τὸν Ἀγγλόν Πρεσβευτὴν, ὅσον ἀφορᾷ δηλαδὴ τὴν εὐμενὴ οὐδετερότητα τῆς Ἑλλάδος ἔναντι τῆς Συνεννοήσεως. Ὅσον ἀφορᾷ τὸ ζήτημα τοῦ ἀποπλισμοῦ τῶν Σέρβων, ἐν περιπτώσει ὑποχωρήσεως των ἐπὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐδάφους, ὁ Σκουλούδης στρέψας τὴν ὁμιλίαν εἰς τὸ θέμα αὐτὸ μὲ ἐβεβαίωσεν ὅτι, κατὰ τὴν ἰδέαν του παρομοία περίπτωσηις δὲν θὰ παρουσιασθῇ, ἀλλὰ ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἐν πάσῃ περιπτώσει εἶναι ὑποχρεωμένη νὰ συμμορφωθῇ μετὰ τὰς διατάξεις τῆς Χάγης, καὶ ὅτι δὲν πρέπει νὰ διψοκινδυνεύσῃ παραβιαζομένης τῆς οὐδετερότητός της ὑπὸ τῶν ἐμπολέμων. Ἀνησυχῶν ἰδιαιτέρως διὰ τὴν δυνατότητα παρομοίας περιπτώσεως, ὁ Ὑπουργὸς διεπραγματεύθη μετὰ τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν ἐχθρικών μας Δυνάμεων, οὕτως ὥστε νὰ ληφθοῦν ἐγκαίρως ὁρισμέναι λύσεις, αἱ ὁποῖαι θὰ ἐξησφαλίσουν τὴν διατήρησιν τῆς Ἑλληνικῆς οὐδετερότητος, —π.χ. νὰ καθορισθῇ ἀπὸ κοινοῦ οὐδετέρων ζώνη, μέσον τῆς ὁποίας θὰ ἦτο δυνατόν νὰ διέρχωνται ἀνενόχλητα τὰ ὑποχωροῦντα στρατεύματα. Παρεκάλεσε νὰ ἐπιστηθῇ ἡ προσοχὴ τῆς Σερβικῆς Κυβερνήσεως ἐπὶ τῆς ἐξαιρετικῶς δυσκόλου θέσεως, εἰς τὴν ὁποίαν

θὰ εὐρίσκετο ἡ Ἑλλάς ἔναντι τῶν Αὐστρογερμανῶν. Ὑπέδειξα εἰς τὸν ὑπουργὸν τὴν τόσον ἀσύμφορον διὰ τὴν Ἑλλάδα ἐντύπωσιν, ἡ ὁποία θὰ προξενηθῇ εἰς τὰς πρωτεύουσας τῆς Συννενοήσεως καὶ μὲ μόνην ἀκόμη τὴν σκέψιν ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ ἀποκλεισθῶν οἱ Σέρβοι, καὶ ὑπέδειξα ἐπίσης τὸ ἄσκοπον τοῦ μετρου αὐτοῦ, τὸ ὁποῖον θὰ στρέφεται ἔναντίον τῶν συμμάχων τῆς Ἑλλάδος, καθ' ὃν χρόνον ἐπὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐδάφους εὐρίσκονται ἡδὴ σεβασταὶ συμμαχικαὶ δυνάμεις, τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς ἄλλως τε καθημερινῶς αὐξάνει. Ὁ Σκουλούδης περιορίσθη νὰ μοῦ παρατηρήσῃ ὅτι τὸ τοιοῦτον εἶναι ἀναπόφευκτον ἐν τῇ πράξει. Ὁ Ὑπουργός, ὡς φαίνεται, ἔθεσεν ὡς σκοπὸν νὰ προφυλάξῃ, ἕως τὴν τελευταίαν στιγμὴν, τὴν οὐδετερότητα τῆς Ἑλλάδος. Τοιοῦτοτρόπως ἐλπίζει νὰ καταπείσῃ τοὺς ἐχθρούς μας, ὅπως αὐτοὶ ἀποφύγουν νὰ μεταφέρουν τὰς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις ἐπὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐδάφους. Ὑποσχόμενος τὸν αὐστηρὸν σεβασμὸν τῶν Διεθνῶν συμφωνιῶν ὡς πρὸς τοὺς Σέρβους, προσπαθεῖ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν οὐδετεράν ζώνην ἐπὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐδάφους. Νομίζω ὅτι ἡ ἐμφάνις τῶν Βουλγάρων πέραν τῶν Ἑλληνικῶν συνόρων θὰ παρέσυρε τὴν Ἑλλάδα εἰς τὸν πόλεμον. Περὶ τῶν ἐσωτερικῶν ζητημάτων ὁ ὑπουργός μοι εἶπεν ὅτι ἡ ἀδιάλλακτος στάσις τῶν Φιλελευθέρων διὰ τὸ ἐπεισόδιον τοῦ ὑπουργοῦ τῶν στρατιωτικῶν, ὁ ὁποῖος προσέβαλε, κατὰ τὴν ιδέαν των, τὴν Ἐθνικὴν ἀντιπροσωπείαν, φέρει τὴν Κυβέρνησιν εἰς τὴν ἀναπόφευκτον διάλυσιν τοῦ Κοινοβουλίου. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει αἱ νέαι ἐκλογαὶ θὰ ἐγίνοντο μὲ περιορισμένον ἀριθμὸν ἐκλογέων, καθόσον ἡ Ἑλλάς δὲν ἡμπορεῖ νὰ ἀποστρατευθῇ καὶ εἶναι ἀποφασισμένη νὰ ἔξακολουθήσῃ μένουσα εἰς ἔνοπλον οὐδετερότητα.

Ὑπογρ. ΔΕΜΙΔΩΦ

53. Κρυπτογραφικὸν τηλεγράφημα τοῦ ἐν Παρισίῳ πρεσβευτοῦ

Ἀναφέρομαι εἰς τὸ τηλεγράφημα τοῦ Δεμιδωφ ἀριθ. 535, 29 Ὀκτωβρίου) 11 Νοεμβρίου 1915 ἀριθ. 720

Ἀντίγραφα εἰς Λονδὶνον, Ρώμην καὶ Ἀθήνας

Ἐλήφθη ἐνταῦθα τηλεγράφημα τοῦ ἐν Ἀθήναις γάλλου Πρεσβευτοῦ, παρομοίου σχεδὸν περιεχομένου. Ἄν καὶ εἰς αὐτὸ δὲν ἀναφέρεται ὅτι τὸ Ὑπουργικὸν Συμβούλιον τῆς Ἑλλάδος ἔλαβεν ἡδὴ τὴν ἀπόφασιν διὰ τὸν ἐνδεχόμενον ἀποκλεισμόν τῶν Συμμαχικῶν καὶ Σερβικῶν στρατευμάτων, ἐν τούτοις τὸ τηλεγράφημα

αὐτὸ παρουσιάζει τὴν κατάστασιν σοβαρωτάτην. Ὁ Καμπὸν μοῦ εἶπεν ὅτι καὶ πρὸ τῆς λήψεώς του ἀκόμα, τὸ Ὑπουργικὸν Συμβούλιον ἀπεφάσισε σήμερον, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν προηγουμένων πληροφοριῶν ἐκ μέρους τοῦ Γκιγεμέν, νὰ στείλῃ εἰς τὸν Πειραιᾶ ἀγγλογαλλικὸν στόλον, ὁ ὁποῖος κατὰ πάσαν πιθανότητα θὰ ἀποτελῇται ἀπὸ δύο πολεμικὰ καὶ μερικὰ τράλερ, διότι ἐδῶ ἀνησυχοῦν μὴ τυχὸν οἱ Ἕλληνες προτίθενται νὰ τοποθετήσουν τορπίλλες εἰς τὸν Πειραιᾶ καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς Ἑλληνικοὺς λιμένας. Ὁ Καμπὸν μοῦ εἶπεν ὅτι αὐτὸ θὰ θεωρηθῇ ὡς ἐχθρική πρᾶξι ἔναντίον τῶν συμμάχων, διότι εἰς τὰς θαλάσσας ἐκεῖνας δὲν ὑπάρχουν ἄλλα πολεμικὰ σκάφη παρὰ μόνον τὰ συμμαχικά. Ἐκτὸς τούτου τὸ Ὑπουργικὸν Συμβούλιον ἀπεφάσισε νὰ στείλῃ μὲ ἰδιαιτέραν ἀποστολὴν εἰς Ἀθήνας καὶ ἀπὸ ἐκεῖ εἰς Θεσσαλονίκην, τὸν ἄνευ χαρτοφυλακίου Ὑπουργὸν Δεὺ Κοσέν, διὰ νὰ ἐξακριβώσῃ ἐπὶ τόπον τὴν πολιτικὴν καὶ στρατιωτικὴν κατάστασιν καὶ νὰ ἐξασκήσῃ πίεσιν ἐπὶ τοῦ Βασιλέως καὶ τῶν Ὑπουργῶν. Ὁ Δεὺ Κοσέν, γνωστὸς διὰ τὸν φιλελληνισμόν του, ἔχει πολλοὺς προσωπικοὺς δεσμοὺς εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου μάλιστα καὶ μία ὁδὸς φέρει τὸ ὄνομα του. Περὶ τοῦ ἀκριβοῦς περιεχομένου τῶν ὁδηγίων του θὰ σᾶς τηλεγραφήσω αὔριον.

Ὑπογρ. ΙΖΒΟΛΣΚΗ

54. Κρυπτογραφικὸν τηλεγράφημα τοῦ ἐν Παρισίῳ πρεσβευτοῦ

30 Ὀκτωβρίου) 12 Νοεμβρίου 1915 ἀριθ. 722

Ἀντίγραφα εἰς Λονδὶνον καὶ Ἀθήνας.

Ἐλαβον ἀριθ. 5589. Ἀμέσως ἀνεκοίνωσα τὸ περιεχόμενον του εἰς τὸν Καμπὸν, ὅστις εἰς ἀπάντησιν μοῦ ἐδιάβασεν ἐκτεταμένον τηλεγράφημα, τὸ ὁποῖον ἔστειλεν εἰς τὸν ἐν Ἀθήναις γάλλον πρεσβευτὴν, διὰ τὸ ἴδιον ἀκριβῶς ζήτημα. Εἰς τὸ τηλεγράφημα αὐτό, τὸ ὁποῖον θὰ σᾶς ἀνακοινώσῃ ὁ Παλαιολόγος, ὁ Γκιγεμέν εἰδοποιεῖται διὰ τὴν ἀπόφασιν τῆς Γαλλικῆς Κυβερνήσεως περὶ ἀποστολῆς Ἀγγλογαλλικοῦ στόλου εἰς Πειραιᾶ. Μεταξὺ τῶν Ναυτικῶν Ἐπιτελείων Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας συζητεῖται ἡ σύστασις τῆς ναυτικῆς αὐτῆς μοίρας, καθὼς καὶ τὰ ἰδιαίτερα μέτρα, τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ ληφθῶν διὰ νὰ παρεμποδισθῶν τὰ τορπιλλοπλέγματα εἰς τοὺς Ἑλληνικοὺς λιμένας. Δίδονται ὁδηγεῖται εἰς τὸν Γκιγεμέν, νὰ δηλώσῃ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν ὅτι οἱ σύμμαχοι δὲν θὰ ἐπιτρέψουν τὸν ἀφοπλισμόν, οὔτε τῶν Σερβικῶν οὔτε τὸν ἰδικῶν

των στρατευμάτων, καὶ ὅτι θὰ ἀπαιτήσουν ἐγγυήσεις ἀσφαλείας διὰ τὰ ἐν Θεσσαλονίκῃ ἀποβιβασθέντα στρατεύματα. Ἐν τούτοις ἡ δῆλωσις αὕτη δὲν πρέπει νὰ γίνῃ πρὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ συμμαχικοῦ στόλου ἐπὶ τόπου. Ἐκτὸς τούτου ὁ Γκιγεμέν πρέπει, πρὸς τὸ παρὸν τουλάχιστον, νὰ ἀποφύγῃ νὰ καθορίσῃ ἐπακριβῶς εἰς τί θὰ συνίστανται αἱ ἐγγυήσεις αὐταὶ τοσοῦτον μάλλον καθ' ὅσον τὸ ζήτημα αὐτὸ εὐρίσκεται ἀκόμη ὑπὸ συζήτησιν. Ὁ Καμπὸν μοῦ εἶπεν ὅτι ὡς τοιαῦται ἐγγυήσεις ἡμποροῦν νὰ συζητηθοῦν ἢ μεταδίδουσιν καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦ πολέμου τῆς διοικήσεως τῆς Θεσσαλονίκης, ὁ καθορισμὸς ἰδιαίτερας ζώνης διὰ τὰ συμμαχικά στρατεύματα καὶ ἡ ὀχύρωσις αὐτῆς ὑπὸ τῶν συμμάχων. Τὸ ζήτημα τῆς προπληρωμῆς εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν πρέπει ν' ἀναβληθῇ μέχρι τῆς λύσεως ὅλων τῶν ὡς ἄνω ζητημάτων. Ὁ Δεὺν Κοσὲν ἀνεχώρησεν ἤδη διὰ τὴν ἀνατολήν. Ἐπισήμως ἀνακοινοῦται μόνον ἡ ἀποστολὴ του εἰς Θεσσαλονίκην. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα δὲν τοῦ ἐδόθησαν λεπτομερεῖς ὁδηγίαι καὶ σκοπὸς τῆς ἀποστολῆς του, πρὸ παντός, εἶναι νὰ διασαφηνίσῃ τὴν κατὰστασιν καὶ νὰ ἐξασκήσῃ ἠθικὴν ἐπιρροὴν ἐπὶ τοῦ Ἑλλήνου Βασιλέως καὶ τῶν Ὑπουργῶν του.

Ὑπογρ. ΙΖΒΟΛΣΚΥ

55. Κρυπτογραφικὸν τηλεγράφημα τοῦ ἐν Ἀθήναις πρεσβευτοῦ

30 Ὀκτωβρίου) 12 Νοεμβρίου 1915 ἀριθ. 537

Κατόπιν μακρῶν δισταγμῶν, ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἀπεφάσισε νὰ δημοσιεύσῃ τὸ διάταγμα τῆς διαλύσεως τῆς Βουλῆς. Τὸ δημοσιευθὲν τὴν 29ην Ὀκτωβρίου βασιλικὸν Διάταγμα προσκαλεῖ τοὺς ἐκλογεῖς εἰς ἐκλογὰς εἰς τὰς 6 Δεκεμβρίου, τὴν δὲ σύγκλησιν τῆς νέας Βουλῆς ὁρίζει διὰ τὴν 11ην Ἰανουαρίου 1916. Τὰ μέλη τοῦ κόμματος τῶν Φιλελευθέρων δὲν καθώρισαν ἀκόμη τὴν στάσιν των, ὡς πρὸς τὸ νέον αὐτὸ γεγονὸς Αἰ φῆμαι, ὅτι δῆθεν σκέπτονται νὰ ἀπόσχουν τοῦ ἐκλογικοῦ ἀγώνος, εἰναι ἀκόμη πρόωροι.

Ὑπογρ. ΔΕΜΙΔΩΦ

56. Κρυπτογραφικὸν τηλεγράφημα τοῦ ἐν Ἀθήναις πρεσβευτοῦ.

30 Ὀκτωβρίου) 12 Νοεμβρίου ἀριθ. 538

Ἀντίγραφα εἰς Παρισίους, Λονδὶνον καὶ Ρώμην.

Εἰς τὰς 29 Ὀκτωβρίου ὁ ἐδῶ Γάλλος πρεσβευτὴς εἰδοποίησε τὸν Σκουλούδην διὰ τὴν στάσιν τῆς Κυβερνήσεώς του εἰς περι-

πτῶσιν ἀποκλεισμοῦ τῶν συμμαχικῶν καὶ Σερβικῶν στρατευμάτων. Ἀνεκοίνωσεν εἰς τὸν Σκουλούδην, ὅτι ἐὰν τυχόν τὰ Ἀγγλογαλλικά ἢ τὰ Σερβικά στρατεύματα, μεταξὺ τῶν ὁποίων αἱ Δυνάμεις δὲν κάμνουν καμμίαν διάκρισιν, εὐρεθοῦν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ υποχωρήσουν ἐπὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐδάφους, τὸ γεγονὸς τῆς κατακρατήσεως ἔστω καὶ ἐνὸς στρατιώτου θὰ θεωρηθῇ ὡς προᾶξις, αἱ σοβαρώταται συνέπειαι τῆς ὁποίας θὰ ἔπρεπε νὰ ἐκτιμηθοῦν δεόντως ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν. Ἡ προειδοποίησις αὕτη κατὰ πᾶσαν πιθανότητα θὰ συζητηθῇ ἀμέσως ὑπὸ τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου. Εἰς τὸν τύπον ἐκδηλώνονται αἰσθήματα ἀνησυχίας τῆς κοινῆς γνώμης ἐπὶ τῇ προσδοκίᾳ σοβαρῶν γεγονότων. Θεωρῶ λίαν ἐπιτακτικὸν νὰ διασαφηνίσωμεν κατηγορηματικῶς, διὰ ὁμαδικοῦ διαβήματος, τὴν διφορομένην ἔννοιαν τῆς Ἑλληνικῆς οὐδετερότητος, ἡ ὁποία ἐμπρόκτως πρὸ πολλοῦ καὶ ποικιλοτρόπως ἔχει παραβιασθῇ καὶ ἐν τούτοις σχολιάζεται ἀκόμη ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν ἀπὸ ἀπόψεως Δικαίου, παρ' ὅλας τὰς διαβεβαιώσεις τῶν Ἑλλήνων Ὑπουργῶν καὶ παρὰ τὴν ὑπαρξίν τῆς ἑλληνοσερβικῆς συμμαχίας. Δὲν εἶναι δυνατόν πλέον νὰ δώσῃ κανεὶς πίστιν εἰς γραπτὰς ἐγγυήσεις τῆς Ἑλλάδος, ὅσον ἀφορᾷ δὲ τὴν ἐξασφάλισιν τῆς εὐμενοῦς οὐδετερότητός της, ἡμποροῦμεν νὰ τὴν ἐπιτύχωμεν μόνον διὰ τῆς συγχρόνου ἐπιδείξεως τῶν συμμαχικῶν στόλων εἰς τὰς Ἑλληνικὰς ἀκτὰς. Τὴν ἀποψιν αὐτὴν συμμερίζεται καὶ σπουδαία πολιτικὴ προσωπικότης τῆς Ἑλλάδος, ὁ ὁποῖος παρεκάλεσε νὰ μὴ ἀναφέρω τὸ ὄνομά του.

Ὑπογρ. ΔΕΜΙΔΩΦ

57 Κρυπτογραφικὸν τηλεγράφημα τοῦ ἐν Ἀθήναις πρεσβευτοῦ

31 Ὀκτωβρίου) 13 Νοεμβρίου 1915 ἀριθ. 540.

Ἀντίγραφα εἰς Παρισίους καὶ Λονδὶνον.

Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν γενικῶν ὁδηγιῶν, ὅπως ὑποστηρικθῇ τὸ διάβημα τοῦ γάλλου πρεσβευτοῦ, ὁ Ἀγγλος συνάδελφός μου ἐπανάβεν, εἰς τὰς 30 Ὀκτωβρίου, εἰς τὸν Ἕλληνα Πρωθυπουργὸν ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ὁ τελευταῖος ἐδήλωσεν εἰς τὸν γάλλον πρεσβευτὴν ὑπὸ μορφήν προειδοποιήσεως. Προτάσει τοῦ Ἀγγλοῦ πρεσβευτοῦ προσεχώρησα καὶ ἐγὼ εἰς τὴν προκαταρκτικὴν αὐτὴν δῆλωσιν, σύμφωνα μὲ τὸ πνεῦμα τῶν ὁδηγιῶν τῆς Ὑμετέρας Ἐξοχότητος. Ὁ Ἕλλην Πρωθυπουργὸς ἦτο ἐξαιρετικὰ ταραγμένος.

Μᾶς παρεκάλεσε νὰ ἐξεύρωμεν ἡμεῖς τρόπον διαφυλάξεως τῆς ἑλληνικῆς οὐδετερότητος, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὴν κυριωτέραν του μέρειν· πρὸς τοῦτο ἔκαμε νύξιν διὰ τὴν πείσιν τὴν ὁποίαν ἐξασκεῖ ἐδῶ ἡ Γερμανία διὰ τὸν ἀφοπλισμὸν καὶ ἐπιμόνως μᾶς ἐπανέλαβεν ὅτι εἰς ὁλόκληρον τὴν χώραν δὲν εὐρίσκεται οὔτε εἰς Ἑλληνα, ὁ ὁποῖος νὰ ἐπιθυμῇ τὸν πόλεμον. Ἐπέτρεψα εἰς τὸν ἑαυτὸν μου νὰ ὑποδείξω εἰς τὸν Πρωθυπουργόν, ὅτι αἱ συνεπεῖς καὶ ἀλλεπάλληλοι δηλώσεις ὅλων τῶν κατὰ σειρὰν ἑλληνικῶν Κυβερνήσεων περὶ εὐμενοῦς οὐδετερότητος τῆς Ἑλλάδος δὲν πρέπει νὰ θεωρηθοῦν ὡς ῥητορικαὶ φράσεις, ἀλλὰ νὰ ἐκτιμηθοῦν ὡς ὑποχρεώσεις πραγματικά, ὅτι ἐπίσης τὰ συμμαχικὰ στρατεύματα ἐστάλησαν πρὸς ἄμυναν τῆς Σερβίας παρακλήσει τοῦ Βενιζέλου, ὁ ὁποῖος τότε ἦτο ἀρχηγὸς τῆς Κυβερνήσεως καὶ ὅτι ὁ Ζαΐμης ἀπεριφρόστως ἐπεβεβαίωσε τὴν ὑπόσχεσιν, ὅτι εἰς τὰ στρατεύματα θὰ δοθῇ κάθε συνδρομή, τὸ ὁποῖον φυσικὰ ἐσήμαινε καὶ τὸ δικαίωμα τῆς ἐλευθέρως κινήσεώς των ἐπὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἐδάφους, ὅτι ἡ σημερινὴ Κυβέρνησις δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἀρνηθῇ τὰς ὑποχρεώσεις τῶν προκατόχων της καὶ ὅτι, ἐπὶ τέλους, ἡ Ἑλληνικὴ οὐδετερότης ἔχει ἰδιαίτερον χαρακτῆρα ἐντελῶς ἄσχετον μὲ τὴν οὐδετερότητα π.χ. τῆς Ὀλλανδίας, διότι συνεπάγεται ὠρισμένας ὑποχρεώσεις ὅχι μόνον ἐναντι τῶν συμμάχων ἀλλὰ καὶ ἐναντι τῆς Σερβίας, ἡ μετὰ τῆς ὁποίας συμμαχία, κατὰ τὰς τελευταίας ἀκόμη δηλώσεις τοῦ ἰδίου τοῦ Βασιλέως, δὲν ἔχασε τὴν ἰσχύν της. Εἰς παρατήρησιν τοῦ Πρωθυπουργοῦ, ὅτι τὸ ζήτημα τῆς Σερβίας πρέπει νὰ τεθῇ κατὰ μέρος καὶ ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἀμφιβállωμεν διὰ τὰς πρὸς ἡμᾶς εἰλικρινεῖς του διαθέσεις, παρετήρησα ὅτι εἴμεθα ἀπολύτως βέβαιοι διὰ τὰ προσωπικά του αἰσθήματα, ἀλλὰ ὅτι δυστυχῶς ὑπάρχουν ἄλλαι ἐπιφοραί, τὰς ὁποίας δὲν δυνάμεθα ν' ἀγνοήσωμεν. Ὁ Ὑπουργὸς ἀπήντησεν εἰς τοῦτο ὅτι αἱ ὑποψίαι μας εἶναι ἀβάσιμοι καὶ ὅτι ἐνόσω αὐτὸς εὐρίσκειται εἰς τὴν ἀρχήν, δὲν θὰ ἐπέτρεπε καμμίαν ἐνέργειαν ἄνευ τῆς ἐγκρίσεώς του. Ἐν πάσῃ περιπτώσει, ἐν τῇ ἀναμονῇ ἀποφασιστικοῦ διαβήματος ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις εἰδοποιεῖται διὰ τὴν ἀποψιν τῆς Συννενοήσεως, ὅσον ἀφορᾷ τὸ ζήτημα τοῦ ἀφοπλισμοῦ καὶ τὸν χαρακτῆρα τῆς Ἑλληνικῆς οὐδετερότητος.

Ὑπογρ. ΔΕΜΙΔΩΦ

58. Κρυπτογραφικὸν τηλεγράφημα τοῦ πρώτου Γραμματέως τῆς ἐν Παρίσις Πρεσβείας

2)15 Νοεμβρίου 1915 ἀριθ. 728

Ἐπεῖγον

Ἀντίγραφα εἰς Λονδίνον, Ρώμην καὶ Ἀθήνας.

Ἐπαναλαμβάνω τηλεγράφημα τοῦ Ἰζβόλσκυ ἀριθ. 728. Ἐλαβα τὸ τηλεγράφημα σας 6617. Ὁ Μπριὰν εἶπεν τὸν ὁποῖον ἀμέσως μετέδωκα τὸ περιεχόμενον του μοῦ εἶπεν ὅτι ἡ Γαλλικὴ κυβέρνησις κατόπιν συμφωνίας της μὲ τὸ Ὑπουργεῖον τοῦ Λονδίνου, κατέληξεν εἰς τὸν ἀκόλουθον τρόπον ἐνεργειῶν. Ἀπεφασίσθη ἡ ἄμεσος συγκέντρωσις ἰσχυρᾶς Ἀγγλογαλλικῆς ναυτικῆς μοίρας εἰς τὸν Λιμένα τῆς Σούδας. Συγχρόνως καὶ δίχως νὰ περιμένωμεν, ὅπως πρότερον ἐσκέπτοντο, τὴν ἀφίξιν τῶν συμμαχικῶν σκαφῶν εἰς Πειραιᾶ, θὰ ἀπαιτηθῇ ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν νὰ διακόψῃ τὴν συγκέντρωσιν τῶν Ἑλληνικῶν στρατευμάτων εἰς Θεσσαλονίκην καὶ εἰς τὰ συμμαχικὰ στρατεύματα νὰ δοθῇ ἡ Θεσσαλονίκη, καθὼς καὶ οἱ σιδηροδρομοὶ, διὰ τὴν πλήρη αὐτῶν ἀσφάλειαν. Ἐὰν αἱ διαπραγματεύσεις λάβουν δυσάρεστον τροπὴν, τότε ὁ στόλος θὰ ἔλθῃ εἰς τὸν Πειραιᾶ καὶ ἐν ἀνάγκῃ δὲν θὰ περιορισθῇ εἰς ἀπλὴν ἐπίδειξιν ἀλλὰ θὰ ἀναλάβῃ ἀποφασιστικὰς ἐνεργείας. Αἱ ὁδηγαί, αἱ ὁποῖαι ἀποστέλλονται μὲ αὐτὸ τὸ πνεῦμα εἰς τὸν ἐν Ἀθήναις Γάλλον Πρεσβευτὴν θὰ σᾶς ἀνακοινωθοῦν ὑπὸ τοῦ Παλαιολόγου.

Ὑπογρ. ΤΑΤΙΣΤΣΕΦ

59. Κρυπτογραφικὸν τηλεγράφημα τοῦ ἐν Ἀθήναις πρεσβευτοῦ

6)19 Νοεμβρίου 1915 ἀριθ. 553

Ἀντίγραφα εἰς Παρίσιους, Λονδίνον καὶ Ρώμην.

Εὐρῆκα τὸν Πρωθυπουργὸν ἀνήσυχον διὰ τὸν αὐστηρὸν τόνον τοῦ Ἀγγλογαλλικοῦ τύπου ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος. Τῷ εἶπον ὅτι κατὰ τὴν γνώμην μου ἦλθεν ὁ καιρὸς διὰ τὴν Ἑλλάδα νὰ καθορίσῃ τὰς σχέσεις της πρὸς τὰς Δυνάμεις τῆς Συνεννοήσεως, αἱ ὁποῖαι δὲν ἀποβλέπουν καθόλου εἰς τὸ νὰ ἐξαναγκάσουν τὴν Ἑλλάδα εἰς ἀκούσιον πόλεμον, ὀφείλουν ὅμως νὰ γνωρίζουν ἐπακριβῶς εἰς τί ἠμποροῦν νὰ ὑπολογίζων διὰ τὰ ὑψίστης σημασίας συμφέροντά των, τὰ ὁποῖα ἐδημιούργησεν ἡ Βαλκανικὴ ἐκστρα-

τεία. Ὑπέμνησα εἰς τὸν Ὑπουργὸν τὸ γεγονὸς ὅτι τὰ συμμαχικὰ στρατεύματα προσεκλήθησαν ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως Βενιζέλου μὲ τὸν σκοπὸν νὰ διευκολύνουν τὴν Ἑλλάδα εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν συμμαχικῶν τῆς ὑποχρεώσεων καὶ νὰ (ἐλλειπὲς) τοῦ Ζαΐμη, ὁ ὁποῖος δὲν ἀνεγνώρισε τὰς ὑποχρεώσεις αὐτάς, ὑπέδειξε τὸ ἀπαράδεκτον τῆς ἐφαρμογῆς τῆς συμβάσεως εἰς τὸ ζήτημα τοῦ ἀφοπλισμοῦ τόσον τῶν Ἀγγλογάλλων, ὅσον καὶ τῶν Σέρβων, καὶ ὅτι ἐπιμένοντες νὰ λάβωμεν ἐπὶ τοῦ προκειμένου κατηγορηματικὰς ἐγγυήσεις. Παρετήρησα, ἰδιωτικῶς, ὅτι ἡ συγκέντρωσις τῶν ἑλληνικῶν στρατευμάτων εἰς Θεσσαλονίκην εἶναι, κατόπιν τῆς ἀποφάσεως τῆς Ἑλλάδος νὰ ἀποφύγῃ τὴν σύρραξιν, ἐντελῶς περιττή, καὶ ὅτι ὁ κίνδυνος ἐκ μέρους τῆς Βουλγαρίας θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἀποφευχθῇ καλλίτερον διὰ τῆς ἀποστολῆς τῶν στρατευμάτων αὐτῶν, τὰ ὁποῖα τώρα στενοχωροῦν τὰ συμμαχικὰ στρατεύματα, εἰς τὰ Βουλγαρικὰ σύνορα, ἀνατολικώτερον. Ἐν τέλει ἐπέστησα τὴν προσοχὴν του εἰς τὴν ἐνισχυομένην φήμην, ὅτι ἡ ἑλληνικὴ Κυβέρνησις τοποθετεῖ τορπιλλοπλέγματα εἰς μερικὰ σημεῖα καὶ κυρίως εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ λιμένος Θεσσαλονίκης καὶ ὅτι παρόμοιον μέτρον εἶναι ἀναμφισβητήτως ἐχθρικόν. Ὁ Πρωθυπουργὸς εὗρίσκει ὅτι ἡ στάσις τῆς Ἑλλάδος ἔναντι τῶν συμμάχων, παρεξηγεῖται καὶ ἀπορεῖ διὰ τὴν τοιαύτην παρεξήγησιν. Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν δηλώσεων τοῦ ἰδίου τοῦ Βενιζέλου εἰς τὴν Βουλὴν, ἀπέκρουσε μετ' ἐπιμονῆς τὴν θέσιν, ὅτι τὰ συμμαχικὰ στρατεύματα τὰ προσεκάλεσεν ὁ Βενιζέλος, ἐγὼ ὅμως ζωηρῶς διεφώνησα. Ἀφοῦ ἐπανέλαβεν ὅλας τὰς προηγουμένας του διαβεβαιώσεις, μετὰ παρεκάλεσε νὰ μεταδώσω εἰς τὴν Ὑμετέραν Ἐξοχότητα ὅτι ἡ Ἑλλὰς δὲν θὰ λάβῃ ποτὲ τὰ ὅπλα, ἔστω καὶ ὑπὸ τὴν ἀπειλὴν τῶν γερμανικῶν λογγῶν, ἐναντίον τῶν συμμαχικῶν στρατευμάτων, καὶ ὅτι βασιζόμενος εἰς τὰς ἀποφάσεις τῆς Συνδιασκέψεως τῆς Χάγης, ὅσον ἀφορᾷ τὸ ζήτημα τοῦ ἀφοπλισμοῦ, ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἀπεφάσισε νὰ τηρήσῃ στάσιν ἔναντι τῶν συμμαχικῶν στρατευμάτων ἀκριβῶς ὁμοίαν μὲ ἐκείνην τὴν ὁποίαν ἐτήρησε κατὰ τὴν ἀπόβασιν εἰς Θεσσαλονίκην, δηλαδὴ θὰ περιορισθῇ εἰς τυπικὴν διαμαρτυρίαν, διὰ νὰ περισώσῃ τὸ πρόσωπον ἔναντι τῶν ἐχθρῶν μας. Ἐν τῇ πράξει δὲν θὰ θιγῇ οὔτε εἰς στρατιωτικῇ. Ὅσον ἀφορᾷ τοὺς Σέρβους, ὁ Ὑπουργὸς νομίζει ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἀφοπλίζοντα αὐτοὺς θὰ προσφέρῃ ὑπηρεσίαν, προλαμβάνουσα τὴν ἐξολόθρευσιν των ἐπὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἐδάφους. Δὲν εἶναι δυνατόν νὰ μὴ μειδιάσῃ κανεὶς εἰς τοιοῦτον σόφισμα. Εἰς τὴν παρατήρησίν μου ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐπιθυμίαν μας ν' ἀπομακρυνθῶν

τὰ Ἑλληνικὰ στρατεύματα ἀπὸ τὴν Θεσσαλονίκην, διὰ νὰ δοθῇ περισσότερα ἐλευθερία δράσεως εἰς τὰ συμμαχικὰ στρατεύματα, ὁ Ὑπουργὸς μοῦ ἀπήντησεν ὅτι τὸ ζήτημα αὐτὸ εἶναι καθαρῶς στρατιωτικὸν χαρακτῆρος καὶ ὅτι ὁ ἴδιος προέτεινεν ἤδη τὴν ἀπὸ κοινοῦ συζήτησιν τοῦ ζητήματος μετὰ τῶν ἑλληνικῶν καὶ συμμαχικῶν Ἐπιτελείων. Εἶπε μάλιστα ὅτι εἶναι πρόθυμος νὰ τὸ ἐξετάσῃ ἐν Ὑπουργικῷ Συμβουλίῳ, μόλις θὰ ἔχῃ τὴν βεβαιότητα ὅτι οἱ σύμμαχοι δὲν θὰ παρουσιάσουν κατόπιν τούτου καὶ ἄλλας νέας ἀπαιτήσεις διὰ τὴν μετακίνησιν τῶν στρατευμάτων. Ὁ Ὑπουργὸς κατηγορηματικῶς διέψευσεν, ὅτι ἡ Κυβέρνησις ἔχει τὴν διάθεσιν νὰ προφυλάξῃ οἰαδήποτε μέρη μὲ τορπίλλας, καθὼς καὶ τὰς φήμας περὶ τῆς Γερμανικῆς προπαγάνδας εἰς τὸν στρατόν, σχετικῶς μὲ τὰς ὁποίας ἐγένετο ἤδη ἐπερώτησις εἰς τὸν Ὑπουργὸν τῶν Στρατιωτικῶν... Ἐν τέλει ἐκ δευτέρου ὑπέδειξε εἰς τὸν Ὑπουργόν, ὅτι εἶναι ἀπαραίτητον νὰ καθορισθῇ ἐπακριβῶς ἡ στάσις τῆς Ἑλλάδος ἔναντι τῆς Συνεννοήσεως, διότι κατὰ τὴν ιδέαν μου τὰ πράγματα λαμβάνουν σοβαρὰν τροπὴν καὶ πρέπει νὰ διαλυθῇ ἡ ἀναμφισβήτητος ἑλλειψὶς ἐμπιστοσύνης, τὴν ὁποίαν τελευταίως προὐκάλεσεν εἰς τὴν ὀντίληψιν τῶν Δυνάμεων τόσον ἡ ἑξωτερικὴ ὅσον καὶ ἡ ἐσωτερικὴ πολιτικὴ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως.

Ὑπουργ. ΔΕΜΙΔΩΦ

60. Κρυπτογραφικὸν τηλεγράφημα τοῦ ἐν Παρίσις πρεσβευτοῦ.

6) 19 Νοεμβρίου 1915 ἀριθ. 740

Ἀντίγραφα εἰς Λονδίνον καὶ Ρώμην

Ὁ Καμπὸν μοῦ εἶπεν ὅτι τὸ σχέδιον τῆς διακοινώσεως πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν, κατὰ τὴν συζήτησιν εἰς τὴν σύσκεψιν τῶν Ἀγγλῶν καὶ Γάλλων Ὑπουργῶν ὑπέστη μερικὰς μετατροπὰς. Ἐκτὸς τούτου διεγράφη ἡ φράσις ἡ λέγουσα ὅτι αἱ Σύμμαχοι Δυνάμεις εἶναι ἔτοιμοι νὰ συζητήσουν τὸ περιεχόμενον τῶν παρατηρήσεων τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, καθόσον αὐτὸ ἡμποροῦσε νὰ δώσῃ ἀφορμὴν εἰς τοὺς Ἕλληνας νὰ θελήσουν νὰ παρατείνουν τὰς διαπραγματεύσεις, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον θὰ ἦτο τοσούτω μᾶλλον ἐπικίνδυνον καθόσον, κατὰ τὰς τελευταίας εἰδήσεις, οἱ Ἕλληνες τοποθετοῦν τὰ τορπιλλοπλέγματα. Τὸ νέον κείμενον τῆς διακοινώσεως θὰ σᾶς ἀνακοινωθῇ ὑπὸ τοῦ Παλαιολόγου. Ὁ Καμπὸν προσέθεσεν ὅτι διὰ τεχνικοὺς λόγους ὁ συμμαχικὸς στόλος θὰ συγκεν-

τρωθῇ εἰς τὴν νῆσον Μῆλον ὅχι τὴν Παρασκευὴν, ἀλλὰ μόλις εἰς τὰς ἄρχας τῆς προσεχοῦς ἐβδομάδος. Ἀπὸ τὰ λεγόμενά του ἡδυνήθη νὰ συμπεράνω ὅτι ἡ διακοίνωσις θὰ ἐπιδοθῇ ἅμα τῇ ἀφίξει τοῦ στόλου εἰς τὴν νῆσον Μῆλον, τὰ συμμαχικὰ ὅμως σκάφη θὰ προσεγγίσουν εἰς τὸν Πειραιᾶ καὶ εἰς τὴν Σαλαμίνα μόνον ἅμα λάβουν διαταγὴν ἀπὸ τοὺς Παρισίους καὶ ἀπὸ τὸ Λονδίνον. Εἰς ἐρώτησιν μου, ἐὰν ὁ στόλος θὰ προβῇ ἐν ἀνάγκῃ, εἰς ἔξαναγκαστικά μέτρα καὶ εἰς ποῖα ἀκριβῶς, ὁ Καμπὸν μοῦ ἀπήντησεν ὅτι ἐπὶ τοῦ προκειμένου δὲν ἐλήφθησαν ὁριστικαὶ ἀποφάσεις, ὅτι τὸ ναυτικὸν (ἐλλειπές), ἐν περιπτώσει ἀνεπαρκοῦς ἀπαντήσεως τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, δὲν θὰ ἀποφύγῃ παρόμοια μέτρα, σχετικῶς δὲ μοῦ ἀνέφερε περὶ τῆς καταλήψεως τοῦ ἐν Σαλαμίνι Ναυστάθμου ἢ τῆς καταστροφῆς αὐτοῦ.

Υπογρ. ΙΖΒΟΛΣΚΥ

61. Κρυπτογραφικὸν τηλεγράφημα τοῦ ἐν Ἀθήναις πρεσβευτοῦ

9) 22 Νοεμβρίου 1915 ἀριθμ. 572

Ἀντίγραφα εἰς Παρισίους, Λονδίνον καὶ Ρώμην

Εἰς τὰς 9 Νοεμβρίου τὸ πρωῒ, ἐλήφθη εἴδησις ὅτι ὁ συμμαχικὸς στόλος, ὁ ὁποῖος ἀνεμένετο μόνον αὔριον, ἔφθασεν ἤδη ἀπὸ χθὲς εἰς Μῆλον. Ὁ Σκουλούδης ἀμέσως ἠρώτησε τὸν Γάλλον πρεσβευτὴν τί σημαίνει τὸ μέτρον τοῦτο. Ὁ πρεσβευτὴς ἀπήντησεν ὅτι ἡ ἐμφάνισις τοῦ συμμαχικοῦ στόλου εἰς τὰ Ἑλληνικὰ ὕδατα δύναται νὰ διευκολύνῃ τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν εἰς τὸ νὰ καταπέσῃ τοὺς Γερμανούς, ὅτι εἶναι ἀπαραίτητον νὰ ἐκανοποιηθῇ τὰς ἀπαιτήσεις τῶν Δυνάμεων τῆς Συνεννοήσεως. Σκεπτόμεθα νὰ ἐπιδώσωμεν αὔριον ὁμαδικὴν διακοίνωσιν, διότι μὲ τὴν ἀφίξιν τῶν πλοίων εἶναι ἀδύνατον νὰ παρατείνωμεν τὰ πράγματα περισσότερον. Ὁ Βασιλεὺς προσεκάλεσε τὸν Ἰταλὸν πρεσβευτὴν, εἰς τὸν ὁποῖον παρεπονέθη μὲ πικρίαν διὰ τὴν στάσιν τοῦ Ἑγγλίου καὶ Γάλλου Πρεσβευτοῦ, διὰ τὴν ἀνήκουστον συμπεριφορὰν τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Γαλλίας ὡς πρὸς τὴν Ἑλλάδα, καὶ διὰ τὴν ἀδικαιολόγητον ἐπίδρασιν, τὴν προκαλουμένην μὲ τοιαῦτα μέτρα, ὥπως τὸ ἐμπάργκο τῶν ἑλληνικῶν πλοίων καὶ ἡ ἀποστολὴ τοῦ στόλου. Ὁ Βασιλεὺς κατ' ἐπανάληψιν ἐδήλωσεν, ὅτι τὰ συμμαχικὰ στρατεύματα εὐρίσκονται ἐν πλήρει ἀσφαλείᾳ ἐκ μέρους τῶν ἑλληνικῶν καὶ εἰς τὰ μέτρα αὐτὰ διαβλέπει μέσον πίεσεως ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος, διὰ νὰ τὴν ἀναγκάσουν νὰ ἐξέλθῃ τῆς οὐδετερότητος.

Ὁ Ἰταλὸς πρεσβευτὴς ἀπήντησεν ὅτι αἱ Δυνάμεις ἔχουν ὑπ' ὄψιν τοὺς τοιαύτην δυνατότητα. Ὁ Βασιλεὺς ἐπανέλαβεν ὅτι εἶναι ἀμετάκλητος ἡ ἀπόφασίς του νὰ παραμείνῃ οὐδέτερος. Ἐν περιπτώσει ὑποχωρήσεως τῶν συμμαχικῶν στρατευμάτων ἐπὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἐδάφους, θὰ τοὺς ἐπιτραπῇ ἀνεμποδίστως ἡ ἐπὶ τῶν πλοίων ἐπιβίβασις καὶ ὁ ἀπόπλους δι' ὅπουδήποτε θελήσουν. Ἐὰν ὅμως, μετὰ τὴν ὑποχώρησιν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐξακολουθήσουν τὰς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις καὶ τὴν διοργάνωσιν ἀμύνης, θὰ δώσῃ ὁδηγίαν, πρὸς ἀποφυγὴν ἀναμίξεως τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν σύρραξιν, νὰ ἀποστρατευθῇ ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς καὶ νὰ ἀφελθῇ τὸ ἑλληνικὸν ἔδαφος μέχρι τῆς Θεσσαλονίκης εἰς τὴν διάθεσιν ἀμφοτέρων τῶν ἐμπολέμων μερῶν, ἄνευ διακρίσεως, μεταξὺ τῶν ἐπιτιθεμένων γερμανικῶν καὶ βουλγαρικῶν δυνάμεων. Θὰ ἔλεγε κανεὶς ὅτι προτιμᾷ τὴν καταστροφὴν ὁλοκλήρου τῆς χώρας παρὰ οἰανδήποτε ἀνάμιξιν. Ὁ Κοσὲν ἀπεκόμισεν ἀπὸ τὴν Θεσσαλονίκην λίαν δυσάρεστον ἐντύπωσιν, ὅτι τὰ συμμαχικὰ στρατεύματα εὐρίσκονται δῆθεν μέσα εἰς προετοιμασμένην παγίδα λόγῳ τῶν ὀχυρωματικῶν ἔργων, τὰ ὁποῖα ὑψώνουν οἱ Ἕλληνες εἰς τὰ νῶτα τῶν συμμάχων καὶ λόγῳ τῆς συγκεντρώσεως σημαντικοῦ ἀριθμοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ εἰς Θεσσαλονίκην.

Υπογρ. ΔΕΜΙΔΩΦ

62. Κρυπτογραφικὸν τηλεγράφημα τοῦ ἐν Ἀθήναις πρεσβευτοῦ

9) 22 Νοεμβρίου 1915 ἀριθμ. 570

Εἰς τὴν συνελθούσαν εἰς τὰς 8 Νοεμβρίου γενικὴν συνέλευσιν τοῦ κόμματος τῶν Φιλελευθέρων ἐλήφθη ἡ ἀπόφασις, τὴν ὁποίαν συνίστα ὁ Βενιζέλος, ἥτοι νὰ ἀπόσχουν δηλαδὴ ἀπὸ τὰς προσεχεῖς ἐκλογὰς εἰς ἔνδειξιν διαμαρτυρίας διὰ τὴν παράνομον διάλυσιν τῆς Βουλῆς καὶ λόγῳ τοῦ ἀναμενομένου διεστραμμένου ἀποτελέσματος τὸ ὁποῖον θὰ προέλθῃ ἀπὸ τὰς ἀνωμαλίας συνθήκας ὑπὸ τὰς ὁποίας, λόγῳ τῆς κινητοποιήσεως, θὰ διεξαχθῶν αἱ ἐκλογαί. Τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων δὲν ἐπιθυμεῖ νὰ ἐξερεθίσῃ κατὰ τὴν παρούσαν στιγμὴν τὰ ἐκλογικὰ πάθη, καὶ δὲν θὰ δεχθῇ νὰ φέρῃ τὴν εὐθύνην διὰ τὴν διαστρεβλωμένην ἐμφάνισιν τῆς Ἑλληνικῆς δημοσίας γνώμης, ὅπως πρόκειται νὰ προέλθῃ ἀπὸ παρομοίας ἐκλογάς. Ἐπιφυλάσσεται νὰ ἐπαναλάβῃ τὸν ἀγῶνα εὐθύς ὡς ἀποκατασταθῶν ὁμαλότεραι ἐσωτερικαὶ καὶ ἐξωτερικαὶ συνθήκαι. Ἐνεκα τούτου ὁ Βενιζέλος συνιστᾷ εἰς τοὺς ἐκλογεῖς ν'

ἀπόσχουν ἀπὸ τὴν ψηφοφορίαν. Δὲν χρειάζεται ἀμφιβολία ὅτι ἡ συμμετοχὴ τοῦ κόμματος αὐτοῦ εἰς τὰς ἐκλογὰς θὰ ἔφερε (ἐλλειπὲς εἰς τὰς πλέον θλιβεράς δι' αὐτὸ συνεπειάς. Ὁ Βενιζέλος ἐδημοσίευσεν εἰς ζωηρὸν τόνον διάγγελμα πρὸς τὸν ἑλληνικὸν λαὸν δι' οὗ ἐξηγεῖ τοὺς ἀνωτέρω λόγους περὶ ἀποχῆς τοῦ κόμματός του ἀπὸ τὰς ἐκλογάς, τὴν κατάργησιν τοῦ συνταγματικοῦ καθεστώτος καὶ τὴν θλιβερὰν πολιτικὴν κωμωδίαν τὴν ὁποίαν ὑποκρύπτουν αἱ ἐκλογαὶ αὐταί.

Υπογρ. ΔΕΜΙΑΩΦ

63. Κρυπτογραφικὸν τηλεγράφημα τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν ἑξωτερικῶν πρὸς τὸν ἐν Ρώμῃ Πρεσβευτὴν

10 Νοεμβρίου (π. ἡ.) 1915 ἀριθ. 5812

Ἀνακοινοῦται εἰς Παρισίους καὶ Λονδῖνον

Εὐαρεστηθῆτε νὰ ὑποστηρίξητε τὸν Γάλλον καὶ Βρεττανὸν συνάδελφόν σας εἰς τὴν ἀπαίτησιν τὴν ὁποίαν ὑποβάλλουν ἐκ μέρους τῶν Κυβερνήσεών των εἰς τὸν Σονίνο, ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ὑποχρεώσεων τὰς ὁποίας ἀνέλαβεν ἡ Ἰταλία διὰ τῆς μυστικῆς συνθήκης ἀπὸ 13)26 Ἀπριλίου, καθὼς ἐπίσης καὶ τὴν ἀποστολὴν τμήματος στρατοῦ εἰς Θεσσαλονίκην.

Υπογρ. ΣΑΖΟΝΩΦ

64. Κρυπτογραφικὸν τηλεγράφημα τοῦ ἐν Παρισίοις πρεσβευτοῦ

12)25 Νοεμβρίου 1915 ἀριθ. 758

Ἐμπιστευτικόν. Ἡ τροπὴ τῶν γεγονότων ἐν Σερβίᾳ καὶ ἡ θέσις τῶν συμμαχικῶν στρατευμάτων, ζωηρότατα ἀνησυχοῦν τὴν ἐδῶ κοινὴν γνώμην καὶ προκαλοῦν ζωηρὰν πολεμικὴν ἐναντίον τῆς Κυβερνήσεως. Οἱ πολιτικοὶ κύκλοι καὶ ὁ τύπος ἐχωρίσθησαν εἰς δύο στρατόπεδα. Οἱ μὲν μὲ τὸν Κλεμανσὼ ἐπὶ κεφαλῇς, ὑποδεικνύοντες τὸ ἀνεπαρκὲς τῶν ἀποβιβασθέντων εἰς τὴν Θεσσαλονίκην δυνάμεων καὶ τὴν ἀδυναμίαν τῆς Γαλλίας νὰ ἀποσύρῃ μέγαν ἀριθμὸν στρατευμάτων ἀπὸ τὸ ἐδῶ μέτωπον, ἀπαιτοῦν τὴν ἀνάκλησιν τῶν Ἀγγλογαλλικῶν στρατευμάτων, τὰ ὁποῖα δὲν θὰ δυνηθῶν νὰ κρατηθῶν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, διότι ἐκτὸς τοῦ ζητήματος τῆς σωτηρίας τῆς Σερβίας, ἡ ὁποία ἐξακολουθεῖ νὰ θεωρεῖται ἀκόμη δυνατὴ ἢ κατάληψις τοῦ σημείου αὐτοῦ ἔχει κολοσσιαίαν σημασίαν διὰ τοὺς συμμάχους. Οἱ ὁπαδοὶ τῆς ἀπό-

ψεως αὐτῆς ἀπαιτοῦν τὴν ἀποστολὴν εἰς Θεσσαλονίκην σημαντικῶν ἐνισχύσεων καὶ νομίζουσιν ὅτι οἱ σύμμαχοι πρέπει νὰ μεταχειρισθῶν ὅλας τὰς δυνάμεις των καὶ νὰ ὑποβληθῶν εἰς οἰασδήποτε θυσίας διὰ νὰ ἐμποδίσουν τοὺς Αὐстроγερμανοὺς νὰ φθάσουν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἢ τουλάχιστον ὀχυρῶμενοι εἰς Θεσσαλονίκην νὰ ἀπειλοῦν σοβαρὰ τὰ πλευρὰ τῶν ἐχθρικών δυνάμεων. Διαβεβαίουν ὅτι ὁ στρατηγὸς Ζόφρ συμμαρτυρεῖ τὰς ἀπόψεις αὐτάς, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν εἶχα ἀκόμη τὸν καιρὸν νὰ τὸ ἐξακριβώσω. Ἐὰν τὰ γαλλικὰ στρατεύματα θὰ ἀναγκασθῶν νὰ ὑποχωρήσουν ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν καὶ νὰ συγκεντρωθῶν εἰς Θεσσαλονίκην, τὸ ὁποῖον αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ θὰ ἀποτελέσῃ δυσχερεστάτην ἐπιχείρησιν, θὰ δημιουργηθῇ κατάστασις ὁμοίᾳ μετ' ἐκείνην, τὴν ὁποίαν ὁ Βέλλιγκτον ἐτήρησε εἰς τὸ 1810 εἰς τὰς γνωστὰς ὑπὸ τὸ ὄνομα «Lignes de Torres Vedras» εἰς τὴν Πορτογαλίαν. Τὸ τοιοῦτον μὲ τὰ σημερινὰ μέσα τοῦ ἐχθρικοῦ πυροβολικοῦ δύναται νὰ καταλήξῃ εἰς καταστροφὴν. Ἐν περιπτώσει παρομίας καταστροφῆς ἢ καὶ μόνον ἐὰν τὰ συμμαχικὰ στρατεύματα ἐγκαταλίπουν ἐκουσίως τὴν Θεσσαλονίκην, πρέπει νὰ περιμενῶμεν ἀναπόφευκτον Ὑπουργικὴν κρίσιν, διότι, ὥς θὰ ἐνθυμείσθε, ἡ πτώσις τῆς προκατόχου Κυβερνήσεως προηκλήθη ἀκριβῶς λόγῳ τῶν ἀντιρρήσεων τὰς ὁποίας εἶχε διὰ τὴν ἐκστρατείαν τῆς Θεσσαλονίκης ὁ Δελκασέ, τοῦ ὁποῖου ἡ πρὸς τὸν Βιβιάνι ἐπιστολή, βεβαίως, θὰ γίνῃ γνωστὴ. Διαβεβαίουν μάλιστα ὅτι παρομοίᾳ λύσει ἡμπορεῖ νὰ κλονίσῃ τὴν θέσιν τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας. Ἡ ἀποτυχία τῆς ἐκστρατείας τῆς Θεσσαλονίκης ἀσφαλῶς θὰ ἔχῃ τὸν ἀντίκτυπὸν τῆς ἐπὶ τῆς γαλλικῆς κοινῆς γνώμης ὅσον ἀφορᾷ τοὺς συμμάχους, τοὺς ὁποίους ἐδῶ κατηγοροῦν ὅτι δὲν ἔδειξαν τὴν ἀπαιτουμένην ἐπιστήρην εἰς τὸ ἔθνος, τὸ ὁποῖον πρῶτον ἔσπευσεν εἰς βοήθειαν τῆς Σερβίας. Δὲν δύναμαι νὰ σᾶς ἀποκρύψω ὅτι τὰ παράπονα αὐτὰ ἐκφέρονται καὶ διὰ τὴν Ρωσίαν, τοῦτου ὅθεν καὶ θὰ ἦτο πάρα πολὺ ἐπιθυμητὴ ἡ ἐκ μέρους μας ἔγκυρος διασαφήνισις.

Υπογρ. ΙΖΒΟΔΣΚΥ

65. Κρυπτογραφικὸν τηλεγράφημα τοῦ ἐν Ἀθήναις πρεσβευτοῦ

13)26 Νοεμβρίου 1915 ἀριθ. 581.

Ἀντίγραφα εἰς Παρισίους, Λονδῖνον, καὶ Ρώμην.

Ἀριθ. 1. Ἡ Γαλλικὴ Κυβέρνησις θεωρεῖ λίαν ἐπείγον νὰ λάβῃ τὴν συγκατάθεσιν τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως εἰς μερικάς

συγκεκριμένως απαιτήσεις, ὅσον ἀφορᾷ τὸν κίνδυνον ὁ ὁποῖος ἐδημιουργήθη διὰ τὰ συμμαχικὰ στρατεύματα εἰς τὴν Μακεδονίαν. Ἡ σπουδὴ αὐτή, νομίζω, προεκλήθη λόγῳ τῆς ἀποφάσεως νὰ ἀποσύρουν τὰς κυριωτέρας Σερβικὰς δυνάμεις πρὸς τὴν Ἀλβανίαν καὶ διὰ τὸ ἀπραγματοποιήτον τῆς συνενώσεώς των μετὰ τοὺς συμμάχους, ἐπὶ πλέον δὲ καὶ λόγῳ τῆς ἐπικειμένης ἀγαποφεύκτου ὑποχωρήσεως τῶν τελευταίων ἐπὶ τοῦ ἐλληνικοῦ ἐδάφους καὶ εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, ἥ ὀχύρωσις τῆς ὁποίας θεωρεῖται ὡς ζωτικὴ ἀνάγκη. Ὑπὸ τὰς συνθήκας αὐτὰς τολμῶ νὰ συμπράξω εἰς τὰς 13 Νοεμβρίου μετὰ τῶν συναδέλφων μου εἰς τὸ διάβημα τὸ ὁποῖον θὰ γίνη πρὸς τὸν Σκουλούδη. Θὰ τῷ ἐπιδώσωμεν σημείωμα περιέχον τὰς ἐπιθυμίας τῶν συμμάχων. Τὸ κείμενον τοῦ σημειώματος σᾶς τὸ μεταδίδω εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 2 τηλεγραφήμα μου.

Ὑπογρ. ΔΕΜΙΔΩΦ

66. Κρυπτογραφικὸν τηλεγράφημα τοῦ ἐν Ἀθήναις πρεσβευτοῦ

13)26 Νοεμβρίου 1915 ἀριθ. 582

Ἀντίγραφα εἰς Παρισίους, Λονδὶνον καὶ Ρώμην.

Ἀριθ. 2. Τὸ κείμενον τοῦ ὑπομνήματος τοῦ ἐπιδοθέντος ὑπὸ τοῦ Γάλλου πρεσβευτοῦ εἰς τὸν Πρωθυπουργὸν ἐκ μέρους τῶν τεσσάρων συμμάχων ἀντιπροσώπων ἔχει ὡς ἑξῆς: 1. Ἀπομάζονται τῶν ἐλληνικῶν στρατευμάτων ἀπὸ τὴν Θεσσαλονίκην καὶ τὰ περίχωρα. 2. Ἐλευθέρῃ καὶ πλήρῃ διαθέσει τῶν σιδηροδρόμων καὶ τῶν ἄλλων ὁδῶν μέχρι τῶν συνόρων, κυρίως πρὸς τὰς διευθύνσεις Κριβολάκ καὶ Μοναστηρίου, οὕτως ὥστε νὰ δυνηθῶμεν νὰ λάβωμεν ὅλα τὰ ἀπαραίτητα διὰ τὴν ἄμυνάν μας μέτρα τὸσον μέσα εἰς τὴν πόλιν ὅσον καὶ εἰς τὰ περίχωρα, καθὼς ἡ διοργάνωσις τῆς ἀμύνης πέριξ τῆς Θεσσαλονίκης καὶ πρὸς τῆς Χαλκιδικῆς Χερσονήσου εἶναι ἀπαραίτητος διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τῆς ἀσφαλείας τῶν συμμαχικῶν ἀποβατικῶν σωμάτων. 3. Ἡ λήψις θαλασσίων μέτρων, ὅπως π.χ. τὸ δικαίωμα τοῦ ἐλέγχου τῶν πλοίων καὶ τῶν λέμβων εἰς τὴν περιφέρειαν τῶν κρατικῶν ὑδάτων. Λόγῳ τῆς σοβαρᾶς καὶ ἐπικινδύνου καταστάσεως εἰς τὴν ὁποίαν περιήλθον τὰ συμμαχικὰ στρατεύματα κατόπιν τῆς ὑποχωρήσεως τῶν Σέρβων πρὸς τὸ μέρος τῆς Ἀλβανίας καὶ τοῦ Μαυροβουνίου, καταντᾷ ἀπαραίτητον ὅπως ἡ ἱκανοποίησις τῶν ἀπαιτήσεων

συνέχεια

δίδονται εἰς ὑπόπτους ἐπιχειρήσεις, ἀναμένοντες τὴν ἔλευσιν τοῦ Μπολσεβικισμοῦ διὰ νὰ ἀλιεύσωσιν εἰς τὰ θολὰ ἐπωφελῶς. Ὅλοι αἱ ἐπιθέσεις καὶ αἱ κακουργίαι αἱ ἀναγραφόμεναι εἰς τὰς ἡμερίδας, εἶναι ἡ ἀπόδειξις.

Τοῦτο προέρχεται ὡσαύτως καὶ ἐκ τοῦ ὅτι ἐν μεγίστη πλειονότητι ἡ ἀγωγή τῆς νεότητος γίνεται ὑπὸ καθαρῶς πολιτικῆς καὶ ἐπαναστατικῆς κατασκευῆς, ἀγνοούντων τὴν Πολιτικὴν Οἰκονομίαν καὶ τὰς πηγὰς τῆς Ἐθνικῆς Εὐημερίας.

IV.

ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΝΩΠΙΟΝ ΤΟΥ ΚΡΑΤΙΣΜΟΥ

Ἄς ρίψωμεν ἓν βλέμμα ἐπὶ τῶν ἐθνῶν, εἰς τὰ ὁποῖα τὸ ἀξιοθρήνητον τοῦτο πνεῦμα ἐγεννήθη καὶ ἀνεπτύχθη καὶ ἅς ἐξετάσωμεν τὸ διάγραμμα τῆς οἰκονομικῆς αὐτῶν καταστάσεως. Χωρὶς νὰ ὀμιλήσωμεν περὶ τῆς Ρωσσίας, τῆς ὁποίας οἱ φυσικοὶ γεωργικοὶ καὶ μεταλλευτικοὶ πόροι, ἐὰν ἐγένετο ἐκμετάλλευσις αὐτῶν, θὰ ἦσαν ὑπέρτεροι ἀπὸ τοὺς πόρους τῆς Ἀμερικῆς, καὶ ἥτις περιήλθεν εἰς τὴν κατωτάτην οἰκονομικὴν βαθμίδα, διότι παρεγνώρισε τὸν νόμον τοῦ πλούτου καὶ τῆς ἐλευθερίας, διαπιστοῦμεν, ὅτι ἡ Γερμανία, ἡ Αὐστρία, ἡ Οὐγγαρία ὑπέστησαν ἔκλειψιν, διότι ἐπὶ τινὰ χρόνον περιέφρονησαν τὸν αὐτὸν τοῦτον νόμον. Ἡ Ἰταλία καὶ ἡ Ἰσπανία θὰ περιέπιπτον εἰς τὸν αὐτὸν μαρασμὸν ἀνευ τῶν δραστηρίων προσωπικοτήτων, αἱ ὁποῖαι ἠγωνίσθησαν θαρραλέως κατὰ τοῦ ἀπαισίου τούτου πνεύματος.

Ἰὶ βλέπομεν ἅψ' ἑτέρου εἰς τὰς χώρας, εἰς τὰς ὁποίας ὁ πλοῦτος τιμᾶται καὶ εἰς τὰς ὁποίας τὸ κεφάλαιον προστατεύεται καὶ ἀπολαύει ἀπολύτου ἐλευθερίας: τὴν Ὁλλανδίαν, τὴν Ἑλβετίαν, τὴν Αἴγυπτον;

Ὅλα τὰ ξένα κεφάλαια εἰσρέουσιν εἰς τὰς Τραπεζὰς τῶν ἐθνῶν τούτων, τὰ ὁποῖα κατήντησαν τὰ χρηματοκι-

βώτια τοῦ κόσμου, ὅπως ἦτο ἡ Γαλλία πρὸ τοῦ πολέμου.

Τί διαπιστοῦμεν, ιδίως εἰς τὰς Ἑνωμένας Πολιτείας, ὅπου τὸ κεφάλαιον τιμᾶται ;

Τὸ πλεῖστον τῶν ἐργατῶν ἔχουσι τὴν οἰκίαν των μετὰ αἰθούσης λουτροῦ καὶ συγχρόνου εὐμαρείας, ὡς καὶ τὸ αὐτοκίνητόν των.

Λαμβάνουσι τὸ μέγιστον ἡμερομίσθιον, ἀπολαύουσιν ἐν τῇ ἐργασίᾳ των, ὅπως καὶ εἰς τὰς οἰκίας των, τῆς μεγίστης εὐμαρείας καὶ τῶν μεγίστων ψυχαγωγιῶν, διότι ἡ ἐργασία των, μακρὰν τῆς πολιτικῆς καὶ τῶν κοινωνικῶν μισῶν, ἔχει μεγίστην ἀπόδοσιν.

Ὁ πλούσιος, ὅστις διάγει βίον πολυδάπανον, δὲν ἔχει ἄλλον σκοπὸν, εἰμὴ νὰ σκορπίσῃ τὸν πλοῦτόν τοῦ πρὸς μεγίστην ὠφέλειαν πάντων. Διὰ τί ; Διότι ὁ πλούσιος εἶναι ἡ ὑπερηφάνεια καὶ ἡ εὐγένεια τῶν Ἀμερικανῶν καὶ δὲν ὑφίσταται παρ' αὐτοῖς ἡ δηλητηριώδης ζηλοτυπία, οὔτε οἱ ἀγῶνες τῶν τάξεων. Τὸ ὄνειρον τοῦ ἐργάτου εἶναι νὰ γίνῃ ἐργοστασιάρχης. Τὸ ὄνειρον τοῦ ἐργοστασιάρχου εἶναι νὰ γίνῃ δισεκατομμυριούχος. Καὶ τὸ ὄνειρον τοῦ δισεκατομμυριούχου νὰ διαχύσῃ τὴν εὐτυχίαν ὅχι μόνον εἰς τὴν Χώραν του, ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλον τὸν κόσμον. Πρέπει δὲ νὰ λεχθῇ, ὅτι τὸ πλεῖστον τῶν Ἀμερικανῶν δισεκατομμυριούχων εἶναι παλαιοὶ ἐργάται ἢ ταπεινοὶ ὑπάλληλοι.

Εἶναι ἀνάγκη νὰ ὑπομνήσωμεν τὰ κολοσσιαῖα ποσά, τὰ ὁποῖα εἰς Ροκφέλερ ἢ εἰς Κάρνεζυ, παλαιοὶ ἐργάται, διὰ νὰ μὴ ἀναφέρωμεν παρὰ μόνον αὐτούς, ἔδωσαν τόσον εἰς τὰς Ἑνωμένας Πολιτείας, ὅσον καὶ εἰς τὴν Εὐρώπην, διὰ νὰ δημιουργήσωσιν ἐργαστήρια ἐπιστημονικά, διὰ νὰ ἰδρύσωσιν ἔδρας εἰς τὰ Πανεπιστήμια, διὰ νὰ ἀνεγείρωσι νοσοκομεῖα, διὰ νὰ συντηρήσωσιν ἱστορικὰ μνημεῖα, διὰ νὰ συμπληρώσωσι καλλιτεχνικὰς συλλογὰς, κτλ. ;

Βεβαίως ὁ πόλεμος τοῦ 1914—1918 ἀπερρόφησεν ἐν Γαλλίᾳ μέγα μέρος τοῦ ὕλικου πλούτου, ὁ ὁποῖος εἶχε συσσωρευθῇ ὑπὸ μορφήν ἀποταμιεύσεων κατὰ τὰ ἔτη τῆς ἐργασίας, καί, ἐπὶ πλεον, ἡ ἀκατανόητος οἰκονομική

κὴ πολιτικὴ μεταπολεμικῶν τινῶν κυβερνήσεων, τὰς ὁποίας ἡ ὑπομονητικὴ ἐργασία τοῦ Γαλλικοῦ λαοῦ εἶχε πραγματοποιήσει πρὸ καὶ κατὰ τὸν πόλεμον.

Ἀλλὰ διὰ νὰ προφυλάξωμεν ὅτι ὑπελείπετο ἐκ τοῦ κεφαλαίου, νὰ τὸ ἐνθαρρύνωμεν καὶ νὰ τὸ αὐξήσωμεν καὶ νὰ τὸ ἀποκαταστήσωμεν ἐκ νέου, ἤρκει νὰ ἐπανέλθωμεν εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἐλευθερίας, τὴν ὁποίαν ἀντιθέτως θρασέως εὐθύς ἐθυσίασαν, δὲν ἤξεύρω εἰς τίνας ἰδέας, αἱ ὁποῖαι ἦλθον ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ.

Σύστημα ἀπροσώπων φόρων, τὸ μόνον προσαρμοζόμενον εἰς τὸ Γαλλικὸν πνεῦμα τῶν Δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου, σύστημα, τὸ ὁποῖον εἶχε δοκιμασθῇ κατὰ τὰς τραγικωτέρας στιγμὰς τῆς ἱστορίας μας, ἀντικατέστησαν διὰ προσωπικοῦ φόρου, ὁ ὁποῖος ἀπεθάρρυνε τὴν ἀποταμίευσιν καὶ τὴν ἀπόκρυψιν τῶν κεφαλαίων.

Ὁ φόρος οὗτος, Ἀγγλικῆς συλλήψεως, καταργηθεὶς ἐν Μεγάλῃ Βρετανίᾳ τῷ 1806, εἶτα ἐπανατεθεὶς ἐν ἰσχύϊ τῷ 1842 μετὰ εὐρειῶν ἐλαφρύνσεων εἰς τὴν βάσιν κατ' εἰσῆγησιν τοῦ Ροβέρτου Πήελ καὶ παρὰ τὴν ἀντίστασιν τοῦ Δισραέλη, ἡδυνήθη νὰ ὑφίσταται εἰς τὴν Χώραν ταύτην διὰ τρεῖς ἀνωτέρους λόγους :

- 1) Τὸ ἀρχικὸν ποσοστὸν τοῦ ἦτο πολὺ μικρόν.
- 2) Τὰ μεγάλα κεφάλαια, τὰ ὁποῖα μόνον ἐπλήττοντο ἦσαν συγκεντρωμένα εἰς ὀλίγας χεῖρας.
- 3) Τέλος ἡ εὐημερία ἐβασίλευεν εἰς ὅλον τὸ Βρεττανικὸν Κράτος πρὸ τῆς ἐπιβολῆς τοῦ φόρου τούτου, τῷ 1842.

Θὰ σὰς ἐξηγήσω περαιτέρω τὸν ἀπαίσιον μαρασμόν, ὁ ὁποῖος προήλθεν ἐν Ἀγγλίᾳ ἐκ τῶν ἀλλεπαλλήλων τούτων κοινωνικῶν καὶ φορολογικῶν νόμων.

Ἀντιθέτως ἐν Γαλλίᾳ, ἔθνη τῆς ἐλευθερίας, ὁ φόρος οὗτος δὲν ἦτο δυνατόν νὰ παραγάγῃ, εἰμὴ ἀποτελέσματα καταστρεπτικά καὶ νὰ διαταράξῃ τὴν ἡσυχίαν τῆς Χώρας.

Ἐκ μόνου τοῦ ἀρχικοῦ τούτου νόμου, τοῦ φόρου ἐπὶ τοῦ εἰσοδήματος, ἀρχικῆς αἰτίας ὅλου τοῦ κακοῦ καὶ ἀπαισιωτέρου ἀκόμη τῆς ἡλιθιότητος τοῦ ὀκταώρου, ἀπέρρευσε πλῆθος διαδοχικῶν νόμων, οἱ ὁποῖοι μετὰ τῆς

ἀπαγορεύσεως τῆς ἐξαγωγῆς τῶν κεφαλαίων καὶ τῶν ἀπειλῶν ποινικῶν τιμωριῶν : δηλώσεων, φοβερῶν προστίμων, δημεύσεων, φυλακίσεων κτλ., δὲν ἔκαμον ἄλλο, παρὰ νὰ αὐξήσωσι τὰ κακὰ, τὰ ὁποῖα προϋτίθεντο νὰ θεραπεύσωσι.

Μόλις τὸ κεφάλαιον ἡσθάνθη, ὅτι ἐκυνηγεῖτο, ἔλαβε τὴν ὁδὸν πρὸς γλυκύτερα κλίματα. Οἱ Γάλλοι, οἱ ὁποῖοι εἶχον μέρος τῆς περιουσίας των εἰς ἔθνικὰ χρεώγραφα εἰς τὸ ἐξωτερικόν, ἔσπευσαν νὰ τὰ πωλήσωσι κατὰ μεγάλας δέσμας, διὰ νὰ ἀποφύγῃ τὴν φορολογικὴν ἔρρευναν. Ἀφ' ἑτέρου οἱ ξένοι ἔκαμον τὸ αὐτό, διὰ νὰ ἀποφύγῃ τὰς ἐνοχλήσεις τοῦ (Affidavit) τῶν διατυπώσεων πρὸς διανομήν.

Ἀπέδωσαν κατὰ τὴν πολιτικὴν περίοδον τοῦ 1924—26 τὴν διακύμανσιν τοῦ Γαλλικοῦ νομίσματος εἰς τὴν παγκόσμιον κερδοσκοπίαν. Βεβαίως ἡ κερδοσκοπία εἶναι μικρόβιον ἐξαιρετικῶς μiasματικόν, τὸ ὁποῖον ὅμως δὲν προσβάλλει, εἰμὴ τοὺς ἐξησθενημένους ὁργανισμούς, ὅπως ἦτο τὸ φράγκον μας ἕνεκα τῶν αἰτίων, τὰς ὁποίας ὑπέδειξα.

Ἀπόδειξις τούτου εἶναι, ὅτι ἡ κερδοσκοπία εἶναι ἀδρανὴς ἐπὶ ὑγιῶν νομισμάτων, τῶν ὁποίων ἡ κυκλοφορία εἶναι ἐλευθέρη. Αὐτὸ ἀποδεικνύει ἡ ἴσῃ πραγματοποιηθεῖσα σταθεροποίησις.

Πράγματι οἱ ξένοι ἐπώλησαν τὰ χρεώγραφα μας ἀκριβῶς διὰ τὸν λόγον τῶν δημιουργηθέντων ἐμποδίων εἰς τὴν κυκλοφορίαν των, δηλαδή, διότι ἡθέλησαν νὰ ἀποφύγῃ τὰς ἐνοχλήσεις τῆς ἀναμονῆς εἰς τὰ προξενεῖα καὶ διότι δὲν ἀρέσκονται νὰ κατέχωσιν εἶδος τίτλων ἐπιδεκτικῶν, ὅπως ἦσαν οἱ Γαλλικοὶ τίτλοι, νὰ ὑποβοηθῶσιν εἰς ποικίλους κανονισμοὺς ἀπὸ τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἄλλην ἡμέραν.

Σπανίως εἰς τῶν αἰωνίων ἀνατολικῶν μύθων, τῶν ὁποίων ἡ σοφία προκαλεῖ τὸν θαυμασμόν τῶν φιλοσόφων, ἐφηρμόσθη καλύτερον εἰς τὰς περιστάσεις ἀπὸ τὸν ἐπόμενον κατὰ τὴν βασιλείαν τῆς σοσιαλιστικῆς ἐμπνεύσεως κυβερνήσεως (1924—1926).

Πρωῖαν τινὰ ὁ Ἄνεμος καὶ ὁ Ἥλιος ἐφιλονείκουν πρὸς ἀλλήλους περὶ τῶν ἰδίων δυνάμεων. Ὁ Ἄνεμος ἔλεγεν εἰς τὸν Ἥλιον :

— Ὅταν θέλω νὰ εἶμαι βίαιος, οὐδὲν εἶναι ἰσχυρότερον ἐμοῦ καὶ καταβάλλω πάντα εἰς τὸν δρόμον μου.

Ὁ Ἥλιος, μετριόφρων, ἀπήντησε :

— Γνωρίζω ὅτι εἶσαι παρὰ πολὺ ἰσχυρὸς καὶ ὅτι κάμνεις πολὺ κακόν, ὅταν τὸ θέλῃς, ἀλλ' οὐδέποτε θὰ ὑπερισχύῃς διὰ τῆς βιαιότητος, καὶ στοιχηματίζω μαζί σου ὅτι εἶμαι διὰ τῆς πραότητος ἰσχυρότερός σου. Ἰδού εἰς ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος ἔρχεται εἰς τὸν δρόμον. Ἀπόδειξέ μου τὴν δυνάμιν σου, ἀφαιρῶν τὰ ἐνδύματα, τὰ ὁποῖα φορεῖ.

Ἀμέσως ὁ οὐρανὸς ἀρχίζει νὰ γίνηται σκοτεινὸς καὶ μεγάλα σύννεφα τρέχουσι μετὰ ταχύτητος. Ὁ Ἄνεμος ἤρχισε νὰ πνέῃ μετὰ σφοδρότητος, ἐκρίζωνων τὰ ὕδρα, καταρρίπτων τὰ σπαρτά.

Κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον ὁ ἄνθρωπος ἐκαλύπτετο περισσότερο εἰς τὰ βουρνούζια του, προφυλασσόμενος καὶ συσπειρούμενος εἰς μίαν χαράδραν, εἰς τὸ ἄκρον τῆς ὁδοῦ, διὰ νὰ ἀναμείνῃ τὸ τέλος τῆς τρικυμίας.

Κατὰ τὴν μεσημβρίαν, ὅτε ὅλα ἐδεκατίσθησαν εἰς τὴν χώραν, ὁ Ἥλιος εἶπεν εἰς τὸν Ἄνεμον :

— Ἀρκετὰ ἐφύσησας. Τίποτε δὲν ἔγινε. Δύνασαι νὰ ἀποσυρθῇς. Δὲν μοὶ χρειάζεται τόσοσ χρόνος διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὸ ἀποτέλεσμα, τὸ ὁποῖον σύ ματαίως ἐπεδίωξας. Μετὰ τινὰς στιγμὰς ὁ ἄνθρωπος οὗτος θὰ ἀφαιρέσῃ τὰ βουρνούζια του, χωρὶς νὰ ἔχῃ κάμῃ τόσον κακόν, ὅσον σύ.

Καὶ πράγματι, ἀφοῦ τὰ νέφη διεσκορπίσθησαν καὶ ὁ Ἄνεμος ἔπαυσε νὰ πνέῃ, ὁ Ἥλιος ἤρχισε νὰ λάμπῃ μετὰ τοιαύτην λάμψιν καὶ νὰ διαχύῃ τόσῃ θερμότητι, ὥστε ὁ ἄνθρωπος αὐθορμήτως ἡγέρθη καὶ ἐξεδύθη, διὰ νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν δρόμον του, κρατῶν εἰς τὸν βραχίονα τὰ βουρνούζια του.

Ὁ Ἥλιος σημαίνει τὴν πανίσχυρον ἐλευθερίαν.

Ὁ Ἄνεμος δὲν ἐνσαρκώνει, εἰμὴ τὴν ματαιότητα καὶ τὴν βιαιότητα.

V.

Η ΚΕΦΑΛΑΙΟΚΡΑΤΙΑ ΚΑΙ Η ΓΑΛΛΙΑ

Τὸ Γαλλικὸν κεφάλαιον, ὅπως εἴπομεν ἄνωτέρω, εἶναι θαυμαστὸν ἄνθος, τὸ ὁποῖον ὅμως δὲν δύναται νὰ βλαστήσῃ καὶ ἀναπτυχθῇ, εἰμὴ εἰς θερμοκήπιον, προφυλαγμένον ἀπὸ τὸν ἄνεμον, ἐκτεθειμένον εἰς τὸν ἥλιον, ὃ ὁποῖος εἶναι ἡ ἐλευθερία.

Μόλις ἠθέλησαν νὰ τὸ περικαλύψωσι διὰ πυκνῶν ὑφασμάτων, νὰ τὸ δέσωσι, νὰ θέσωσιν ἐπ' αὐτοῦ τὴν χεῖρα, τὸ ἄνθος τοῦτο ἤρχισε νὰ μαραίνεται καὶ οἱ κάτοχοί του βλέποντες αὐτὸ νὰ κινδυνεύῃ, τὸ μετέφεραν εἰς χώρας μᾶλλον εὐκράτους, ὅπου ἡδύνατο νὰ εὕρῃ τὸν ἥλιον καὶ τὴν ἐλευθερίαν, τὰ ὁποῖα εἶναι ἀναγκαῖα εἰς τὴν υἰεῖαν του.

Ἄνδρες εὐφυεῖς καὶ συνετοὶ ἐνόησαν, ὅτι ἀρκετὰ ἐφύσησεν ὁ ἄνεμος εἰς μάτην καὶ ὅτι ἦτο ἐπείγουσα ἀνάγκη νὰ ἐπανέλθωμεν εἰς τὴν ἡρεμίαν μετὰ τὴν τρικυμίαν, αἶροντες τὴν ἀπειλὴν καὶ τὴν ἱερεξέτασιν, τῆς ὁποίας ἀντικείμενον ἦτο τὸ κεφάλαιον, ἀνασυνιστῶντες τὴν ἐλευθερίαν, μόνον μέσον, προσαρμοζόμενον εἰς τὸ Γαλλικὸν πνεῦμα καὶ ἱκανὸν νὰ σώσῃ τὴν Χώραν.

Ταχέως παρετήρησαν, ὅτι ἡ οἰκονομικὴ κατάστασις τῆς Γαλλίας πρὸ καὶ μετὰ τὸν πόλεμον ἡδύνατο νὰ συνοψισθῇ ἐπιγραμματικῶς ἐν τῷ παρατιθεμένῳ κατωτέρω συγκριτικῷ καὶ συνοπτικῷ πίνακι.

Ὁ ἄνευ σχολίων πῖναξ οὗτος δεικνύει σαφῶς πῶς τὰ στοιχεῖα τῆς τάξεως, τὰ ὁποῖα νῦν καλοῦνται «ἀντιδραστικά», ἅφ' ἑνός, καὶ τὰ στοιχεῖα τῆς ἀταξίας, τὰ ὁποῖα καλοῦνται νῦν «κοινωνικὴ πρόοδος», ἅφ' ἑτέρου, συνεχονται λογικῶς.

Ὁ σεβασμὸς πρὸς τὴν ἐλευθερίαν ἐκπροσωπεῖται εἰς τὴν φορολογικὴν τάξιν διὰ τοῦ ἀπροσώπου φόρου, διότι οὗτος εἶναι διακριτικός, εἰσπράττεται καὶ ἐξελέγχεται εὐκόλως καὶ οὐδόλως εἶναι ἱερεξεταστικός.

ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ

τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως τῆς Γαλλίας
πρὸ καὶ ἀπὸ τοῦ πολέμου.

Πρὸ τοῦ πολέμου	Μετὰ τὸν πόλεμον
(1912—1914)	(ἰδίως κατὰ τὸ 1924—1926)
Ἐποχὴ τῆς ἐλευθερίας.	Ἐποχὴ τῆς ἀπογυμνώσεως καὶ τῆς ἱερεξετάσεως
Ἀπόλυτος ἐλευθερία.	Κρατισμὸς.
Σεβασμὸς τῆς ἰδιοκτησίας.	Παραβιάσις τῆς ἰδιοκτησίας.
Ἐπαγγελματικὸν μυστικὸν τῶν Τραπεζῶν.	Παραβιάσις τοῦ ἐπαγγελματικοῦ μυστικοῦ.
Ἀπρόσωπος φόρος.	Προσωπικὸς φόρος.
Σταθερὸς φόρος διὰ τρόπον ζωῆς σταθερόν.	Ποικίλος, ἀσταθής, κυβευτικός, προοδευτικός καὶ ἀναδρομικὸς φόρος.
Νόμοι σταθεροὶ	Νόμοι ἀσταθεῖς καὶ ἀναδρομικῆς ἰσχύος.
Φόρος διακριτικός.	Φόρος καταθλιπτικός.
Εἰσπραεῖς οἰκονομικῆς.	Εἰσπραεῖς ἐπαχθῆς
Ἐλευθερία τῆς ἀποταμιεύσεως.	Ἱερεξέτασις φορολογικῆς
Ἐλεγχος εὐκόλος.	Ἐλεγχος ἀδύνατος.
Ἐλευθερία κυκλοφορίας τῶν κεφαλαίων.	Ἀπαγόρευσις ἐξαγωγῆς τῶν κεφαλαίων.
Ἀνταλλαγή ἐν ἰσοτιμίᾳ.	Ἀνταλλαγή ἐν ὑπετιμῇ.
Νομισματικὴ σταθερότης.	Νομισματικὸς πληθωρισμὸς.
Υγιὲς νόμισμα.	Κακὸν νόμισμα.
Ζωὴ σταθερὰ καὶ ἐφθνή.	Ζωὴ περισσότερον δαπανηρά.
Τάξις καὶ εὐημερία.	Ἀταξία καὶ δόλος.

Ἡ παραβίασις τῆς ἐλευθερίας καὶ τοῦ σεβασμοῦ τῆς ἰδιοκτησίας ἐπραγματοποιήθη διὰ τοῦ προσωπικοῦ φόρου, ὁ ὁποῖος εἶναι ἀδιάκριτος, ἀπαιτεῖ πολλὴν δαπάνην, ἵνα εἰσπραχθῇ, εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐξελεγχθῇ, εἶναι οὐσιωδῶς πιεστικὸς καὶ ἀπειλητικὸς καὶ κάμνει νὰφυγαδεύωνται τὰ κεφάλαια.

Μία αξία, εἰς τίτλος, ἔν κέρμα ἀντιπροσωπεύουσιν
ὕπο μορφήν συμπλέγματος ἢ εἰκόνος μικρὸν τμήμα τῆς
ἐθνικῆς περιουσίας.

Μόλις διωχθῇ τὸ κεφάλαιον, ἡ πίστις ἐξαμιρίζεται καὶ δὲν μένει πλέον παρὰ τὸ ἱγνογραφικὸν σύμπλεγμα, δηλαδὴ ἓν ράκος χάρτου, διότι ὁ ἀληθὴς πλοῦτος μεταναστεύει εἰς Χώρας, εἰς τὰς ὁποίας δὲν καταδιώκεται.

Εἰς σοσιαλιστικῆς ἐφαντάσθη ἡμέραν τινά, ὅτι συνέλα-
βε μεγαλοφυᾶ ἔμπνευσιν. «Θὰ λάβωμεν τὰ χρήματα
ἀπὸ ὅπου εὐρίσκονται», ἀνέκραξεν. Ἀλλὰ μόνον ὁ Θε-
ὸς γνωρίζει ποῦ κρύπτονται τὰ χρήματα, ὅταν οἱ σο-
σιαλισταὶ ἀναλαμβάνωσι τὴν καταδίωξιν αὐτῶν Ἀγνο-
οῦσιν, ὅτι τὰ μέγιστα κεφάλαια μετατοπίζονται ἀπὸ
τῆς μιᾶς ἄκρας τοῦ κόσμου εἰς τὴν ἄλλην δι' ἐπληρῆς ὑ-
πογραφῆς.

Τὸ χρῆμα, ὅπως καὶ ὁ ἄνθρωπος, ἀποδιδμεῖ πάντοτε πρὸς τὴν Χώραν, εἰς τὴν ὁποῖαν εἶναι ἐξησφαλισμένον, ὅτι θὰ εὐημερήσῃ ἐλευθέρως. Τοιαύτη Χώρα ἦτο ἡ Γαλλία πρὸ τοῦ πολέμου.

Αἱ διακυμάνσεις τῶν συναλλαγῶν δὲν ἀνταποκρί-
νονται εἰς αἰσθηματικούς λόγους, ἀλλ' εἰς τὸν ἀπλοὺν
νόμον τῆς προσφόρας καὶ τῆς ζητήσεως, Κρατεῖ τις τὸ
καλὸν νόμισμα καὶ ἀπαλλάσσεται τοῦ κακοῦ.

Ἡ κερδοσκοπία, μικρόβιον κατ' ἐξοχὴν μiasματικόν, δὲν προσβάλλει παρὰ τὸ καχεκτικὸν νόμισμα καὶ μένει ἀδρανὴς ἐπὶ τοῦ ὑγινοῦς νομίσματος, τοῦ ὁποῖου ἡ κυκλοφορία εἶναι ἐλευθέρα.

Κατὰ τὸν μεσαίωνα οἱ κιβδηλοποιοὶ ὑπεβάλλοντο εἰς
 βασιανιστήρια καὶ ἐκαίοντο ζῶντες. Κατὰ τὰς ἡμέρας
 μας καταδικάζονται εἰς καταναγκαστικὰ ἔργα. Ἄλλ’
 ἀπὸ τοῦ Φιλίππου τοῦ Ὁραίου, τὸ Κράτος, κυριαρχι-

Ἀλληλογραφία

Ν. Σταθ. Ἀθήνας. ‘Ο Rageot είναι σύγχρονος Γάλλος διανοούμενος και λογοτέχνης από τὸν πρῶτο διαλεκτόν. Τὰ δοκίμια ποὺ δημοσιεύουμε στὴ Φ. τοῦ Β. εἶναι σταχυολογημένα ἀπὸ μιὰ φετινὴ διάλεξη του. Δὲν εἶναι βέβαια μελέτες· μὲ σύστημα, οὔτε καὶ μπορούσε μέσα στὴν τόση τους συντομία νὰ δώσουν ἐξακριβωμένη περιλήψη τῆς διδασκαλίας τοῦ Σακρατή καὶ τῆς φιλοσοφίας τοῦ Πλάτωνα. Δίνουν ὁμως φωτεινοὺς καὶ αξιόλογους χαρακτηρισμοὺς τέτοιου ποῦ νὰ παρέχουν στοιχεῖα μιᾶς σκιαγραφίας τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἔργου τῶν δύο μεγάλων φιλοσόφων.—**Δ. Σπυριδίου, Ἀθήνας.** Συχνὰ ἡ μισοκαθαρεύουσα ρητορεία παρουσιάζει κοινὰ ξαφνιασμάτα παραλογισμοῦ ἢ ἀσυμφωνίας, σάν τῆς περικλιπτικῇ πού μᾶς στελειάτε. Τὸ πρῶτον αὐτὰ γίνονται ἀπὸ φλύαρους ἀκριτοὺς ποὺ δὲν ξέρουν τὴ γλῶσσα, ἔχουν ὁμως πρόχειρες σάν πρῶτον καλοῦσι βγαλμένες φράσεις, καὶ τὰ λ.χ. τοιοῦτον μέλλον καθόσον—τούτων οὕτως ἐχόντων—ἐν πάσει περιπτώσει—ἡδυνάτο τις εἰπεῖν—ἐνέχει σημασίαν—λαμβάνομένων ὑπ’ ὄψιν—λόγου συμπεσόντος—ἀφιεμένων κατὰ μέρος—δεδομένου ὅτι κ.λ. καὶ μὲ τίς φράσεις αὗτὲς ἀκάθεκτα προχειρολογοῦν. Κάποτε ὁμως γίνονται μὲ πονηρίαν, ἐπὶ τῷ συκοφαντεῖν καὶ καταπαλῆττειν διὰ τοῦ ἀνοήτου» ὅπως ἔλεγαν οἱ ἀρχαῖοι. Κι ἂς σᾶς ἀναφέρομε δυὸ αὐθεντικά παραδείγματα. Τὸ πρῶτον εἶναι τῆς συνηθέστερης περίπτωσης: «Οὐχί, κύριοι ἐνορκοί, τραῦμα ἐξ ἐπιμελείης, ἀλλ’ ἐξ ἀμελείας φοβρὰ καὶ αἰκία ἡ δικαιοσύνη εἶναι πράξις, ἥτις ἀδιαφόρων τῶν συνεπειῶν αὐτῆς διαδηλοῖ ἀφ’ ἑαυτῆς τὴν ἀφέλειαν τῆς ἐνεργείας καὶ τὴν ἀπρονοήσειαν τοῦ ἀποτελέσματος». Τὸ δεύτερον εἶναι τῆς δευτέρας περίπτωσης, δηλαδὴ τῆς πονηρίας, ἐπωμένο ἀπὸ πολιτικό πονὺν κεφαλῶν σας πιπτούσας τοῦ ὑετοῦ ψεκδάσας ἔρχομαι νὰ προσάγομαι ὑμᾶς καὶ δι’ ὑμῶν καὶ μεθ’ ὑμῶν νὰ ἀναλάβω τὴν ἐκδίωξιν τῶν νοσοφιστῶν τοῦ ἱεροῦ τεμένους τῆς πολιτείας, ὅπερ παρὰ τὴν δεδηλωμένην ἀπὸ πολλοῦ χρόνου κυρίαρχον ὑμῶν θέλησιν ἐξακολουθοῦσι κατέχοντες».—Κλεφτοοικοπεδάδες! φώναξε τότε κάποιος· ἀστείος, Καὶ ἀτάραχος ὁ πονηρὸς ρήτορας πρόφρασε μὲ μιὰ ρητορικὴ φτυαρίκι κι ἐφάρξε τὸ χεῖμαρ τοῦ γελοιοῦ, πού θὰ ζεσπάγε.—«Προσφυῶς ὁ συμπολίτης ἐπεφώνησε, διὰ λαϊκῆς λέξεως χαρακτηρίσας τοὺς νοσοφιστὰς. Κλεφτοοικοπεδάδες! ἐπαναλαμβάνω ὃθεν καὶ ἐγώ, κλεφτοοικοπεδάδες ἐν τῷ ἱερῷ τῆς πολιτείας τεμένει».—Καὶ οἱ ἀπλοῖκοι! ἀκρότατος τὸ πᾶν συνθήμα: Κλεφτοοικοπεδάδες!—δάδες!—δάδες! μὲ τόση φορὰ, ὥστε ὅπως λέν τὰ πολιτικά χρονικά ἢ τέτια ρητορεία καὶ τὸ σύνθημα δώσανε τὴν ἐκλογικὴν νίκη». Ἄλλοτε οἱ ἐπικριτὲς αὐτῆς τῆς ρητορείας τὴ λέγανε λογοδιόρησι. Τώρα ἡ κάπως χαρακτηριστικὴ λέξις ἀχρηστεύθηκε, μόλο πού ἡ ρητορεία ἐξακολουθεῖ. Βγάλτε σεῖς τὸ συμπέρασμα.—**II. Σ. Ἀδάμ, Θεσσαλονίκην.** Ἡ Παγκόσμιος Ἱστορία τοῦ Οὐέλς ποῦ δημοσιεύεται στὴ Φ. τοῦ Β. εἶναι τὸ μεγάλο κύριο ἔργο στὴν τελευταία ἐκδόσει καὶ ὅχι ἡ ἐκλαϊκευτικὴ περίληψις του. Ὁ Ἑκδ. οἶκος Δημητράκου ἀγόρασε ἀπὸ τὸν συγγραφεὰ τὸ αποκλειστικὸ δικαίωμα μετάφρασής της ἐν Ἑλληνικῇ. Πόσο θὰ βαστάξει ἡ ἐκδόσι δὲν μπορούμε νὰ σᾶς ποῦμε, γιατί δὲν εἶναι δυνατόν νὰ προϋπολογίσῃ ἡ ἑκτασι πού θὰ πάρουν οἱ εἰκόνας. Κάθε φύλλο τῆς Φ. τοῦ Β. θὰ ’χει δύο τυπογρ. φύλ., ἤτοι 32 σελ. οἱ εἰκόνας. Κάθε φύλλο τῆς Φ. τοῦ Β. θὰ ’χει δύο τυπογρ. φύλ., ἤτοι 32 σελ. οἱ εἰκόνας. Κάθε φύλλο τῆς Φ. τοῦ Β. θὰ ’χει δύο τυπογρ. φύλ., ἤτοι 32 σελ. οἱ εἰκόνας. Κάθε φύλλο τῆς Φ. τοῦ Β. θὰ ’χει δύο τυπογρ. φύλ., ἤτοι 32 σελ. οἱ εἰκόνας.

3 πολύκροτα Έργα εις τὴν "Φωνὴν τοῦ Βιβλίου,"

α) Ἡ παγκόσμιος Ἱστορία τοῦ Οὐέλς ἤς τὴν ἄδειαν τῆς μεταφράσεως ἔχομεν μόνον ἡμεῖς. Ἡ ἱστορία αὕτη, ἡ συγκλονίσασα ὅλον τὸν πολιτισμένον κόσμον ὅσον κανὲν ἄλλο βιβλίον μεταπολεμικῶς, μεταφράσθη ἀπὸ τὸν λόγιον κ. Κ. Γερογιάννην. Τὸ Γεωλογικὸν αὐτῆς μέρος ἐθεωρήθη ἀπὸ τὸν κ. Δ. Τσαμασφύρον, διδάκτορα τῶν Φυσ. Ἐπιστημῶν, τέως Ἐκπαιδευτικὸν Σύμβουλον, τὸ δὲ ἱστορικὸν ἀπὸ τὸν καθηγητὴν τῆς Ἱστορίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κ. Σ. Κουγέαν. Ἐκδόσις πολυτελὴς με εἰκόνας καὶ χάρτας.

β) Ὅλα τὰ κρυπτογραφικὰ τηλεγραφήματα τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ρωσσίας τὰ ἀφορῶντα τὴν Ἑλλάδα, ἀνταλλαγέντα μεταξὺ Πετροπόλεως, Ἀθηνῶν, Ρώμης, Παρισίων, Λονδίνου κατὰ τὰ ἔτη 1915, 1916 καὶ 1917, δι' ὧν ἐπιρρίπτεται πλήρες φῶς εἰς τὰ δραματικὰ γεγονότα τοῦ χωρισμοῦ τῆς Ἑλλάδος, τῶν Νοεμβριανῶν, τῆς ἐξόδου αὐτῆς ἐκ τῆς οὐδετερότητος, τοῦ ἀποκλεισμοῦ, τοῦ ἐκθρονισμοῦ τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου κλπ. Πρώτην φορὰν δημοσιεύονται τόσον ἐπίσημα γεγονότα, γραμμένα ἀπὸ 4 πρεσβευτὰς Μεγάλης Δυναμείας τῶν μετὰ τῶν ἀνωτάτων Ἀρχόντων, τῶν Κυβερνητῶν, τῶν Ὑπουργῶν τῶν Ἐξωτερικῶν, ἀρχηγῶν στρατιῶν κλπ. Ἀγγλίας, Γαλλίας, Ρωσσίας, Ἰταλίας καὶ τῆς Ἑλλάδος.

γ) Τὸ περισπούδαστον ἔργον τοῦ Γ. Γακχόνσκι
Ὁ Κρατισμὸς θάνατος τῶν Ἐθνῶν, «Συμβουλαὶ πρὸς τὰ τέκνα μου», δι' οὗ ὁ συγγραφεὺς διευκρινίζει τὸ μυστήριον τοῦ κατρακυλισματος τοῦ νομίσματος τῶν διαφόρων Κρατῶν καὶ τοῦ σημερινοῦ οἰκονομικοῦ ἀδιεξόδου. Ἡ ἀνάγνωσις τοῦ βιβλίου προφυλάσσει τοὺς πολίτας ἀπὸ οἰκονομ. καταστροφῆς, καὶ διανοίγει τοὺς ὀρίζοντας τῶν γνώσεών τῶν εἰς τὴν σημερινὴν ζωὴν.

Καὶ τὰ 3 ταῦτα ἔργα ἀποσπώμενα ἀποτελοῦν βιβλία ἀνεξάρτητα.

Ἡ Φωνὴ τοῦ Βιβλίου δημοσιεύει δωρεὰν ἀγγελίας τῶν ἐπιθυμούντων νὰ πωλήσουν ἢ ν' ἀγοράσουν βιβλία εἰς τιμὰς εὐκαιρίας.

Ἡ Φωνὴ τοῦ Βιβλίου, διὰ ν' ἀναπληρώσῃ τὴν καθυστέρησιν τῆς ἐκδόσεώς της, θὰ ἐκδίδῃ 3 τεύχη κατὰ μῆνα, ὥστε νὰ δώσῃ 20 τεύχη τῆς τοῦ 1933 μέχρι τέλους τοῦ ἔτους.

Συνδρομὴ Ἑτησία
» Ἐξάμνηος

Ἐσωτερικοῦ
Δρ. 100.—
» 55.—

Ἐξωτερικοῦ ἑτησία
Δολλάρια 1
Μάρκα 5
Σελίνια 6

Τὸ τεῦχος σελ. 64 ὄρ. 6.

Προσεχῶς εἰς τὴν Φωνὴν τοῦ Βιβλίου **ΤΟ ΠΑΝΟΡΑΜΑ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ** ἥτοι ὅλη ἡ ἐπὶ τῆς Ὑδρογείας ἐξελισσομένη ζωὴ, ὡς ἔχει νῦν : φύσις, βλάστησις, ζῶα, κοινωνίαι, πολιτισμοὶ κλπ.